

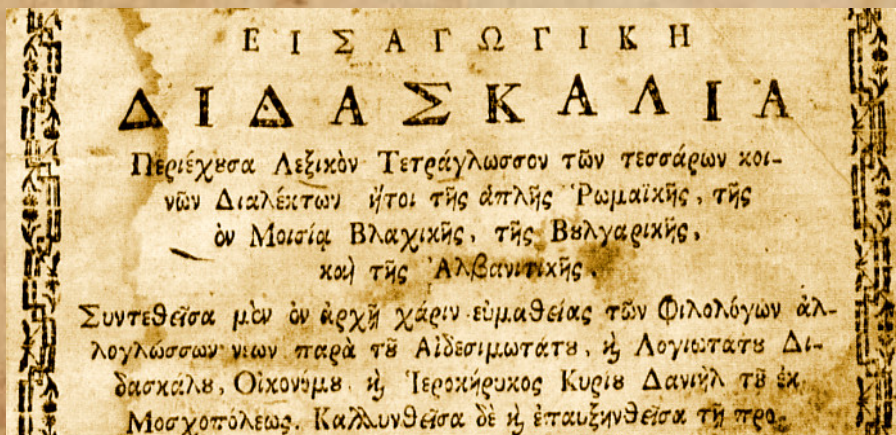
ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΙΑΜΗΤΡΟΣ

Δ. ΒΛΑΧΙΚΑ/ΑΡΜΑΝΙΚΑ,
ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ κλπ

Άρθρα του Γ. Κ. Τσιαμήτρου κατά ημερολογιακή
και χρονολογική σειρά σε εφημερίδες και ιστοσελίδες
της Βέροιας

Μαχαλάς - 'Νάπαρτη', Σέλι Βερμίου-1923

'Τετράγλωσσον Λεξικόν' - Δανιήλ Μοσχοπολίτη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΞΗΡΟΛΙΒΑΔΟΥ (28.08 2009, ‘ΛΑΟΣ’)	3
2. ΒΛΑΧΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ: *ΚΡΕΟΛΗ* ΕΛΛΗΝΟΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (17-04-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	13
3. ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ-ΡΟΥΜΑΝΙΚΩΝ-ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ. ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (24-04-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	15
4. ΠΕΛΑΣΓΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΟΒΛΑΧΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ (26-06-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	17
5. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗΣ (17-10-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	20
6. Η ΑΡΩΜΟΥΝΙΚΗ Ή ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ (1) (23-10-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	21
7. Η ΑΡΩΜΟΥΝΙΚΗ Ή ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗ ΨΥΧΡΑΙΜΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΜΟΝΗ (2) (30-10-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	22
8. Η ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗ - ΑΠΟΨΗ Ν. ΚΑΤΣΑΝΗ (06-11-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	24
9. ΟΙ ΒΛΑΧΟΙ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΓΛΩΣΣΑ, ΠΑΡΑΔΟΣΗ (Ν. ΚΑΤΣΑΝΗ) (27-11-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	25
10. ΠΑΡΕΞΗΓΗΣΗ Η ΚΑΤΙ ΑΛΛΟ; ΕΜΕΙΣ ΘΕΛΟΥΜΕ ΤΗΝ ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΗΣ ΒΛΑΧΙΚΗΣ ΛΑΛΙΑΣ! (11-12-2010, ‘ΛΑΟΣ’)	27
11. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΤΗΣ ΑΡΩΜΟΥΝΙΚΗΣ ΛΕΞΗΣ Μπάννα (bana) (20-10-2012, ‘ΛΑΟΣ’)	29
12. ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΠΑΛΙΩΝ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ ΣΤΟ ΣΤΟΜΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ (06-07-2013, ‘ΛΑΟΣ’)	30
13. Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΔΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ-BASILICA (20.07.2013, ‘ΛΑΟΣ’)	31
14. ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΣΕΛΙΟΥ (ΚΑΤΩ ΒΕΡΜΙΟΥ) (23.10.2014 μέχρι 15.11.2014, ‘ΗΜΕΡΗΣΙΑ’ & ιστοσελίδα ‘ΦΑΡΕΤΡΑ’)	33
15. ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΟΥΜΑΡΙΑΣ (Ντόλιανης) (22-11-2014, ‘ΗΜΕΡΗΣΙΑ’ & ιστοσελίδα ‘ΦΑΡΕΤΡΑ’)	40
16. ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΑ ΒΛΑΧΙΚΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ (28.06.2017, ‘ΗΜΕΡΗΣΙΑ’)	43
17. ΒΛΑΧΙΚΑ/ΑΡΜΑΝΙΚΑ (26-10-2017 μέχρι 09.12.2017, ‘ΗΜΕΡΗΣΙΑ’)	45
18. Η ΠΙΚΡΗ ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΛΑΧΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (06.04.2019, ‘ΗΜΕΡΗΣΙΑ’ & ‘ΒΕΡΓΙΩΤΗΣ’)	66

1. ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΞΗΡΟΛΙΒΑΔΟΥ (28.08 2009, ‘ΛΑΟΣ’)

(Από το Ημερολόγιο 2013 του Πολιτιστικού Ομίλου Ξηρολιβάδου. Επιμέλεια: Αντώνης Δ. Μπουσμπούκης & Τσιαμήτρος Κ. Γιάννης)

[Γραμμένο Ξηρολίβαδο, ζωγραφισμένο, γραφικό τοπίο με μοναδικό ανάγλυφο, τόσο του ίδιου του χωριού όσο και του φυσικού-του περιβάλλοντος.

Χτισμένο στη νότια πλαγιά του υψώματος, και κάτω από τη σκέπη του προστάτη του Προφήτη Ηλία, μοιάζει με μονοκοντυλιά. Κορνίζα έχει τα γύρω βουνά, που, άλλα καταπράσινα κι άλλα πετρωτά, περιζώνουν την *πάντα/* πεδιάδα, μοναδικό οροπέδιο στα 1.100 μ. υψόμετρο, όπου η *Μπάρα* φαντάζει με την πανσέληνο μαγικός καθρέφτης.

‘Τα τοπωνύμια έχουν χαρακτηριστεί ως επιγραφές σκαλισμένες πάνω στο έδαφος’

Τα τοπωνύμια γενικά δεν είναι τυχαίες, συμβατικές ονομασίες. Πολλά από αυτά περιγράφουν τον τόπο, όπου αναφέρονται. Σε μερικές περιπτώσεις η τοποθεσία χαρακτηρίζεται από φυτά που ευδοκούν εκεί (βότανα, θάμνοι, δέντρα). Σε άλλες, πάλι, περιπτώσεις τα τοπωνύμια είναι σχετικά με ανθρώπινες δραστηριότητες: εκκλησίες, μαντριά, ασβεσταριά κ.τ.λ.. Ιστορικά, επίσης, γεγονότα που συνδέονται με πρόσωπα και συμβάντα, κυρίως σκοτωμοί, λημέρια κλεφτών κ.τ.ό. όλα αποτυπώνονται στα τοπωνύμια και τα καθιστούν δελτία ιστορικού αρχείου. Έτσι, για παράδειγμα, το ιστορικό καλντερίμι (λιθόστρωτο υπόλειμμα της Βασιλικής Οδού του Φιλίππου, λίγο πριν από την είσοδο του χωριού-μας) ανακαλεί στη μνήμη Μακεδόνες σαρισσοφόρους, Ρωμαίους λεγεωνάριους, Βυζαντινούς, Οθωμανούς, Ρωμιούς εμπόρους και κираτζίδες, δένοντας διαχρονικά το σημερινό Ξηρολίβαδο με το παρελθόν-του.

Εκτός από τις παραπάνω κατηγορίες τοπωνυμίων, καθώς και άλλες που παραλείψαμε, έχουμε και τοπωνύμια με ανθρωπομορφικό χαρακτήρα.

Η τάση από όρους του ανθρωπίνου σώματος να σηματοδοτούνται γεωγραφικά σημεία είναι μεταφορική, καθώς η σημασιολογική τούτη μεταβολή βασίζεται στην ομοιότητα των δυο εννοιών, του ανθρωπίνου σώματος και του γεωγραφικού στοιχείου. Έτσι, ακούμε τις μεταφορικές χρήσεις: η ράχη του βουνού, οι πρόποδες του βουνού, το φρύδι του βουνού, ο αυχένας (σβέρκος) του βουνού, το μάτι (για πηγή), το κεφαλόβρυσο κ.τ.λ.

Στον χώρο της βλάχικης-αρμάνικης θα αναφέρω λίγα μόνο παραδείγματα, και μάλιστα συγκεκριμένα: *Λα Τσήρολου ατσέλου Μσηάτου* «Στο Όμορφο ποδάρι», που οι Σαρακατσάνοι το μεταφράζουν ως «Έμουρφου Πουδαρικό». Πρόκειται για τοποθεσία στα βόρεια του Ξηρολιβάδου, που από φυσική διαμόρφωση επιτρέπει το σχετικά άνετο βάδισμα σε μέρος ορεινό. Το βουνό *Τζένα* στ’ ανατολικά του Βόρα (Καϊματσαλάν) ανάγει την αρχή-του στο «φρύδι», που στα βλάχικα λέγεται *τζεάνά* (πληθ. *τζεάνι* και *τζένουρι* «βουνά») και στα μογλενίτικα βλάχικα *τζένα*. Η λέξη *τζεάνά* κατάγεται από το λατινικό *γκένα* «σαγόνη-μάγουλο, βλέφαρο». Το λατινικό *γκένα* μας έδωσε τον πρώιμο τύπο *γκιόνα* «ύψωμα-ξάγναντο-διάσελο» στην Περίστα της Ναυπακτίας. *Γκιόνα*: βουνό στο Βέρμιο, περιοχή Σελίου, όρος *Γκιόνα* στη Δωρίδα της Ρούμελης. Για το λατινογενές *μάγουλο* και το βουνό *Μάγούλά*, βλέπε το τοπωνυμικό Ξηρολιβάδου που ακολουθεί. *Λα Νοάουλι Γκούρι* «Στις Εννιά Πηγές» στην Γκουντουβάσδα/Καλομοίρα Καλαμπάκας, όπου την *φάντάνά* «πηγή» των Ξηρολιβαδιωτών εκεί την λένε *γκούρά* «στόμα» και μεταφορικά «πηγή», ως στόμα εννοείται της γης.

Οι παραπάνω μεταφορικές χρήσεις όρων από μέλη του ανθρωπίνου σώματος για να δηλώνονται γεωγραφικές έννοιες, δεν είναι παρά η άμεση ανθρωπομορφική προβολή από τα μέσα προς τα έξω ή αλλιώς από το κέντρο προς την περιφέρεια. Ο άνθρωπος βλέπει τον κόσμο με κέντρο τον εαυτό-του, το σώμα-του στην προκειμένη περίπτωση. Έτσι, τα «εμπρός» και «πίσω», τα «αριστερά» και «δεξιά» λέγονται και εννοούνται σε σχέση με το υποκείμενο, τον συγκεκριμένο κάθε φορά άνθρωπο.

Αν κάποτε η παρουσία ανθρώπων και κοπαδιών έδινε αίσθηση ζωής στην ορεινή ύπαιθρο, τα τοπωνύμια ήταν -και είναι- το γεωγραφικό-τους στίγμα. *Τόπος* και *ώνυμα* (το όνομα στα αιολικά) μας δίνουν τη λέξη *τοπωνύμιο* και το τοπωνύμιο καθιστούσε-και καθιστά- «επώνυμη» την παρουσία εκεί του οποιουδήποτε. Όταν το όνομα μιας τοποθεσίας ξεχαστεί, το μέρος αυτό γίνεται ανώνυμο, ακαθόριστο. Ανάγκη, λοιπόν, να καταγραφούν με τον άλφα ή βήτα τρόπο και είναι άξια επαίνου η προσπάθεια τούτη του Πολιτιστικού Ομίλου Ξηρολιβάδου να καταρτίσει το παρόν ημερολόγιο.

(Αντώνης Δ. Μπουσμπούκης, Ομότιμος Καθηγητής Γλωσσολογίας στο ΑΠΘ)

Τα τοπωνύμια του Ξηρολιβάδου θα αναφερθούν σύμφωνα με το ανάγλυφο της περιοχής με τέτοια σειρά ώστε να γίνουν περισσότερο κατανοητά. Ο ευρύτερος χώρος του Ξηρολιβάδου μοιάζει με μία λεκάνη όπου στο κέντρο περίπου της λεκάνης αυτής βρίσκονται η Πάντια (το Τσαΐρι), η Μπάρα (η Λίμνη), τα Πεύκα και ο Λόφος του Προφήτη Ηλία στις πλαγιές του οποίου είναι κτισμένο το χωριό. Γύρω-γύρω από τα μέρη αυτά υψώνονται τα βουνά και βέβαια η λεκάνη αυτή είναι ανοιχτή και χαμηλώνει μονάχα προς το ανατολικό μέρος (προς την Βέροια).

Τα τοπωνύμια, που θα παρουσιάσουμε, ανήκουν μόνο στα σύνορα του Ξηρολιβάδου. Θα γίνεται αναφορά στα βλάχικα (όσα έχουν τέτοια ονομασία) με την απαραίτητη μετάφραση στα ελληνικά

Έτσι θα ξεκινήσουμε από το ανατολικό μέρος, θα προχωρήσουμε βόρεια, δυτικά και νότια ακολουθώντας την νοητή κυκλική γραμμή της λεκάνης, θα επιστρέψουμε στην αρχική μας θέση και μετά θα ανηφορίσουμε το κεντρικό μέρος της λεκάνης (δυτικά προς το χωριό και τα πεύκα).

Η συλλογή και η ονομασία τους έγινε με σεβασμό στον λαϊκό πολιτισμό και την παράδοση και αυτό φαίνεται από την επιλογή των πληροφοριοδοτών οι οποίοι είναι γνήσιοι και αυθεντικοί κάτοικοι του χωριού. Επιλέξαμε τα τοπωνύμια όπως τα έλεγαν παλιότερα οι κάτοικοι του χωριού, αποφεύγοντας σύγχρονες ονομασίες. Κύριοι επιτόπιοι πληροφορητές μας, το 2009, ήταν ο **Κώστας Τσιαμήτρος** του **Ηλία (Ψωμάς)**, 89 ετών, και ο **Ηλίας Αράβας** του **Γιώργη**, 56 ετών, ο οποίος είναι άριστος γνώστης της περιοχής. Οι εμπειριστατωμένες επεξηγήσεις και επιστημονικά τεκμηριωμένες ετυμολογίες λέξεων, που έγιναν, ανήκουν στον **Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη**, ενώ η επιτόπια έρευνα όλων των τοπωνυμίων οφείλεται στο **Γιάννη Κ. Τσιαμήτρο**.

Σημείωση: Όσον αφορά την προφορά των βλάχικων λέξεων προτιμήσαμε να τις γράψουμε με ελληνικά γράμματα και όχι λατινικά, έτσι ώστε να μπορούν να τις διαβάσουν όλοι. Παρόλα αυτά, χρησιμοποιήσαμε τα σύμβολα: **â** , **ă** (κλειστό και ημικλειστό άφωνο φωνήεν) και **sh** (παχύ σίγμα-ουρανικό).

-Κουτούπα:

Η θέση περιλαμβάνει καλλιεργήσιμη έκταση που κάποτε ανήκε στο Ξηρολίβαδο και σήμερα λόγω μακρόχρονης χρησικτησίας περιήλθε στην κυριότητα της σαμαρινιώτικης οικογένειας Σπανού, ιδιοκτητών του Βρωμοπήγαδου (ο **Κουτούπας** πρέπει να ήταν Ξηρολιβαδιώτης, συγγενής της οικογένειας **Γκόσκινου** και δεν γνωρίζουμε πώς συνδέθηκε το όνομά-του με τη θέση αυτή).

- Βουλοάγκα ατσεά Μάρι ή Πουλιάνα ατσεά Μάρι «ο Μεγάλος Γούπατος» και Βουλοάγκα ατσεά Νίκα «ο Μικρός Γούπατος»:

Στο Ξηρολίβαδο με τη λέξη **βουλοάγκά**, εννοούν έναν γούπατο, κοίλωμα γης, όπου όταν είναι μεγάλο ονομάζεται **Βουλοάγκα ατσεά Μάρι** και όταν είναι μικρό το βαθούλωμα λέγεται **Βουλοάγκα ατσεά Νίκα**.

Κι ενώ το βουλοάγκα ανάγεται στο σλάβικο βολόγκα, συνώνυμο-του είναι στα βλάχικα και η λέξη *βυθός* (Λα Βιθό, όπως θα δούμε). Σε άλλα ιδιώματα της βλάχικης εννοούν με τη λέξη βουλοάγκα το «ξέφωτο». Στο Ξηρολίβαδο οι θέσεις αυτές δεν περιβάλλονται από δασικά δέντρα, δεν είναι ξέφωτα.

Συνώνυμη λέξη στα βλάχικα του Ξηρολιβάδου είναι η Πουλιάνα: Πουλιάνα ατσεά Μάρι/Νίκα. Η λέξη *πουλιάνα* στα βλάχικα ιδιώματα σημαίνει «τόπος ανοιχτός» δηλ. «ίσιωμα, πλάτωμα», ενώ στο Ξηρολίβαδο προσλαμβάνει τη σημασία «τόπος περικλειστος από το ανάχωμα του βαθουλώματος».

- Κάσhάρεα ντι κhάπρι «Στη Στάνη των Γιδιών»:

Κάσhάρι είναι γενικά το μαντρί, που στα βλάχικα, εφόσον είναι γιδομάντρι, ονομάζεται *kâprileátzêâ*, όταν όμως στην *kâprileátzâ* τυροκομούσαν, γίνονταν «τυροκομείο», δηλ. *κασερία/κάσhάρι* από το λατινικό *κασεαρία* «τυροκομείο». Ο τυροκόμος /κασhάρου/ από το λατινικό *κασεάριους*. Η λέξη *kâshâri* έχει στενή σχέση με την εικόνα του παλιού Ξηρολιβάδου, καθώς το τραγούδι «Ξηρουλίβαδ χοάρά μσhάτâ» την προβάλλει «κου κασhέρ' αμβhαργικάτâ =με κασερίες τυλιγμένο».

- Λα Φάγκλου «στην Οξυά»:

Η λέξη *φάγκου* «οξυά» προέρχεται από το λατινικό *φάγκους* «οξυά». Ομόρριζη λέξη στα ελληνικά είναι η φηγός και στα δωρικά φαγός, που σημαίνει όμως «βελανιδιά». Η οξυά είναι δέντρο των σκιερών μερών. Έχει *αούμπρά* «σκιά» δροσερή και φυτρώνει σε πυκνές συστάδες για να μην την ταλαιπωρεί η ζέστη του ήλιου. Όταν, όμως, φυτρώνει μόνη-της προσλαμβάνει στα ελληνικά την περιγραφική ονομασία *μουναχουουξυά*, ενώ στα βλάχικα -εφόσον έχει περίγραμμα- λέγεται *φάγκου γράψιτου* ή *φάγκου σκρίπτου* και στα ελληνικά γραμμένη (δηλ. ζωγραφισμένη) οξυά.

Γράφοντας για το *φάγκου* έρχονται στο νού-μου οι στίχοι του πονεμένου Ιταλού ποιητή **Τζιάκομο Λεοπάρντι**, που για τον ξεριζωμό-του από τον γενέθλιο τόπο έγραψε:

Νταλ φάτζιο, ντόβε ίο νάκουι

Μι σεπαρό ιλ βέντο

«Από την οξυά όπου εγώ γεννήθηκα

με απομάκρυνε ο αγέρας»

- Πνάκια**- Στα Σφιντάνια****- Πάντεα ατσεά Μσhάτα «Το Όμορφο Λιβάδι»:**

Η λέξη *πάντεα* «πεδιάδα» προέρχεται από το παλαιοσλάβικο *πάντι*. Το επίθετο *μσάτου-μσάτά* «ωραίος-α» από άλλους βλάχους προφέρεται ως *μουσάτου* και ανάγεται -πολύ πιθανόν- στον αρχικό τύπο (φρου)*μουσθεάτου*.

- **Λα Πύργου «Στον Πύργο»**

- **Στου Μπαμπανίκα**

- **Λα Μαγριόουρι «Στα Μαγειρεία»**

- **Αρίνα άλου ή αλ Ζέρβâ «Στον Άμμο του Ζέρβα»:**

Η λέξη *αρίνα* «άμμος» προέρχεται από το λατινικό *αρένα* «άμμος». Η *αρένα* «παλαιίστρα, αμφιθέατρο» προέκυψε μετωνυμικά, καθώς η πάλη μεταξύ ανθρώπων ή ανθρώπων και θηρίων γινόταν σε χώρους στρωμένους με άμμο.

- **Λα Βιθόλου ή Λα Βιθό «Στον Βυθό»:**

Το *λα* «στο/στη» προέκυψε από το τοπικό επίρρημα της λατινικής *ίλλακ* «εκεί». Πρόκειται για βαθούλωμα με πεύκα, ένα τοπίο γοητευτικό με την ηρεμία και τη γραφικότητα του περιβάλλοντος.

- **Λα Ζιώγά «στου Ζιώγα»** (εκεί σκοτώθηκε ο ληστής Στέφανος Ζιώγας το 1926. Μαρτυρία του Κώστα Ζιώγα από τη Φυτειά, ο οποίος είναι ανιψιός του).

- **Λα Τσιρεάπ «Στους Φούρνους»:**

Πιθανόν να προήλθε από τα εκεί καμίνια για ξυλοκάρβουνα. Η λέξη *τσιρεάπου* «φούρνος», στον πληθυντικό *τσιρεάπουρι*, ανάγεται στο παλαιοσλαβικό *τσηρέπου* «κεφάλι» οπότε η σημασία που προσέλαβε στα βλάχικα είναι καθαρή μεταφορά, καθόσον ο αυτοσχέδιος σπιτικός φούρνος είχε σχήμα κεφαλιού, ήταν τρουλωτός.

- **Του Σουκάκι «Στο Σοκάκι»:**

Πρόκειται για εδαφολογικό στένωμα, πέρασμα στενό. Η λέξη *σουκάκι* ανάγεται στο τουρκικό *σοκάκ* «δρόμος».

- **Του Μισοβούνι «Στο Μεσοβούνι»**

- **Στου Εμμανουηλίδη:**

Υπάρχει ο τάφος του Εμμανουηλίδη που σκοτώθηκε εκεί στην Κατοχή.

- **Καράντερε «Μαύρος Λάκκος»**

- **Λα Πλοτση «Στις Πλάκες»:**

Η λέξη *πλοάτση* «πλάκα» προέρχεται από το βουλγάριο *πλότση* «βράχος», *σχιστόλιθος/πλάκα*, στ'αλβανικά *πλότση*.

- **Στα Ρούδια:**

Δεν γνωρίζουμε αν το τοπωνύμιο καθιερώθηκε από ελληνόφωνους ή βλαχόφωνους. Η λέξη *ρούδι* στα βλάχικα δεν υπάρχει, ούτε στα νεοελληνικά ιδιώματα. Πάντως στα σλάβικα η λέξη *ρούντα* σημαίνει «πάσσαλο» όσο και «ορυκτό». Επομένως θα μπορούσε να σημαίνει «Στα Παλούκια» ή «Στα Μεταλλεύματα».

- **Λα Μπαρίκâ «Στη Μικρή Μπάρα»:**

Η λέξη *μπάρα* σημαίνει «λίμνη», ο τύπος *Μπάρικâ* είναι υποκοριστικός. Έτσι, η λέξη *φεάτα* «κορίτσι», ως υποκοριστικό, εκφέρεται με τον τύπο *φαιτικâ* «κοριτσάκι», *φαιτσήορου* «παιδί»- *φαιτσηουρίκου*-«παιδάκι»κτλ. Η λέξη ανάγεται στο βουλγαρικό *μπάρα*.

- **Λα Κριβᾶτς γκιός ντι λα Μπαρικόα «Στα Κρεβάτια κάτω από τη Μικρή Μπάρρα»**

- **Στου Καρανίκα**

- **Λα Κάλιβιλι αλ Μάστουρλορ «Στα Καλύβια των Μαστόρων»**

- **Λα Λιφτόκαρ' «Στις Φουντουκιές»:**

Μόλις κάτω από τη γυμνή κορυφή του Ξηροβουνιού αλλά σε δασωμένο σημείο υπάρχουν αυτοφυείς λεφτοκαρυές . Οι παλιοί το εξηγούσαν ότι την ανάπτυξη-τους ευνοεί υπόγεια φλέβα νερού, καθώς είναι φυτό που απαιτεί υγρό σχετικά περιβάλλον. Η λέξη λεφτοκαρυά προέκυψε από τα: λεπτόν κάρυον δηλ. μικρό καρύδι.

- **Ξηροβούνι** (η ψηλότερη κορυφή της περιοχής-1804 μέτρα). Υπάρχει και στο Περιβόλι Γρεβενών.

- **Μακραράχη «Μακριά Ράχη»:** Αρχίζει από την κορυφή του Ξηροβουνιού.

- **Γκαβάνα:**

Βαθειά κι εκτεταμένη χαράδρα, στα βόρεια του Ξηρολιβάδου. Η ονομασία-της οφείλεται στο σκιερό, το ανήλιο της τοποθεσίας. Η λέξη *γκαβός* ανάγεται στο βλάχικο *γκάβου* «τυφλός». Σε σύνθετη μορφή απαντά ως *κούγκαβου*, επίθετο για «μικρό σκληρό καρύδι», θυμίζοντας-μας το ιταλικό *κονκάβο* «κοίλος, βαθουλός». Η λέξη *γκάβου* είναι ηχηροποιημένος τύπος του λατινικό *κάβους* «κοίλος, σκαμμένος, άδειος».

- **Λα Γκάμπτζιέου «Στον Κράταιγο/Πυράκανθο»:**

Την τοποθεσία σημάδεψε η παρουσία του αγκαθωτού θαμνόδεντρου, που επιστημονικά μοιάζει με τον πυράκανθο κι ονομάζεται κράταιγος. Ο θάμνος *γκάμπτζιέου* εντοπίζεται σε πολλά σημεία του Ξηρολιβάδου.

- **Λα Κιάτρα ατσεά Αρόσθα (Κόκκινη Πέτρα)**

- **Λα Τσηόρλου ατσέλου Μσηάτου ή Μσηάτλου «Στο όμορφο Ποδάρι»:**

Οι Σαρακατσαναίοι το λένε **«Στο Έμορφο Ποδαρικό»**. Η λέξη *τσηόρου* «πόδι» στην περίπτωση του τοπωνυμίου σημαίνει εκτεταμένη εδαφική συνέχεια/ακολουθία που, αν και σε ράχη ή πλαγιά, είναι εύκολη η διαδρομή-της. Με άλλα λόγια τόπος βατός. Η λέξη *τσηόρου* και στα αρβανιτοβλάχικα *τσηιτσηόρου* ή *κιτσηόρου*, ανάγεται στο λατινικό *πετίλους* «μικρό πόδι».

- **Λα Μπουρντέν' «Στους Ασφόδελους»:**

Η τοποθεσία διαμορφώνεται σε αυχένα, διάσελο. Ωστόσο η ονομασία-τους οφείλεται στο φυτό *μπουρντέν'* «ασφόδελος». Το είδος ασφόδελου που συναντάμε στον οικιστικό χώρο του Ξηρολιβάδου είναι η *ασφοδελίνη λούτσα* «κίτρινο μπουρντένι/ασφόδελος». Η λέξη *μπουρντένι* απαντά στα νεοελληνικά ιδιώματα του Θεσσαλομακεδονικού χώρου και είναι βλάχικη. Είναι άγνωστης προέλευσης, φαίνεται ωστόσο να σχετίζεται με το λατινικό *μπούρντο-μπουρνόνις* «μουλάρι», που κατέληξε να δηλώνει τον «ασφόδελο» με βάση τους βολβούς, καθώς πολλά φουσκωμένα, εξογκωμένα πράγματα, όπως μπουρδα «μεγάλο τσουβάλι, χαράλι», «το μεγάλο ψέμα, η φούσκα» κτλ ανάγουν μεταφορικά την εικόνα-τους στο καλοθρεμμένο μουλάρι. Στα βλάχικα το έντομο *κολοκυθοκόφτης* έχει δυο συνώνυμα: *γκουτζιου-φοάρτικα* και *μπουρντου-φοάρτικα*, όπου τόσο το γκουτζιου- όσο και το μπουρντου- σημειώνουν το εξογκωμένο σημείο του φυτού όπου το έντομο αυτό τα ψαλιδίζει.

- Στα Σμιζώματα:

Εκεί όπου αρχίζει ο λάκκος της Γκαβάνας και είναι ανάμεσα από το Στουρνάρι και τους πίσω πρόποδες του Ξηροβουνίου. Το τοπωνύμιο δηλώνει ότι στο σημείο εκείνο ανταμώνουν δυο εδαφολογικές διαμορφώσεις, αφού είναι στην αρχή από τον λάκκο της Γκαβάνας.

- Στα Κανάλια (εκεί βγάζει νερό):

Η λέξη *κανάλι* και κυρίως *κάναλος* σημαίνει σωλήνας που μαζεύει το νερό πηγής σε κάποια κατωφέρεια προκειμένου ο διαβάτης ή ο κτηνοτρόφος να μπορεί να το χρησιμοποιεί με περισσότερη ευχέρεια.

- Στους Σκοτωμένους και βλαχιστί Λα Βάτâμάσλι.

Σκοτώθηκαν εκεί κάποιοι αγωγιάτες, δεν γνωρίζουμε γιατί.

- Λα Σηόπουτλου «Στη Βρύση από τους Σκοτωμένους»

Η λέξη *σηόπουτου* ανάγεται στην παλαιοσλαβική *σήπουτου* «μουρμούρισμα νερού». Στην Ήπειρο ακούγεται το τοπωνύμιο *Στου Σηόπουτου*, στην Αρκαδία έχουμε χωριό *Σιποτός*.

- Λα Σιλâτούρâ «Στο Διάσελο»:

Η θέση είναι διαμορφωμένη σε αυχένα, το αλλιώς διάσελο ή σέλωμα. Η μορφή παρόμοιων τοποθεσιών παραπέμπει στην εικόνα της σέλας του αλόγου.

- Στου Μπρούφα (ένα καρπούλι που λημέριαζε ο καπετάν Μπρούφας)

- Κλούβιανη : βουνό με γυμνή κορυφή

- Φαρμακοχόρτι:

Έτσι το λένε οι Βλάχοι, ενώ οι Σαρακατσαναίοι το λένε **Φαρμακόλακα**.

- Τρία Γρέκια του Χατζηγώγου:

Η λέξη *γρέκι* ανάγεται στο λατινικό *γκρεξ-γκρέκις* «κοπάδι-αγέλη». Η χρήση-της ως «τόπος που κοιμούνται τα γιδοπρόβατα» είναι μετωνυμική, δηλ. το περιεχόμενο (η έννοια «κοπάδι») έδωσε την ονομασία-του στο περιέχον, δηλ. στον χώρο. Έτσι, στα ιταλικά η λέξη *μάντρια* και *μάντρα* «αγέλη, κοπάδι» προέκυψε από το ελληνικό *μάνδρα* «περίβολος».

- Δόξα:

Εκεί έχει δύο βρύσες: Λα Σηόπουτλου ντιν σους «Στην Επάνω Βρύση» και λα Σηόπουτλου ντιν γκιός «Στην Κάτω Βρύση» που λέγεται Λα Τσαλούπα. Η λέξη 'δόξα' σημαίνει σε νεοελληνικά ιδιώματα «ουράνιο τόξο». Την ακριβή όμως καθιέρωση του τοπωνυμίου αυτού δεν μπορούμε να την εξηγήσουμε.

- Λα Ουβρέϊ (εκεί σκοτώθηκαν Εβραίοι)

- Λα Φάγκλου ατσήλ Γκάλμπινου «Στην Κίτρινη Οξυά»:

Στην πλαγιά της Δόξας υπήρχε οξυά με κίτρινα φύλλα, κίτρινα στην επάνω μεριά και κιτρινοπράσινα στην κάτω. Το χρώμα δεν ήταν ένδειξη/σύμπτωμα κάποιας ασθένειας αλλά προέρχονταν από την ύπαρξη κοιτάσματος βοξίτη ή χρωμίου στο υπέδαφος της οξυάς. Αυτό μαρτυρείται από πέτρες κίτρινες μικρές που βρίσκουμε στο γύρω χώρο. Την οξυά αυτή την έκοψαν βάνδαλοι υλοτόμοι, αφαιρώντας μια κίτρινη ψηφίδα στο απέραντο πράσινο της περιοχής. Άλλη μια περίπτωση όπου η Ελλάδα μας

πληγώνει...Η λέξη *γκάλμπινου* ανάγεται στο λατινικό *γκάλμπινους/κίτρινος*. Τη συναντάμε και σε νεοελληνικά ιδιώματα.

- **Λα Κριβᾶτς «Στα Κρεβάτια»**. Είναι κάτω από τους Ουβρέους.

- **Λα Κόρνι «Στις Κρανιές»:**

Η λέξη *κόρνου* «κέρατο» προέρχεται από το λατινικό *κόρνου* «κέρατο», ενώ η λέξη *κόρνου* «κρανιά» από το λατινικό *κόρνους* «κρανιά». Το φρούτο της κρανιάς, το κράνο, βλαχιστί λέγεται *κοάρνά*.

- **Λα Μάγούλᾶ «Στη Μαγούλα»:**

Η λέξη *μαγούλα* σε νεοελληνικά ιδιώματα σημαίνει «λόφο, βουναλάκι», έχει μεταφορική σχέση με το μάγουλο, την παρειά. Ως τοπωνύμιο προέρχεται από τα βλάχικα και στα βλάχικα από το λατινικό *μαγκούλομ*. Να σημειωθεί ότι στα βλάχικα τα ουδέτερα τόσο της λατινικής όσο και της ελληνικής προσαρμόζονται στο θηλυκό γραμματικό γένος: κολόστρουμ «πρωτόγαλα» της λατινικής - κουλάστρα (θηλ.) στα βλάχικα, δώρο-δοράᾶ, τούβλο-τούβλᾶ, βάθρο-βάτρᾶ «εστία τζακιού» κτλ.

- **Στο Ζυγουροτόπι:**

Τα ζυγούρια είναι αρνιά στην εφηβεία, μετά τους εννιά-δέκα μήνες. Είναι ευαίσθητα στην πολλή ζέστη του καλοκαιριού, γι'αυτό οι κτηνοτρόφοι διαλέγουν μέρη κατάλληλα για τα ζυγούρια. Το ζυγουροτόπι πρέπει να είναι μέρος εύαερο και να μην το πιάνει πολύ ο ήλιος. Έτσι, από Σαμαριναία ακούσα να λέει: «Ίκει είνι ζυγουροτόπ'. Του καλύτερου για του καλοκαίρι».

- **Ιμπιλί «Στα Σαρακατσανεῖκα καλύβια».**

Οι Σαρακατσαναίοι το προφέρουν Ιμπιλί, ενώ Οι Ξηρολιβαδιώτες Αϊμπιλί.

- **Στα Τσικούρια**

- **Μπούζντερε «Κρύος Λάκκος»**

- **Λα Νταρλαγιάννη «Στου Νταρλαγιάνη»**

Εκεί σκοτώθηκε κάποιος ονόματι Νταρλαγιάννης. Δεν γνωρίζουμε γιατί.

- **Λα Λάπούσχι «Στη Λαπούσχα»:**

Λαπούσχα σε Νεοελληνικά ιδιώματα του Θεσσαλομακεδονικού χώρου και *λάπούσχι* στο Ξηρολίβαδο, είναι το φυτό *Βερμπάσκουμ*. Έχει φύλλα πλατιά, μεγάλα, αργυρόχρωμα και χνουδωτά. Έτσι, στην Κόνιτσα τα γίδια με αυτιά μεγάλα και χνουδωτά τα λένε λαπουσθένκα γίδια. Το φυτό ευδοκίμει στο Ξηρολίβαδο. Ο ανθοφόρος βλαστός-του είναι ψηλός και γεμάτος με κίτρινα λουλούδια όλο το καλοκαίρι. Η λέξη *λαπούσχα* απαντά στα ρωσικά, τα πολωνικά, τα βουλγάρικα, τα ουγγρικά και τ'αλβανικά. Στο Ιστορικό Λεξικό την ανάγουν ως μεταφορά στη λέξη *αλεπουσιά*, γιατί μοιάζει με την φουντωτή ουρά της αλεπούς.

- **Λα Κίνλου αλου Δισπότη «Στο Πεύκο του Δεσπότη»**

Στους πρόποδες του Ανήλιου (Κιάρι) ο δέσποτας **Πολύκαρπος**, συχνός επισκέπτης προπολεμικά του Ξηρολιβάδου, καθότι Βλάχος, φύτεψε εις ανάμνησιν ένα πεύκο, από τότε ο τόπος πήρε την ονομασία «Στο πεύκο του Δεσπότη».

- **Λα Κόρακλου «Στον Κόρακα»**

- **Μικρή Μαγούλα**

- Λα Τσάρπânλι «Στους Ζητιάνους»:

Ετυμολογείται, σύμφωνα με τον αείμνηστο **Ηλία Τσαλέρα**, από το *τσερ* «ζητώ-στα ρουμάνικα» και το *πάνε* «ψωμί». Κατά τα λεγόμενα του Ηλία, εκεί είχαν στήσει οι Ζητιάνοι τον καταυλισμό-τους.

- Λα Κουφάραν' «Στα Κουφάρια ή Κουφάλες»:

Η θέση πίσω από το ύψωμα, όπου οι Σαρακατσάνοι έχουν τον καταυλισμό τους, πίσω από τη δεξαμενή ύδρευσης. Εκεί πρωτοεγκαταστάθηκε (1840) το τσελιγκάτο του **Γιώργου Μπουσμπούκη**, προκειμένου τα καλύβια να μην φαίνονται από τους Τούρκους που περνούσαν από την πεδιάδα για την Κοζάνη. Δεν ξέρουμε αν πρόκειται για κουφάρια (πτώματα) ή κουφάλες και βλαχιστί *κουφάλι-κουφάρ'* και ως τοπωνύμια *Κουφάραν'* «Κουφάλες».

- Λα Τσίντζιλ' Πίργουρι' «Στους Πέντε Πύργους»

- Λα Κάσhάρεα αλ Γιαντσοούλη «Στο Μαντρί του Γιαντσοούλη»

- Λα Κάσhάρεα αλ Χασιότι «Στο Μαντρί του Χασιώτη»

- Λα Τσίντζιλ' Κιν' «Στα Πέντε Πεύκα»

- Λα Ξιλάλογου «Στο Ξυλάλογο»:

Εκεί κείτονταν κορμός μεγάλου δέντρου, που τα κλαδιά-του ακουμπούσαν στη γη και το κρατούσαν πάνω από το έδαφος κι έδινε την εικόνα ξύλινου άλογου.

- Λα Κιλιπούρ'

- Λα Κάσhάρεα αλ Τσαμίτρου-Ψουμά (Στο μαντρί του Τσαμήτρου-Ψωμά)

- Λα Φούρκâ «Στην Φούρκα»:

Η λέξη *φούρκα* «ξύλο με διχαλωτή καμπύλη» κατάγεται από το λατινικό *φούρκα*.

- Λα Τέντζιρι «Στον Τέντζερη»:

Η λέξη *τέντζιρι* (ελληνικά *τέντζερης*) ανάγεται στο τούρκικο *τεντζερέ* «κατσαρόλα». Το τοπωνύμιο προέκυψε από την μεταφορική εικόνα που δημιουργεί το σχετικά μεγάλο βαθούλωμα μιας πέτρας.

- Αυλαγάς:

Μεγάλος περιφραγμένος με πέτρες χώρος για τα ζώα. Η λέξη πρέπει να προέρχεται από τα σαρακατσαναίικα και να σχετίζεται με την αυλή ως χώρος περιφραγμένος. Είναι ο *οβορός* της σλάβικης και *νουβρό* στα βλάχικα του Ξηρολιβάδου όπου έχει τη σημασία: «πέτρινος περίβολος για να κλείνουν τα αγελάδια», ενώ στα ιδιώματα της ορεινής Καλαμπάκας σημαίνει «αυλή».

- Λα Βιθόλου ατσήλου μάρλι (Στο Μεγάλο Βυθό)

- Λα Γουσήακα:

Εκεί σκοτώθηκε κάποιος τσομπάνης ονόματι **Γουσιάκας**.

- Λα Πουτσίκου «Στο πηγαδάκι»:

Η λέξη *πουτσίκου* είναι υποκοριστικός τύπος της λέξης *πούτσου* «πηγάδι», που ανάγεται στο λατινικό *πούτεους* «λάκκος». Το γνωστό στους Ξηρολιβαδιώτες πηγάδι *Μπούνα* προέκυψε από την περιφραση *Πηγάδα ατσεά μπούνα* «το Καλό Πηγάδι».

- Λα Μπλουγκούνι

- Λα Γκόγκουλου (Στου Γκόγκου)

Τώρα φτάσαμε εκεί που αρχίσαμε (ανατολική πλευρά) και κατευθυνόμαστε στο κέντρο της λακάνης ανηφορίζοντας προς το χωριό.

- Λα Τσάρâ ατσεά αρόsha «Στο Κοκκινόχωμα»:

Η ονομασία της τοποθεσίας είναι περιγραφική με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό το κόκκινο χρώμα του γύρω χώρου. Η λέξη *τσάρα* «χώμα» ανάγεται στο λατινικό *τέρρα* «γη».

- Του Μπουγάζι «Στο Μπουγάζι»:

Η λέξη *Μπουγάζι* κατάγεται από την τούρκικη λέξη *μπογκάζ* «αυχένος, λαιμός»

-Λα Κόρνιλι αλου Καραγιάνν' « Στις Κραγιές του Καραγιάννη:

Είναι κοντά στο Μπουγάζι.

- Λα Γκόρτσου-τσηιρέsh:

Στην Αχλαδοκερασιά. Πρόκειται για συνδυασμό των δύο αυτών δέντρων. Παλιότερα από εκεί περνούσε το κεντρικό μονοπάτι για το Ξηρολίβαδο, όταν ο κόσμος ανέβαινε οικογενειακά στο χωριό με τα ζώα.

- Λα Κάνγκεάλι «Στα Καγκέλια»:

Κάνγκελίου στα βλάχικα και *καγκέλι* σε ελληνικά ιδιώματα σημαίνει «ανηφορικός δρόμος με στροφές».

- Λα Αντάρικλου: Εκεί σκοτώθηκε ο ληστής **Ανταρικός**.

- Στο Καλντερίμι:

Λίγο πριν την είσοδο στο Ξηρολίβαδο ένα πολύτιμο κατασπάραγμα της Βασιλικής Οδού (εποχή του Φιλίππου) διατηρεί την μνήμη του Ξηρολιβάδου, τότε που από το οροπέδιό-του ο δρόμος οδηγούσε από την Κεντρική στη Δυτική Μακεδονία.

- Λ'Αγιου-Θανάσι ατσέλου Νίκλου «Στον Μικρό Άγιο Θανάση»:

Πρόκειται για το πέτρινο παλιό (υπάρχει και νεότερο) εικονοστάσι, στην είσοδο του χωριού.

- Λ'Αγιου-Θανάσι «Στον Άγιο Θανάση».

Πρόκειται για την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου στ'ανατολικά, δίπλα από το παλιό νεκροταφείο. Να σημειωθεί ότι η εκκλησία τούτη είναι το μόνο όρθιο κτίσμα, που απόμεινε μετά την καταστροφή του Ξηρολιβάδου το 1822.

- Στου Καρακώστα

-Λα Σάριν «Στις Αλαταριές».

Πρόκειται για πέτρες κάπως μεγάλες με σχετικά επίπεδη την επάνω μεριά, όπου οι κτηνοτρόφοι έριχναν αλάτι για τα πρόβατα, κι εκείνα-θαρρείς και το οσμίζονταν-ροβολούσαν από τις πλαγιές της Τζεάνα κου Ντόϊλι Φάτζι (Το Βουνό με τις Δυο Οξυές), πάνω από την Μπάρα. Από μακριά έμοιαζε η μαζική κίνησή-τους με κινούμενη άμμο. Και όταν έφταναν στα ριζά, στα νότια της Μπάρας, «ξεδιψούσαν» για αλάτι και

μετά στο νερό της Μπάρας. Η λέξη *σάρيني-σάρίν'* (πληθ.) ανάγεται στο λατινικό *σαλίνα* και πληθ. *σαλίνας* «αλυκές».

- **Λα Μπάρα «Στη Λίμνη»**

- **Λα Πάντια «Στο Τσαϊρι»**

- **Λα ντόϊλι Φάτζ' «Στις Δυο Οξυές»:**

Πάνω από την Μπάρα στην πλαγιά (στο επάνω μέρος) του βουνού οι δίδυμες οξυές με τη σκιά-τους έδειχναν την ώρα της ημέρας στους Ξηρολιβαδιώτες.

- **Λα Κάσιρίσhti «Στα Τυροκομεία, Στις Κασερίες»:**

Η λέξη *κάσhάρι* (*κάshου* «τυρί») με την πρόσληψη του επιθήματος -ίσhti, δηλωτικό της έννοιας «τόπος όπου υπάρχει ή γίνεται κάτι» μας έδωσε το τοπωνύμιο αυτό που βρίσκεται στο διάσελο πάνω και αριστερά, καθώς κοιτάζουμε τη Μπάρα.

- **Του Μισουχόρι «Στο Μεσοχώρι».** Το Μεσοχώρι ήταν παλιά ο τόπος όπου στήνονταν χοροί όλων των Ξηρολιβαδιωτών.

- **Λ' Αϊ-Λιέ «Στον Αϊ-Λιά»,** πάνω στο ύψωμα, όπου είναι χτισμένο το χωριό.

- **Λα Ντασηταμάν' «Στον Ντασταμάνη».**

Ετσι, έλεγαν την περιοχή με το πηγάδι του Ντασταμάνη, που η παράδοση τον θέλει τόσο ανόητο- καθότι Σελιώτης- που όταν, κοίταξε στο νερό του πηγαδιού, έπεσε μέσα για να «σώσει» αυτόν που είδε να καθρεφτίζεται στο νερό. Γιαντό, αν κάποιος κάνει καμιά ανοησία, οι Ξηρολιβαδιώτες λένε: 'Α, βρε Ντασηταμάν'!!'. Η θέση αυτή είναι στη σημερινή παιδική χαρά., δίπλα από το σπίτι του Γκαγκανιάρα.

- **Λα Σιορ-Μανολάκ' «Στου Σιορ-Μανωλάκη, ελληνιστί Στου Κυρ-Μανωλάκη»:**

Έκταση δασική και πεδινή προς το Κινέτου στην ιδιοκτησία του Βεροιώτη άρχοντα Σιορ-Μανωλάκη.

- **Ασβεσταριά**

- **Λ' Αρμπινέσλου «Στου Αλβανού»**

- **Λα Φούρ' «Στους Κλέφτες»:**

Η λέξη *φούρου* «κλέφτης» σχετίζεται με την αρχαία ελληνική *φωρ-φωρός* «κλέφτης». *Να θυμηθούμε την έκφραση:* επ'αυτοφώρω «πάνω στο κλέψιμο». Το τοπωνύμιο *Λα Φουρ'* υπονοεί το λημέρι των ληστών, τον τόπο που *σύχναζαν*.

- **Λα Γκροάπα κου Φεάρικâ «Στο Λάκκο με τη Φτέρη»:**

Η λέξη *γκροάπα* «λάκκος» φέρεται ως αγνώστου ετύμου/καταγωγής. Υπάρχει σε ιδιώματα της Ηπείρου ως *γρόπα* και στ'αλβανικά ως *γκρόπε*.

- **Λα Γκάμπτζέουλου άλου Διμιτράκ' «Στον Κράταιγο/Πυράκανθο του Δημητράκη»:**

Η λέξη *γκάμπτζέου* έχει συνώνυμα σε νεοελληνικά ιδιώματα τα εξής: μουρτζιά, τρικουκιά, γκλογκιά, μαμουτζελιά.

- **Λα Κινέτου «Στα Πεύκα, κυριολεκτικά Στον Πευκώνα»:**

Η λέξη *κινέτου* ανάγεται στο λατινικό *πινέτουμ* «πευκώνας». Το επίθημα -έτου (κινέτου) αποδίδει την έννοια «τόπος με σύνολο ενός είδους δέντρων». Δυο παραδείγματα: *κάστάνιέτου* «καστανεώνας» και ιταλικά *κορνέτο* «δάσος με κρανιές».

- Λα Μάσου «Στο Γρέκυ»:

Η λέξη *μάσου* σημαίνει «τόπος όπου ξεκουράζονται τα ζωντανά κατά τη νύχτα, μαντρί». Η λέξη ανάγεται στο λατινικό *μάσουμ* «άσυλο» και «διαμονή». Στα ρουμάνικα σημαίνει «διανυχτέρευση». Το *μάνσουμ* είναι ουσιαστικοποιημένη μετοχή του ρήματος *μάνεο* «μένω». Στα ιταλικά έχουμε τους σχετικούς τύπους: *μάνσο* και σε ιδιώματα *μάσο* «αγρόκτημα με σπίτι». Στα γαλλικά η λέξη *μαιζόν* «σπίτι» ανάγεται στο λατινικό *μάνσιο-μαμνσιόνε* «διαμονή». Αξίζει να σημειωθεί ότι η λέξη *μάσου* στη Σαμαρίνα δηλώνει την έννοια «ύπνος». Το ίδιο τοπωνύμιο εξειδικεύεται άλλοτε ως Μάσουρ'-Βάκάρετς' «Αγελαδοστάσια».

- Λα Φάγκλου ατσέλ Γκρόσλου «Στη Χοντρή Οξυά»

- Λα Σηουπουτίκου ή Σηουπουτίκλου (Στη Βρυσσοπούλα)

Εκεί υπάρχει κοπάνα που με λάστιχο διοχετεύει νερό στην τσιμεντένια κοπάνα προκειμένου να πίνουν τα πρόβατα του Σαρακατσάνου **Κότελη**.

- Πηγαδίτσα

- Λα Μπάριτς' «Στις Μπαρίτσες/Λιμνούλες»:

Η θέση είναι κάτω από το τοπωνύμιο Δόξα. Στον χώρο αυτό η τοπική υγρασία ευνοεί την ανάπτυξη του ολοκίτρινου νάρκισσου].

2. ΒΛΑΧΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ: *ΚΡΕΟΛΗ* ΕΛΛΗΝΟΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (17-04-2010, 'ΛΑΟΣ')

-*Κρεολή* = μιγάς, μεικτή-

Υπάρχει μια δοξασία και ένα μύθευμα, ριζωμένα επί δεκαετίες ολόκληρες, που άκριτα ατεκμηρίωτα θεωρούν την αρμάνικη-βλάχικη γλώσσα ίδια και απαράλλακτη με την ρουμάνικη γλώσσα των Βλαχομπογδανών της Δακορουμανίας, γιατί την ονομάζουν ανοήτως ρουμανοβλάχικα ή βλαχορουμάνικα!

Άλλοι θεωρούν την αρμάνικη ως μια διάλεκτο της ρουμάνικης. Και γεννιέται το ερώτημα: Αλήθεια, ποιες είναι οι σχέσεις της αρμάνικης-βλάχικης με τη ρουμάνικη γλώσσα; Η απάντηση είναι πολύ απλή. Η βλάχικη γλώσσα αποτελεί έναν κλάδο της δημώδους λατινικής των Βαλκανίων και όχι παρακλάδι της δακορουμανικής. Έχει συγγένεια με τη ρουμάνικη κι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι 2 γλώσσες ανήκουν στην ανατολική βαλκανική ομάδα ρωμανικών γλωσσών (αρμάνικη - βλάχικη, ρουμάνικη, ιστρορουμάνικη, μογλενίτικη). Παρόμοιες συγγένειες έχουν μεταξύ τους και οι γλώσσες που ανήκουν στη δυτική ομάδα γλωσσών (ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική, ραιτορουμάνικη. Όλες οι ρωμανικές γλώσσες, ανατολικές και δυτικές, κατάγονται από τη δημώδη-προφορική λατινική γλώσσα της Βαλκανικής και της Δυτικής Ευρώπης αντίστοιχα.

Σε ό,τι αφορά την αρμάνικη-βλάχικη γλώσσα, μπορούμε να πούμε ότι χωρίζεται σε 2 βασικές διαλέκτους: 1. Βόρεια ομάδα 2. Νότια ομάδα.

Και οι δύο ομάδες πρέπει να καταγραφούν συστηματικά και με επιστημονική εγκυρότητα από το όποιο σωζόμενο ακόμη γλωσσικό υλικό σε κάθε ένα από τα βλαχοχώρια, ώστε να τεθεί στη διάθεση των ειδικών ερευνητών - γλωσσολόγων. Κάτι τέτοιο δεν έχει συμβεί μέχρι σήμερα δυστυχώς - γιατί και όσοι αναφέρονται στην

αρμάνικη γλώσσα εικοτολογούν και υποθέτουν – τερατολογούν - αφού δεν έχουν το γλωσσικό υλικό στη διάθεσή τους.

Όσα λεξικά της αρμάνικης-βλάχικης κυκλοφόρησαν από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι και επί των ημερών μας περιέχουν μικρό ποσοστό του συνολικού γλωσσικού πλούτου των Αρμάνων-πλούτου που είναι ακόμα σε χρήση - οπότε οι οποιεσδήποτε μελέτες με βάση αυτά τα λεξικά μπορούν να οδηγήσουν σε λάθος εκτιμήσεις και λάθος συμπεράσματα.

Ωστόσο πρέπει να γίνουν οι εξής βασικές επισημάνσεις:

Στην αρμάνικη-βλάχικη γλώσσα διασώζονται λέξεις της **ομηρικής και προομηρικής περιόδου**, λέξεις που δεν τις συναντάμε στη λατινική και στη ρουμάνικη γλώσσα, γεγονός που μπορεί να εκληφθεί **ως τεκμήριο ισχυρό** ότι οι πρόγονοι των Αρμάνων-βλάχων κατοικούσαν στη ελληνική χερσόνησο τουλάχιστον από το 8ο π.χ. αιώνα, στα χρόνια του Ομήρου.

Στην αρμάνικη- βλάχικη διασώζονται λέξεις της γλώσσας των **αρχαίων Μακεδόνων**, λέξεις που κατέγραψε ως «μακεδονικές» ο Ησίοδος (5^{ος} μ.Χ. αιώνας), γεγονός που μπορεί να εκληφθεί **ως τεκμήριο ισχυρό** ότι ένα τμήμα των Ελληνοβλάχων-Αρμάνων είναι απόγονοι των Μακεδόνων του Φιλίππου και του Μεγαλέξανδρου.

Στην αρμάνικη-βλάχικη διασώζονται λέξεις της **τσακόνικης**, ήτοι της πλησιέστερης από τις ελληνικές διαλέκτους προς τη γλώσσα των Δωριέων, γεγονός που μπορεί να εκληφθεί **ως ισχυρό τεκμήριο** ότι οι Ελληνόβλαχοι-Αρμάνοι είναι δωρικής φυλετικής προέλευσης - και, ως γνωστόν, οι Δωριείς είναι το πρώτο ελληνικό φύλο και από αυτούς κατάγονται οι μετέπειτα Έλληνες, όνομα που επεκτάθηκε και στα άλλα φύλα του αρχαίου κόσμου που κατοικούσαν την ελληνική χερσόνησο.

Παρακάτω παραθέτουμε ένα πάρα πολύ μικρό δείγμα των 3 προηγούμενων περιπτώσεων Άλλωστε, σε ένα μικρό σημείωμα σαν το σημερινό είναι αδύνατο να αναφερθούν όλες οι λέξεις.

1. Ομηρική προομηρική--βλάχικη

ακή = ακίδα, αιχμή άκου (ομηρική) = βελόνι ακίδα (βλάχικη).

ατραπός = δρόμος, στενό μονοπάτι (ομηρική) - τράπου = μονοπάτι ,στενός δρόμος.

βαλιός = λευκός, με λευκά στίγματα, παρδαλός (ένα από τα άλογα του Αχιλλέα ονομάζονταν βαλιός) - μάλιου = με λευκά στίγματα

κύων γεν. κυνός αιτ. κύνα = σκύλος σκύλα - (ομηρική) – κ'νι = σκυλί (βλάχικη).

μάλα = «λίαν πολύ»(ομηρική) - μάλ. = πάρα πολύ πάρα πολλοί.

όις, όιος = πρόβατο (ομηρική) - οάε, πληθ. όι = πρόβατο (βλάχικη)

πόρκος = χοίρος (ομηρική) - πόρκου = γουρούνι (βλάχικα)

τυ = συ, σε (ομηρική) - τίνι = εσύ, συ, εσένα, σένα (βλάχικη)

φρατήρ = μέλος φατρίας - αδελφότητα, αδελφός (ομηρική) - φράτε = αδελφός (βλάχικα).

ωόν και ώιον και ώεον = αβγό (ομηρική) όου = αβγό ωόν (βλάχικη) κλπ.

2. Αρχαιομακεδονική- βλάχικη

άκαρα = σκέλη (αρχαιομακεδονική) – ντισκ.κ.ράρε = άνοιγμα σκελών (βλάχικη).

αμαλή = απαλή, μαλακή (αρχαιομακεδονική) - μοάλε = απαλή, μαλακή (βλάχικη).

αρκόν = σχόλη, αργία, ανάπαυση, ησυχία- στάου αρκάτου = αργώ, έχω σχόλη, δεν κάνω τίποτα (βλάχικη).

βέσκεροι = είδος άρτων (αρχαιομακεδονική) – πίβκουρι = αρτίδια, αγιόψωμα, λειτουργίες, αποκλειστικά προσφερόμενα σε κηδείες, μνημόσυνα (βλάχικη).

επιτέρναι = είδος αρτοσκευάσματος – πιτουροάνιε = είδος πίτας, και πιτουρόνι = λαδερά ριζόψωμα μεγέθους γροθιάς που διανέμονται στην πεντηκοστή (βλάχικη) κλπ

3. Τσακόνικη-βλάχικη

ζάρα = κομμένο γάλα, κρασί και κάθε υγρό (τσακόνικη) – τζ΄.ρου = τυρόγαλο, κομμένο γάλα.

Κάλαβε και κάλεβε = πρόβατο με σταχτόμαυρους λεκέδες στο κεφάλι (τσακόνικη) –καλέδου κριάρι και γενικώς πρόβατο ή άλλο οικόσιτο παραγωγικό ζώο π.χ. άλογο με μαύρα ή σταχτόμαυρα στίγματα στο κεφάλι (βλάχικη).

κατούνα = καλύβα (τσακόνικη) – κ.τούν. = καλύβα, καλυβοχώρι (βλάχικη).

κόρμπο = μαύρος, σκούρος (τσακόνικη) - κόρμπου = κόρακας, μαύρος, δύστηχος (βλάχικη).

κουτσούμπα = καμπούρα, μαγούλα (τσακόνικη) – κουτβιούμπ. = καμπουροειδές πελεκούδι, κορμός δέντρο, κούτσουρο (βλάχικη) κλπ.

Τα αρμάνικα-βλάχικα δεν είναι τίποτε άλλο από μια μεικτή γλώσσα (Ελληνικά-Λατινικά) και αποτελούν προϊόν του ελληνολατινικού πολιτισμού μετά την κατάκτηση των ελληνικών χωρών από τους Ρωμαίους.

(πηγή: ‘Οι Ελληνόβλαχοι’, Α΄ τόμος, Γιώργης Έξαρχος, εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 2001)

3. ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ-ΡΟΥΜΑΝΙΚΩΝ-ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ. ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (24-04-2010, ‘ΛΑΟΣ’)

Από μελέτη του Γ. Έξαρχου στα ερωτήματα: πόσες κοινές λέξεις έχουν μεταξύ τους αυτές οι 3 γλώσσες, τι είδους δανεισμοί έχουν γίνει και σε τι ποσοστά, από ποιες άλλες γλώσσες έχουν γίνει δανεισμοί και τι είδους και πόσο συγγενείς είναι μεταξύ τους αυτές οι γλώσσες ή πόσο άσχετες, βγαίνουν τα εξής συμπεράσματα, αφού μελετήθηκαν: α) Το Ετυμολογικό λεξικό της Κουτσοβλαχικής γλώσσας Κωνσταντίνου Νικολαΐδη, εν Αθήναις 1909, β) Dictionarul Dialectului Aroman Bucuresti 1974 του Tache Parachagi, γ) Dictionar al Limbii Romane Contemporane, Bucuresti, 1980 του Vasile Breban και δ) Λεξικά της ελληνικής διαφόρων συγγραφέων.

Από τις 27.013 της ρουμάνικης του λεξικού του V.Breban, οι 5.500 λέξεις (20,4%) είναι ελληνικής προέλευσης, οι 2.700 λέξεις (10,0%) είναι κοινές στη ρουμάνικη και

στην ελληνική και έχουν αγγλική, γαλλική, ιταλική και τουρκική προέλευση, ενώ οι 1.328 λέξεις (4,8%) είναι κοινές ή προσιδιάζουσες με λέξεις της αρμάνικης-βλάχικης.

Από τις 21.282 λέξεις της αρμάνικης-βλάχικης του λεξικού του T. Parachagi οι 9.500 αποτελούν τα «πρωτογενή λήμματα» οι 2.549 λέξεις (26,8% ή 11,9% επί του συνόλου) είναι ελληνικής προέλευσης. Οι 1.654 λέξεις (17,4% ή 7,7% επί του συνόλου) είναι λατινικής προέλευσης. Οι 1.629 λέξεις (17,4 ή 7,7% επί του συνόλου) είναι τουρκικής προέλευσης. Οι 486 λέξεις (5,1% ή 2,2% επί του συνόλου) είναι σλαβικής προέλευσης. Οι 364 λέξεις (3,8% ή 1,7% επί του συνόλου) είναι αλβανικής προέλευσης. Οι 307 λέξεις (3,2% ή 1,4% επί του συνόλου) είναι ιταλικής προέλευσης, οι 54 λέξεις (0,5% ή 0,2% επί του συνόλου) είναι γαλλικής προέλευσης. Οι 44 λέξεις (0,4% ή 0,2% επί του συνόλου) είναι δακορουμανικής προέλευσης. Επίσης υπάρχουν 6 γερμανικές, 4 ισπανικές 3 αγγλικές και 2.300 λέξεις (24,4% ή 10,9% επί του συνόλου) που συναντώνται και σε άλλες βαλκανικές γλώσσες ή που είναι δύσκολο να ετυμολογηθεί η προέλευσή τους.

Από τις 6.761 λέξεις της αρμάνικης του λεξικού του K. Νικολαΐδου, οι 3.515 λέξεις (52,0%) είναι ελληνικής προέλευσης, οι 2636 λέξεις (39%) είναι λατινικής προέλευσης, οι 470 λέξεις (7,0%) είναι τουρκικής προέλευσης, οι 140 λέξεις (2,0%) έχουν άλλες προελεύσεις, και μεταξύ αυτών 17 λέξεις (0,26%) είναι σλαβικής προέλευσης.

Οι λημματογραφημένες λέξεις του λεξικού του K. Νικολαΐδου αποτελούν το 31,7% των λέξεων που έχει λημματογραφήσει ο T. Parachagi. Οπότε, υπό το πρίσμα της σύγκρισης, προκύπτει ότι το ετυμολογικό λεξικό της κουτσοβλαχικής γλώσσας (K. Νικολαΐδου) είναι «φτωχό λεξικόν», γεγονός που μειώνει την αξιοπιστία του για συγκριτικές μελέτες. Το ίδιο μειωμένης αξιοπιστίας πρέπει να θεωρήσουμε και όλα τα λεξικά της αρμάνικης που εκδόθηκαν ή στην Ρουμανία είτε στην Ελλάδα και έχουν μικρότερο αριθμό λέξεων από το λεξικό του K. Νικολαΐδου.

Οι ελληνικής καταγωγής λέξεις της ρουμάνικης γλώσσας καταχωρίζονται στα σχετικά λεξικά από διάφορους συντάκτες και συγγραφείς ως λέξεις της γαλλικής! Τα παραδείγματα είναι εκατοντάδες. Να ένα πολύ μικρό δείγμα τέτοιων λέξεων που οι Ρουμάνοι λανθασμένα τις θεωρούν γαλλικές:

academic, -a (ρουμ.) < academique (γαλ.) < ακαδημαϊκός (ελλην.)

aeroplan (ρουμ.) < aeroplane (γαλ.) < αεροπλάνο (ελλην.)

monofagie (ρουμ.) < monophasie (γαλ.) < μονοφαγία (ελλην.)

epicherema (ρουμ.) < epichereme (γαλ.) < επιχείρημα (ελλην.) και άλλα πάρα πολλά.

Οι 1.328 λέξεις, που προηγουμένως τις θεωρήσαμε κοινές στην αρμάνικη και την ρουμάνικη γλώσσα, αποτελούν το 13% των πρωτογενών λημμάτων και το 6% του συνόλου των λέξεων του λεξικού του T. Parachagi, καθώς και το 4% των λέξεων του V. Breban.

Η ελληνική (αρχαία, ελληνιστική, βυζαντινή, μεταβυζαντινή και νέα) συνεισφέρει 5.500 λέξεις στη ρουμάνικη και η αρμάνικη συνεισφέρει 1.328 λέξεις άρα οι 2 γλώσσες (ελληνική, αρμάνικη) συνεισφέρουν 6.828 λέξεις στο σύνολο των 27.013 λέξεων του λεξικού του V. Breban, ήτοι ποσοστό 25,2%.

Επομένως, οι στατιστικές εκτιμήσεις οδηγούν στη διαπίστωση ότι η ρουμάνικη έχει δανειστεί το 1/5 των λέξεών της από την ελληνική και το 1/20 από την αρμάνικη γλώσσα. Έτσι, σε λεξιλογικό επίπεδο, υπάρχει μεγαλύτερη συγγένεια της ελληνικής με την αρμάνικη (26,8%), όπως και μεγαλύτερη συγγένεια της ελληνικής με την ρουμάνικη

(20,4%) και μικρή συγγένεια της ρουμάνικης με την αρμάνικη (4,8%), γεγονός που αποδεικνύει το μέγεθος της ανοησίας εκείνων που χαρακτηρίζουν άκριτα και ανιστόρητα τα ελληνοβλάχικα ως.....ρουμανοβλάχικα (!) και τους Ελληνόβλαχους ως...Ρουμανόβλαχους.

Οι ομηρικές, οι αρχαιομακεδονικές και οι τσακόνικες λέξεις (που αναφέραμε σε προηγούμενο σημείωμα μας) της αρμάνικης γλώσσας δεν υπάρχουν στη ρουμάνικη γλώσσα, ενώ οι δακορουμανικής προέλευσης λέξεις της αρμάνικης - κατά τον T. Parachagi-είναι μόνο 44, κι αυτές μόνο στην αρμάνικη που ομιλούν οι Ελληνόβλαχοι - Αρμάνοι της Ρουμανίας που βρέθηκαν εκεί μετά το 1913. Επίσης, οι 1.328 «κοινές λέξεις» είναι λατινικής (αρχαιότερες δε εξ αυτών είναι οι αρμάνικες), ελληνικής και τούρκικης προέλευσης.

Οι μη λεξικογραφημένες λέξεις της αρμάνικης εκτιμούμε ότι πρέπει να ξεπερνούν τις 3.000 και απαιτείται συστηματική καταγραφή και μελέτη τους, ώστε με τις αναγκαίες γλωσσογεωγραφικές έρευνες να μπορεί να οδηγηθεί κανείς στα ορθά συμπεράσματα, έξω από τις ιδεοληψίες και τα μυθεύματα της εθνικιστικής προπαγάνδας, από οπουδήποτε κι αν εκπορεύεται αυτή.

Τέλος, το σημαντικό έργο αποθησαύρισης του πλούτου της ελληνικής γλώσσας με ηλεκτρονικό υπολογιστή, που συντελείται στο Πανεπιστήμιο Ιρβάν της Καλιφόρνιας από την γλωσσολόγο και ελληνίστρια Μακ Ντόναλντ και τους καθηγητές της ηλεκτρονικής Μπρουνερ και Πάκαρντ, απεικονίζονται τα εξής στοιχεία: Έχουν αποθησαυριστεί έως σήμερα (2001) περισσότερες από 6.078.000 λεκτικοί τύποι της διαχρονικής ελληνικής, τη στιγμή που η πιο διαδεδομένη διεθνώς γλώσσα, η αγγλική, αριθμεί 490.000 λέξεις και 300.000 τεχνικούς όρους. Από τη σύγκριση αυτών των αριθμών, προκύπτει ότι η αγγλική είναι μόλις το 1/100 της ελληνικής. Η ανωτέρω επιστημονική ομάδα υπολογίζει ότι οι ελληνικοί λεκτικοί τύποι θα ανέλθουν στα 90.000.000, έναντι των 9.000.000 της λατινικής.

Έτσι, οι Ελληνόβλαχοι - Αρμάνοι έχουν πνευματική κληρονομιά αυτά τα 99.000.000 λεκτικών τύπων, οφείλοντες τα 90.000.000 στη μητρική τους ελληνική γλώσσα και τα 9.000.000 στην πατρική τους λατινική γλώσσα. Αντιθέτως οι Δακορουμάνοι διασώζουν ολίγες δεκάδες λέξεις της μητρικής των δακικής γλώσσας ενώ η πατρική τους γλώσσα είναι ένα συνονθύλευμα λέξεων της λατινικής, της ελληνικής, της σλάβικης, της ουγγρικής και της γερμανικής.

(πηγή: 'Οι Ελληνόβλαχοι' (Αρμάνοι), Γ. Έξαρχος, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001)

4. ΠΕΛΑΣΓΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΟΒΛΑΧΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ (26-06-2010, 'ΛΑΟΣ')

Σε προηγούμενο σημείωμα μας αναφέραμε τις αρχαιοελληνικές λέξεις που υπάρχουν στο ελληνοβλαχικό γλωσσικό ιδίωμα και σήμερα θα εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας στις πελασγικές από το βιβλίο του Λεωνίδα Ζ. Τζημοζιώγα «Ετυμολογικοί περίπατοι σε συνάρτηση με το ελληνοβλαχικό ιδίωμα Αθήνα 2007». Πριν από αυτό θα ήταν εξίσου ενδιαφέρον να πούμε περιληπτικά αυτά που έγραψε ο Α. Λαζάρου (γνωστός Ρωμανιστής-Βαλκανολόγος) στον πρόλογο του βιβλίου του συγγραφέα, ο οποίος μεταξύ άλλων αναφέρει τα εξής:

Κατά τον Κοϊντιλιανό, η διάδοση της ελληνικής γλώσσας ήταν τόσο δυνατή, ώστε οι Ρωμαίοι στα ρωμαϊκά θέατρα να διδάσκονται τραγωδίες και κωμωδίες στην ελληνική γλώσσα. Ο Κικέρων αποκαλύπτει ότι το πρωταρχικό λατινικό λεξιλόγιο αριθμούσε μόλις τρεις εκατοντάδες όρων αγροτοποιομενικής ζωής, ο δε μετέπειτα γλωσσικός θησαυρός των Ρωμαίων είναι δανεικός από την ελληνική γλώσσα.

Η Ρωμαϊκή Σύγκλητος ομιλούσε ελληνικά, κατά προσωπική διαπίστωση του Κνέα, Θεσσαλού φιλοσόφου και συμβούλου του Πύρρου, βασιλιά της Ηπείρου. Βαθμιαία η ελληνική γλώσσα τότε καθίσταται εκφραστικό όργανο όλων των Ρωμαίων. Κατά τον Pierre Boyance, την ελληνική γλώσσα χρησιμοποιεί η ανώτερη τάξη. Αλλά και ο Johann Kramer διατείνεται ότι την ελληνική ομιλούν και τα κατώτερα στρώματα. Η διγλωσσία γίνεται αισθητή και σε όλη την κάτω Ιταλία, ωστόσο η Σύγκλητος λαμβάνει τελεσφόρα μέτρα ανασχέσεως της ελληνικής, πρώτιστα απονέμοντας ρωμαϊκή ισοπολιτεία, δικαίωμα Ρωμαίου Πολίτου, που συνεπάγεται γνώση και χρήση της λατινικής, όπως επισημαίνει η Silvia Jannaccone κ.ά.

Τα δάνεια δεν περιορίζονται μόνο στον τομέα της γλώσσας αλλά, όπως αναφέρει ο M.I. Finley, η Ρώμη είχε υποστεί κατά αξιόλογο τρόπο την πολιτισμική επίδραση διαμέσου των εγκαταστάσεων τους της Νότιας Ιταλίας. Η βαθμιαία κατάκτηση του ελληνιστικού κόσμου επέφερε στην Ρώμη και Ιταλία πλημμύρα ελληνικών ιδεών (θρησκεία, φιλοσοφία, ιστοριογραφία, θέατρο) και σκλάβων χρηστών της ελληνικής.

Πολλοί ονομαστοί Ιταλοί και Γάλλοι επιστήμονες (E. Peruzzi, G.Puglise-Carratelli, Z.Berard, C.B., Pellegrini) αναφέρουν την πολιτισμική επίδραση των Ιταλιωτών Ελλήνων στους Ρωμαίους από το απώτερο ακόμα παρελθόν (κρητο-μυκηναϊκή περίοδο), αλλά ακόμη και κατά την ακμή της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Την κατάσταση της οικουμενικότητας της ελληνικής γλώσσας απεικονίζει παραστατικά και εντυπωσιακά ο Ανδριανοπολίτης Αριστείδης, ρητοροδιδάσκαλος στην Αλεξάνδρεια κατά τα μέσα του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα. Μεταξύ άλλων τονίζει ότι ούτε τα στενά της Συρίας και Κιλικίας εμπόδισαν την πολιτισμική ακτινοβολία του ελληνισμού, έως τις δύο Αλεξάνδρειες, την Ωξιανή και την Εσχάτη, της Βακτριανής και της Σογδιανής, οι οποίες διαωνίζουν την εποποιία του Στρατηλάτου Μεγάλου Αλεξάνδρου. Τα ίδια επαληθεύουν και οι: Γάλλος ακαδημαϊκός και καθηγητής του Πανεπιστημίου Σορβόνης Louis Robert με Ανακοίνωση του (De Delphes a l' Oxus) και ο ομόλογός του Διονύσιος Α. Ζακυθηνός σε άλλη ανακοίνωσή του (η οικουμενική πορεία της Ελληνικής γλώσσας).

Ο δε Γάλλος ακαδημαϊκός και καθηγητής του Πανεπιστημίου Σορβόνης και ταυτόχρονα διάσημος γλωσσολόγος A.Meillet, ο οποίος ήταν ένας από τους δύο συντάκτες του Ετυμολογικού Λεξικού της Λατινικής παραδέχεται κατά κάποιον τρόπο ότι το λατινικό λεξικό αποτελεί μετάφραση του αντίστοιχου ελληνικού. Εύλογα ήδη δεν αφηνδιάζουν καθόλου και τίτλοι δημοσιευμάτων, όπως του E. Gabba, "Il Latino come dialetto" Greco ή του Bruno Lavagnini, "Il Greco moderno come lingua internazionale. Όμως αναντίρρητα καταπλήσσει ο N.G.L Hammond, ο οποίος ολόκληρη τη ζωή του την αφιέρωσε στην έρευνα και σπουδή του Βορειοελλαδικού χώρου, ιδίως Ηπείρου και Μακεδονίας, διαχρονική και διεπιστημονική, κατά δε τα τέλη χαρακτήρισε τα Βλάχικα ως διάλεκτο της Ελληνικής!

Παραθέτουμε ένα μικρό δείγμα λέξεων της πελασγικής που υπάρχουν στο ελληνοβλαχικό γλωσσικό ιδίωμα. Με (Π) Πελασγικά με (B) Βλάχικα:

Π. b8k8pe(8 = ου) = καλός, ωραίος

B. Μπουκούρ = χαίρομαι τέρπω και μπουκούρι = ομορφιά

- Π. βιλβίς, βυλβύλ, βιρβίλ = αηδών
 Β. Μπιρμπίλιου = αηδών
 Π. Βεκ(ε)τία = κτήνη, αγέλη βοών
 Β. Μπ(α)κ(α)τίε, (προφέρεται μπ.κ.τίε) = κοπάδι, ποιμνιον προβάτων, αμνών κλπ.
 Π. βρέτεκ = βάτραχος
 Β. Μπρουάτικου = βάτραχος
 Π. dase, dasμι = αγαπητός dasδρι = αγάπη
 Β. Ντάσιου = αγαπητός
 Π. Σε = και
 Β Σ(ε) = και π.χ. ούνου σ(ε) ούνου = ντάο, ένα κι ένα = δύο
 Π. Αρδι = λάμπω
 Β. Αρντου = καίγομαι ,καίω
 Π. Γοστ-ι = τρέφομαι
 Β. Γκούστου = γευματίζω, τρώγω(κυρίως προγευματίζω)
 Π. Γοβάτε -α = σκάφη, πινάκιο
 Β. Κουβάτα = βαθύ πινάκιο ξύλινο
 Π. Ζιάρρι-ι = πυρ
 Β. Ζιάρρου = αναμμένο κάρβουνο αλλά και παρζαλέσκου = ψήνω στα κάρβουνα
 Π. Κάλου = ίππος
 Β. Κάλου = ίππος
 Π. Καρκαλέτσου = ακρίς, ακρίδα
 Β. Καρκαλέτσου = ακρίδα
 Π. Καρλύγκου = ποιμενική ράβδος
 Β. Κ(α)ρλύγκου = ποιμενική ράβδος, αγγλίτσα
 Π. Κολάϊα = εύκολα
 Β. Κολάϊ = εύκολα
 Π. Β8τι, βότε = Βυτίον
 Β. Μπούτε = βαρέλι
 Π. Ομβόρ, οβόρ -ι = αυλή
 Β. Ουμπότου = αυλή
 Π. Πλότσε-α = πλαξ λίθινη
 Β. Πλ(ο)άτσε = πλάκα λίθινη, πλακόστρωτη στέγη
 Π. Σάρρε -α = πρίων, πριονίζω
 Β. Σιάρα = πριόνι (μάλιστα αυτό που το χειρίζονται δύο άτομα για την κοπή κορμών)

Π. Σιάσιε = έξη

Β. Σιάσιε = έξη

Π. Σκόπ-ι = ράβδος, βακτηρία

Β. Σκόπ(ου) = ξύλο, ρόπαλο και ραβδίζω

Π. Τρέι = τρία

Β. Τρέι = τρία

Τέλος η Ινδική γλώσσα είναι πλουσιότατη σε ελληνικές λέξεις που διαφοροποιήθηκαν λίγο χρόνου. Ο Κ. Τζιμοζιώγας αναφέρει ένα δείγμα 22 τέτοιων λέξεων της Ινδικής από τις οποίες οι κάτωθι 7 διατηρήθηκαν στο βλάχικο ιδίωμα χωρίς να έχουν διαφοροποιηθεί (ποσοστό 40%) (Ι) Ινδικά (Β) Βλάχικα:

Ι. Σουρία = Σείριος = Ηλιος-Διόνυσος Β. Σουάρε = Ηλιος, Ι. Νότε = Νύχτα

Β. Νοάπτε = νύχτα, Ι. Μάτα = Μητέρα Β. Μάτα (Μ.τ.) = Μητέρα , Ι. Ντάνταμ = δίδω Β. Ντάο = Δίδω(Ντιάντιμ = δώσαμε), Ι. Οϊνις = Οϊς Β. Οϊ = Πρόβατα ,

Ι. Πάλμα = Παλάμη Β. Πάλμα = Παλάμη, Ι. Νάρε = Ρις, μύτη Β. Νάρε = Ρις, μύτη, Ι. Γέννα = Γένος Β. Γένα = Γένος, Ι. Σιάρπ = Ερπετόν Β. Σιάρπετ = Ερπετό.

(Πηγή: Ετυμολογικοί περίπατοι σε συνάρτηση με το ελληνοβλάχικό ιδίωμα, Λεωνίδας Ζ. Τζιμοζιώγας, Αθήνα 2007)

5. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗΣ (17-10-2010, ‘ΛΑΟΣ’)

Παραθέτουμε αυτολεξεί (χωρίς να παραποιήσουμε τίποτα, καθότι δεν είμαστε ειδικοί στο θέμα) την εισαγωγή του βιβλίου των Ν. Κατσάνη-Κ. Ντίνα «Γραμματική της Κοινής Κουτσοβλαχικής», σελ.11-12, έκδοση Αρχείου Κουτσοβλαχικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1990. Οι απόψεις αυτές προέρχονται από επιστήμονες γλωσσολόγους και όχι από ομιλίες (σε δημόσιους χώρους) και μελετήματα απλών ανθρώπων, που ασχολούνται με το θέμα, ως γλωσσολόγοι, και χρησιμοποιούν αποσπασματικά και επιλεκτικά απόψεις αυτών των επιστημόνων. Εμείς απλά θα παρουσιάσουμε αυτά που λένε οι επιστήμονες με αυστηρό επιστημονικό λόγο. Τα συμπεράσματα στον αναγνώστη. Αυτό το σημείωμα δεν θα είναι το μοναδικό, γιατί υπάρχουν αρκετά στοιχεία για να φωτίσουνε το θέμα.

«Η σύνθεση της Κουτσοβλαχικής γραμματικής σήμερα έχει περισσότερο επιστημονικό χαρακτήρα, παρά χρηστικό. Η ΚΒ ανήκει σε εκείνα τα γλωσσικά ιδιώματα, που δεν ευτύχησαν για ποικίλους λόγους, να αποκτήσουν γραπτή μορφή και να δημιουργήσουν αντίστοιχα γραπτή παράδοση και ιδιαίτερο πολιτιστικό παρελθόν. Η συμβίωση των Βλάχων με τον ελληνικό κόσμο και η προφανής ιστορική και πολιτιστική τους καταγωγή απ’αυτόν, συνετέλεσαν ώστε να μην αισθανθούν την ανάγκη να χρησιμοποιήσουν το επίκτητο γλωσσικό τους όργανο για να εκφράσουν τα πολιτιστικά τους αγαθά, αφού αυτά ταυτίζονται με εκείνα του ελληνόφωνου κόσμου».

«Η προσπάθεια που ξεκίνησε «έξωθεν», εκ μέρους της Ρουμανίας, από καθαρά πολιτικούς λόγους, για δήθεν εθνολογική αφύπνιση των Βλαχοφώνων, όχι μόνο δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αλλά στάθηκε και η αφετηρία για την παρακμή του Κουτσοβλαχικού στοιχείου. Η δημιουργία ελληνικής εθνικής συνείδησης στους Βλαχοφώνους πληθυσμούς, όπως αποδεικνύεται από την καθολική συμμετοχή

τους στους εθνικούς αγώνες της Ελλάδας, προηγήθηκε της ρουμανικής προπαγάνδας. Ακόμα είναι ολοφάνερο ότι, εκτός από την γλωσσική συγγένεια, κανένα πολιτιστικό, εθνολογικό ή ανθρωπολογικό στοιχείο δεν πλησιάζει τους Βλάχους προς τους Δακορουμάνους. Τέλος η αντιπαράθεση, που δημιούργησε η ξένη προπαγάνδα, όχι μόνο μεταξύ ελληνοφώνων και βλαχοφώνων, αλλά κυρίως μεταξύ των Βλάχων, υπήρξε η απαρχή της διασποράς των Κουτσοβλαχικών πληθυσμών και της συρρίκνωσης του ιδιώματός τους».

«Τα προβλήματα, που προβάλλουν για τη σύνθεση μιας Γραμματικής ενός ιδιώματος με ελλιπή ή φτωχή παράδοση, είναι πολλά και περίπλοκα. Πολλαπλασιάζονται, μάλιστα, αν λάβει κανείς υπόψη του και την απουσία ομοιογένειας, που παρατηρείται στην ΚΒ.

Έτσι, η χρησιμοποίηση του όρου «Κοινή Κουτσοβλαχική» σημαίνει την προσπάθεια για την πιο αντιπροσωπευτική παρουσίαση της Γραμματικής δομής του ιδιώματος, όχι με αυθαίρετες γενικεύσεις και κατασκευές, αλλά με την επιλογή και αξιολόγηση των διαφόρων ποικιλιών, που θα βοηθήσουν τον αναγνώστη στην ευρύτερη και καλύτερη κατανόηση του ιδιώματος».

«Τα ΚΒ ιδιώματα του ελληνικού χώρου διαιρούνται σε Βόρεια και Νότια, χωρίς αυστηρή γεωγραφική κατανομή. Σήμερα, η κατάσταση εμφανίζεται πιο περίπλοκη, γιατί νεότερες μεταναστεύσεις, από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι τις ημέρες μας, συνετέλεσαν ώστε ομάδες ομιλητών της Βόρειας ΚΒ να εισχωρήσουν σε κοινότητες ομιλητών της Νότιας ΚΒ, με αποτέλεσμα την αλληλοεπίδραση των δύο βασικών ιδιωμάτων. Αλλά και τα Βόρεια και Νότια ιδιώματα εμφανίζουν στους κόλπους τους διαφοροποιήσεις, ενώ η έρευνα ακόμη δεν μπόρεσε να μας δώσει πλήρη περιγραφή τους».

«Κατά την παρουσίαση της ύλης θα λαμβάνονται υπόψη οι δύο βασικές ομάδες ομιλητών, θα επιλέγονται οι επικρατέστεροι τύποι και στο υπόμνημα θα δίνονται επιπρόσθετοι τύποι και επεξηγήσεις για να σχηματίσει ο αναγνώστης πληρέστερη εικόνα για το ΚΒ ιδίωμα. Πρωτεύουσα θέση κατέχουν πάντα οι τύποι, που είναι αποδεχτοί από το μεγαλύτερο ποσοστό των ομιλητών στο μέτρο, που μας επέτρεψε η έρευνα να διαπιστώσουμε. Τέλος, κριτήριο αποτέλεσε και η ιστορική διάσταση, που μας επέβαλε την προτίμηση τύπων, που είναι πιο κοντά προς την λαϊκή λατινική από εκείνους, που εξελίχθηκαν κάτω από ξένη γλωσσική επίδραση».

(Όσα βρίσκονται ανάμεσα σε αστερίσκους *...* είναι δικές μας παρατηρήσεις, ενώ όσα βρίσκονται ανάμεσα σε εισαγωγικά «...» είναι απόψεις των επιστημόνων)

6. Η ΑΡΩΜΟΥΝΙΚΗ Ή ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ (1) (23-10-2010, ‘ΛΑΟΣ’)

Αυτά, που γράφονται παρακάτω, τα μεταφέρουμε αυτούσια από βιβλίο ειδικού γλωσσολόγου - διαλεκτολόγου, καθηγητή (*1) του Πανεπιστημίου Αθηνών και όχι από ομιλία, μελέτημα, ή βιβλίο ενός απλού μη ειδικού. Εμείς μόνο μεταφέρουμε (όχι επιλεκτικά) τις απόψεις του εν λόγω καθηγητή. Θα αναφέρουμε στο μέλλον και τις απόψεις άλλων γλωσσολόγων για να φωτίσουμε το θέμα, όχι όμως επιλεκτικά, (όπως κάνουν κάποιοι με ελαφριά καρδιά) για να διαπιστωθεί ότι και μεταξύ των γλωσσολόγων επιστημόνων υπάρχουν διαφορές και ότι το θέμα δεν είναι τόσο απλό, ώστε να το διαπραγματεύονται δημόσια άνθρωποι μη ειδικοί, να δημιουργούν

εντυπώσεις και να αποσκοπούν σε άσκηση πολιτικής πίεσης σε φορείς και θεσμούς κλπ. Εμείς απλά λέμε τις απόψεις των ειδικών και τα συμπεράσματα στον αναγνώστη:

«Είναι τα κοινώς «βλάχικα», το λατινογενές ιδίωμα που μιλούν χιλιάδες διγλώσσων τώρα πια ατόμων («βλάχικα» και ελληνικά) στην Πίνδο (με κέντρο το Μέτσοβο) και τον Γράμμο (με κέντρο τη Σαμαρίνα), στην ΒΔ Θεσσαλία (με κέντρο την Κουτσούφλιανη), στα νότια του Ολύμπου (με κέντρο το χωριό Λιβιάδι), δε μερικά χωριά της Πιερίας (π.χ. το Δίον), της Βέροιας και της Φλώρινας, σε ορισμένες αλβανικές περιοχές (μεταξύ Αυλώνα και Δυρραχίου και στα δυτικά της Κορυτσάς με κέντρο την Μοσχόπολη), καθώς και σε μερικά χωριά δυτικά και βορειοδυτικά από το Μοναστήρι της τέως Γιουγκοσλαβίας. Συνολικά οι ομιλητές της αρωμουνικής σ'όλες τις βαλκανικές χώρες είναι 300 (κατ'άλλους 600) χιλιάδες άτομα. Τα αρωμουνικά δεν είναι διάλεκτος της ρουμανικής γλώσσας, όπως τα θέλουν μερικοί γλωσσολόγοι και μη, αλλά ένα **νεολατινικό ιδίωμα** που διαμορφώθηκε στην Πίνδο στα χρόνια της Ρωμαιοκρατίας. Μοιάζουν με την ρουμανική, αφού και οι δυο αυτές γλώσσες ανήκουν στη βαλκανο-ρουμανική νεολατινική γλωσσική ομάδα, έχουν όμως σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Η συγγένεια αρωμουνικής και μεγλενιτικής είναι στενή.

Η αρωμουνική έχει επτά φωνήεντα, τα ίδια που έχει και η ρουμανική. Έχει 30 σύμφωνα, στα οποία περιλαμβάνονται και τα γ,θ,δ, που τα γνωρίζουν η ελληνική και η αλβανική σύνοικες της, αλλά τα αγνοεί η ρουμανική, καθώς και παραλλαγές (αλλόφωνα) συμφώνων. Γνωρίζει την στένωση και την αποβολή άτονων φωνηέντων, περίπου όπως τα βόρεια ιδιώματα της ελληνικής. Τα γένη των ονομάτων είναι τρία, υπάρχουν πτωτικές καταλήξεις, το οριστικό άρθρο επιτάσσεται του ονόματος (συνάπτεται δηλ. σ'αυτό ως επίθημα), όπως στα ρουμανικά, τα βουλγαρικά, τα αλβανικά και τις σκανδιναβικές γλώσσες.

Οι τύποι του άρθρου είναι οι εξής:

ονομαστ.-αιτιατ. αρσεν.-la ή -le, θηλ.-a, ουδ. -lu στον ενικό

« « « -li « la « - le στον πληθυντικό

Στη γενική-δοτική πτώση μπαίνει η πρόθεση a μπροστά από το όνομα και το άρθρο.-επίθημα μετά από αυτό, π.χ. a ficolui = του παιδιού, στο παιδί. Τα κύρια ονόματα έχουν προτασσόμενο άρθρο (αρσ. alu, θηλ. ale) και αυτό μόνο στην γενική-δοτική πτώση, π.χ. alu Miha, ale Marie”.

(συνέχεια σε επόμενο δημοσίευμα).

(Πηγή: Γλώσσες και Διάλεκτοι της Ευρώπης, (*1) Νικ. Γ. Κοντοσόπουλου, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1998, σελ. 569-570) .

7. Η ΑΡΩΜΟΥΝΙΚΗ Ή ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗ ΨΥΧΡΑΙΜΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΜΟΝΗ (2) (30-10-2010, ‘ΛΑΟΣ’)

Χρειάζεται ψυχραιμία και υπομονή, διότι στο προηγούμενο σημείωμά μας τονίσαμε ότι θα τα πούμε όλα εν καιρώ. Άλλωστε, στο επόμενο μας σημείωμα έχουμε προγραμματίσει να αναφέρουμε και την άποψη του του Κ. Κατσάνη, που ομιλεί για αυτοτελή γλώσσα. ‘Αγάλι αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι’, λέει ο σοφός λαός μας. Θα αναφέρουμε όλες τις απόψεις. ΘΑ ΤΑ ΠΟΥΜΕ ΟΛΑ και ο αναγνώστης θα βγάλει τα συμπεράσματά του. Είναι προφανές ότι δεν μπορούμε να συμπεριλάβουμε όλες τις ‘αυτολεξεί’ απόψεις την επιστημόνων σε ένα σύντομο σημείωμα. Δεν χρειάζεται λοιπόν βιασύνη και χάσιμο ψυχραιμίας .

Αυτά, που γράφονται παρακάτω, τα μεταφέρουμε αυτούσια από βιβλίο ειδικού γλωσσολόγου - διαλεκτολόγου, καθηγητή *(1) του Πανεπιστημίου Αθηνών και όχι από ομιλία, μελέτημα, ή βιβλίο ενός απλού μη ειδικού. Εμείς μόνο μεταφέρουμε (όχι επιλεκτικά) τις απόψεις του εν λόγω καθηγητή. Θέλουμε να φωτίσουμε το θέμα, όχι όμως επιλεκτικά, για να διαπιστωθεί ότι και μεταξύ των γλωσσολόγων επιστημόνων υπάρχουν διαφορές. Συνεχίζουμε λοιπόν από το προηγούμενο σημείωμά μας:

«Τα κύρια ονόματα στο {Κουτσοβλαχικό ιδίωμα} έχουν προτασσόμενο άρθρο (αρσ. alu, θηλ. ale) και αυτό μόνο στην γενική-δοτική πτώση, π.χ. alu Miha, ale Marie.

Η απαγγελία των αριθμητικών είναι ιδιόρρυθμη ως προς τους αριθμούς 11 έως 19 και 21 έως 29: διαφέρουν τα ονόματά τους από τα αντίστοιχα λατινικά, ενώ στην ρουμανική μόνο τα ονόματα των αριθμών της ομάδας 11 έως 19 διαφέρουν στον σχηματισμό από τα λατινικά

π.χ. 11 = λατιν. undecim ρουμ. unsprezece αρωμ. unsprǎdǎte

22 = « viginti duo « douăzeci și doi « doisprăginti

Παρόμοιο σχηματισμό έχουμε στα αλβανικά και στα ουγγρικά, ενώ υπήρχε και στα παλαιο-βουλγαρικά. Ίσως πρέπει να συσχετιστεί με παρόμοιο φαινόμενο της αρχαίας ελληνικής (πρβλ. πέμπτη επί εικάδι = εικοστή πέμπτη).

Μονολεκτικοί χρόνοι των ρημάτων στην οριστική έγκλιση είναι ο ενεστώς, ο παρατατικός και ο αόριστος. Ο μέλλον σχηματίζεται περιφραστικά με τη βοήθεια του μορίου να(i), αντίστοιχου του νεοελληνικού θα, σε όλα τα πρόσωπα. Το συγκριτικό των επιθέτων σχηματίζεται με το ma ή mal ή cama και το υπερθετικό με το multu ή para ή cata και τον θετικό τους τύπο. π.χ. ma (ή cama) sănătos = υγιέστερος, multu greu = ο πιο βαρύς. Ο αναγνώστης θα αναγνώριζε ασφαλώς στο para το ελληνικό πάρα (πάρα πολύ) και στα cata το ελληνικό κατά (π.χ. κατάμαυρος = πάρα πολύ μαύρος).

Ως προς το λεξιλόγιο παρατηρούμε ότι από τις 7097 ετυμολογούμενες αρωμουνικές λέξεις που περιέχονται στο εκδοθέν το 1963 ετυμολογικό λεξικό της αρωμουνικής του T. Parahagi έχουμε 27,52% ελληνικής προελεύσεως, 17,68% λατινικής, 17,59% τουρκικής, 6,25% σλαβικής, 3,80% αλβανικής και 3,25% ιταλικής.

Οι Αρωμόνοι ή Κουτσόβλαχοι της Ελλάδας ζώντας μέσα σε ελληνόγλωσσο περιβάλλον και δίγλωσσοι όντες οι ίδιοι (δηλ. και ελληνόφωνοι ταυτόχρονα, πλην ελαχίστων υπέργηρων) έχουν επηρεαστεί αναπόφευκτα από την ελληνική. Ως βεβαιωτικό μόριο έχουν ανέκαθεν το ναi, αγνοώντας το da της ρουμανικής, που έχει σλαβική προέλευση. Το αρωμουνικό τους ιδίωμα (που η χρήση του εξάλλου περιορίζεται ολοένα και περισσότερο) είναι πια ένα ελληνο-βλαχικό jargon *(2), όπου οι λέξεις πολιτισμού είναι ελληνικές και παραμένουν αρωμουνικά μόνο τα ρήματα (αν και όχι όλα), οι προθέσεις, το επιτασσόμενο άρθρο, ένας αριθμός ουσιαστικών και επιθέτων και οι αντωνυμίες. Για παράδειγμα αναφέρουμε τις φράσεις:

‘Συνιτρισιμόλου (= ο Συνεταιρισμός) βα λιά (= θα πάρει) δάνειου δι λα (= από την) Τράπεζα. Γιάτρουλου βα παράτς για τα δικαστικά έξοδα, αδουκίς’; (= κατάλαβες;) Β’αδρέμ (= θα κάνουμε) ουν (= ένα) υπόμνημα λα Υπουργείου νίγκα (= κι ακόμα) ουν τρι Νομάρχουλ’.

Η αρωμουνική είναι το μόνο λατινογενές ιδίωμα νότια του Δούναβη, που έδωσε λογοτεχνική παραγωγή. Το πρώτο χρονολογημένο κείμενο της, γραμμένο με ελληνικούς χαρακτήρες, είναι μια επιγραφή του έτους 1731. Πάντως δεν υπάρχει πάγια μορφή της γλώσσας αυτής, η οποία παραμένει στο στάδιο των αυτοτελών τοπικών ιδιωμάτων. Όσο

για τις διαλεκτικές διαφορές της, οι γνώμες δίστανται. Τα ιδιώματα fãrsaratul (στην Αλβανία) διαφέρουν πολύ από τα υπόλοιπα. Αρωμουνικά δάνεια έχουν η αλβανική, η νεοελληνική και η τουρκική» .

(Πηγή: 'Γλώσσες και Διάλεκτοι της Ευρώπης', *(1) Νικ. Γ. Κοντοσόπουλου, εκδόσεις

Γρηγόρη, Αθήνα 1998, σελ. 569-573) .

*(2) jargon = ακατάληπτη γλώσσα, επαγγελματική διάλεκτος, ασυνάρτητος ομιλία, ανάμικτη γλώσσα.

(Όσα βρίσκονται ανάμεσα σε αγκύλες {...} είναι δικές μας παρατηρήσεις, ενώ όσα βρίσκονται ανάμεσα σε εισαγωγικά «...» είναι απόψεις των επιστημόνων)

8. Η ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗ - ΑΠΟΨΗ Ν. ΚΑΤΣΑΝΗ (06-11-2010, 'ΛΑΟΣ')

Στο προηγούμενα σημείωμα μας είπαμε ότι θα πούμε όλες τις απόψεις των ειδικών. Αναφέραμε τις απόψεις του πανεπιστημιακού γλωσσολόγου και διαλεκτολόγου Κοντοσόπουλου (Αθήνα) και σήμερα καταθέτουμε τις απόψεις του πανεπιστημιακού γλωσσολόγου Ν. Κατσάνη (Θεσ/νίκη). Έτσι, ο αναγνώστης θα μπορέσει να σχηματίσει γνώμη, αβίαστα, βλέποντας όλες τις απόψεις. Δεν είμαστε θανατοποινίτες ή καταδικασμένοι για να μας δοθεί τέλος περίοδος χάριτος. Ελεύθεροι απλοί πολίτες είμαστε, έχουμε το θάρρος της γνώμης και της ελεύθερης έκφρασης, χωρίς να προσβάλλουμε κανένα και ούτε αναφερθήκαμε σε κανένα. Ο σοφός λαός λέει την παροιμία 'όποιος έχει τη μύγα μυγιάζεται'. Ουδού, λοιπόν, τι αυτολεξεί μας λέει ο κ. Κατσάνης: (παραθέτουμε τις παραγράφους αυτούσιες με συνεχή ροή λόγου, στο μέλλον, επίσης, θα αναφέρουμε αυτούσια και άλλες του απόψεις, όπως και απόψεις άλλων).

«Αν ρωτήσεις ένα Βλάχο τι είναι τα βλάχικα; γλώσσα ή διάλεκτος; θα τον φέρεις σε δύσκολη θέση. Η άγνοια που συντηρήθηκε από την ελληνική πολιτεία και από υπερπατριώτες Βλάχους και μη, συνήθως άσχετους με την επιστήμη και την ιστορία, προκάλεσε το αντίθετο αποτέλεσμα από το επιδιωκόμενο: Θα σπεύσει να σου απαντήσει διάλεκτος, με το ανιστόρητο επιχείρημα ότι αν παραδεχτεί ότι είναι γλώσσα τότε και αυτός ανήκει σε μια εθνότητα διαφορετική. Αν τον ρωτήσεις στη συνέχεια ποιας γλώσσας είναι διάλεκτος τα βλάχικα; τότε η θέση του γίνεται δυσκολότερη, γιατί αγνοεί ότι μια διάλεκτος προέρχεται από μια γλώσσα-μητέρα-και αυτή, στην περίπτωση μας, θα πρέπει να είναι η ρουμανική μια και δεν υπάρχει άλλη νεολατινική γλώσσα στα Βαλκάνια.

Επίσης δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι είναι διάλεκτος της λατινικής, γιατί γνωρίζουμε ποιες ήταν οι λατινικές διάλεκτοι και η Κουτσοβλαχική, στην σημερινή της μορφή, τόσο σε φωνητικό όσο και σε μορφοσυντακτικό επίπεδο δεν ταυτίζεται με την λατινική. Έτσι έχουμε το αντίθετο αποτέλεσμα από το επιδιωκόμενο.

Τα βλάχικα ή η αρουμανική όπως καθιερώθηκε στην επίσημη βιβλιογραφία, είναι γλώσσα νεολατινική, αυτόνομη, ισότιμη με την Ρουμανική, την ιταλική, γαλλική κλπ που προήλθε από την λαϊκή προφορική της βαλκανικής λατινικής (Latinum balcanicum), δεν είναι διάλεκτος της Ρουμανικής αλλά είναι κόρη της λατινικής όπως είναι και η Ρουμανική, Ιταλική, Ισπανική * και χωρίς κρατική υπόσταση και χωρίς γραπτή παράδοση, όπως και τόσες άλλες γλώσσες στον κόσμο, και χωρίς αυτό να

σημαίνει ότι εθνολογικά είναι κάτι άλλο οι Βλάχοι, μιας και η γλώσσα δεν αποτελεί απαραίτητο στοιχείο εθνικού προσδιορισμού και μάλιστα στα Βαλκάνια.* Π.χ. οι Μεξικανοί δεν είναι Ισπανοί, ούτε Γάλλοι οι Αφρικανοί που μιλούν Γαλλικά. Ας επιχειρήσουμε μια αναδρομή στην ιστορία για να αποκαταστήσουμε ορισμένες αλήθειες που καταταλαιπώρησαν τους βλάχους από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα

Ας προσέξουμε το σημείο μέσα σε αστερίσκους *...*, όπου ο κ. Κατσάνης λέει ότι η βλάχικη γλώσσα είναι ....., * και χωρίς κρατική υπόσταση και χωρίς γραπτή παράδοση, όπως τόσες άλλες γλώσσες στον κόσμο και χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εθνολογικά είναι κάτι άλλο οι Βλάχοι, μιας και η γλώσσα δεν αποτελεί απαραίτητο στοιχείο εθνικού προσδιορισμού και μάλιστα στα Βαλκάνια *.

Τα τελευταία γεγονότα όμως, φέτος 15 Αύγουστου (2010) το καλοκαίρι στην Μοσχόπολη της Αλβανίας, στην Αντάμωση Βλάχων από την Ρουμανία, τη Βουλγαρία, την FYROM, την Γαλλία, την Γερμανία και την Αλβανία, μας λένε παραπάνω πράγματα για τους Βλάχους.

Συγκεκριμένα στο ψήφισμά τους (άρθρο 3), το Συμβούλιο των Αρμάνων εκφράζει την απαίτηση, ότι όλα τα κράτη των Βαλκανίων, όπου ζούνε Αρμάνοι /Βλάχοι οφείλουν να πάρουν κάποια απόφαση, όπως την ορίζει η έννοια του νόμου της ευρωπαϊκής και διεθνούς νομοθεσίας, ώστε να εξασφαλισθούν τα δικαιώματα που αναλογούν στους Βλάχους - Αρμάνους σαν ξεχωριστή εθνότητα. Αυτό σε καμιά περίπτωση δεν υποβαθμίζει την άποψη του εν λόγω καθηγητή, ο οποίος δεν είναι πολιτικός, αλλά ένας απλός επιστήμονας που αναλύει το θέμα από επιστημονική πλευρά. Τα συμπεράσματα στον αναγνώστη.

(Όσα βρίσκονται σε εισαγωγικά «...» είναι απόψεις του κ. Νίκου Α. Κατσάνη από το βιβλίο του «**Οι Βλάχοι**, σελίδες από την ιστορία τη γλώσσα και την παράδοση», έκδοση UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσ/νίκη 2010, σελ. 93-95).

9. ΟΙ ΒΛΑΧΟΙ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΓΛΩΣΣΑ, ΠΑΡΑΔΟΣΗ (Ν. ΚΑΤΣΑΝΗ) (27-11-2010, ‘ΛΑΟΣ’)

Σε προηγούμενα σημειώματά μας μιλήσαμε για τις απόψεις γλωσσολόγων και ιστορικών αλλά και δημοσιογράφων για την γλώσσα την ιστορία και την παράδοση των Βλάχων, απόψεις, που τις αντλήσαμε αυτούσιες από την βιβλιογραφία και τονίσαμε ότι θα εκφράσουμε όλες τις απόψεις.

Πιστεύουμε ότι κανένας, ως άτομο ή ως σύλλογος δεν έχει το ΜΟΝΟΠΩΛΙΟ υποστήριξης της περισσότερο σωστής γνώμης και άποψης σχετικά με την διαχείριση της βλάχικης λαλιάς ή γλώσσας ή διαλέκτου ή ιδιώματος ή οτιδήποτε άλλο. Ωστόσο, πιστεύουμε ότι φορείς, όπως η Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων έχει μεγαλύτερη αρμοδιότητα από ότι έχουν μεμονωμένα άτομα ή μεμονωμένοι σύλλογοι, σε επίπεδο, όχι επιστημονικό, αλλά πολιτιστικό και πολιτικό θα μπορούσαμε να πούμε, να εκφράσει την συνιστώσα άποψη όλων των συλλόγων Βλάχων της Ελλάδας, επάνω στο συγκεκριμένο θέμα.

Δεν μένει παρά και όλη η επιστημονική κοινότητα να εκφράσει την άποψη της σε σοβαρά συμπόσια και όχι μόνο σε μεμονωμένες επιστημονικές ανακοινώσεις, για να διαλευκανθεί το θέμα πιο διεξοδικά. Λέει, λοιπόν, ο κ. Κατσάνης στο βιβλίο του “**Οι Βλάχοι**, σελίδες από την ιστορία, την γλώσσα και την παράδοση, έκδοση UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσ/νίκη 2010”:

«Ας επιχειρήσουμε μια αναδρομή στην ιστορία για να αποκαταστήσουμε ορισμένες αλήθειες που καταταλαιπώρησαν τους Βλάχους από τα μέσα του 19ου αιώνα.

Στα τέλη του 3π.χ. αιώνα στο χώρο της Βαλκανικής σημειώνονται γεγονότα που μελλοντικά θα παίξουν αποφασιστικό ρόλο για τον ελληνισμό και τη διαμόρφωση των Βαλκανικών γλωσσών. Με τους πολέμους εναντίον των Ιλλυριών, οι Ρωμαίοι βρίσκουν την αφορμή για την επέμβασή τους στο Βαλκανικό χώρο και την πραγματοποίηση των κατακτητικών τους σχεδίων.

Από τη στιγμή της παρουσίας των ρωμαϊκών στρατευμάτων στη χερσόνησο του Αίμου αρχίζει και η διείσδυση της λατινικής γλώσσας στον ελληνικό και βαλκανικό χώρο. Το 146 π.Χ. επίσημα η Ελλάδα υποτάσσεται στους Ρωμαίους και οργανώνεται ως Ρωμαϊκή επαρχία. Τα χρόνια περνούν και η πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού κράτους μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη. Η γλώσσα του στρατού, της δημόσιας διοίκησης, των δικαστηρίων και της αυτοκρατορικής αυλής είναι η λατινική, μολονότι ο λαός στην πλειοψηφία του είναι ελληνόφωνος. Η πάλη ανάμεσα στις δύο γλώσσες είναι άنيση, γιατί η πολιτιστική υπεροχή του ελληνισμού διαφύλαξε το γλωσσικό του όργανο. Οι επιδράσεις στην ελληνική γλώσσα από την λατινική είναι ελάχιστες και κυρίως αφορούν το λεξιλόγιο, ενώ οι απώλειες σε ομιλητές, όπως είναι οι Βλάχοι, δηλ. ΈΛΛΗΝΕΣ, που εκλατινίστηκαν, όχι σημαντικές.

Η εκλατινίση βρήκε πρόσφορο έδαφος σε απομονωμένους και ορεινούς πληθυσμούς που νωρίς ταύτισαν τη ζωή και τις ασχολίες τους με τη ρωμαϊκή διοίκηση και το στρατό καθώς ήταν υποκείμενοι στο ρωμαϊκό κράτος και συνεργάζονταν ως μεταφορείς και τροφοδότες, αποκομμένοι από κέντρα ελληνικής παιδείας και ακτινοβολίας.

Η χρήση της λατινικής στη δημόσια διοίκηση και στο στρατό κυριαρχεί μέχρι τις αρχές του 6ου μ.Χ. αιώνα. Σύμφωνα με τον Ιωάννη Λυδό (6ος αι.), βυζαντινό αξιωματούχο, η γλώσσα των δημοσίων υπαλλήλων αλλά και των πολιτών, σε μεγάλο βαθμό και στα μέρη του ελλαδικού χώρου, ήταν η λατινική. Ο Λυδός χαρακτηριστικά αναφέρει 'καίπερ Έλληνας εκ του πλείονος όντας τη των Ιταλών φθέγγεσθαι φωνή και μάλιστα τους δημοσιεύοντας'.

Πρώτος το 535 μ.Χ. ο Ιουστινιανός, όταν διατυπώνει ότι οι υπήκοοι δυσκολεύονται να κατανοήσουν τους νόμους του κράτους, που ήταν γραμμένοι στη λατινική, και αποφασίζει να τους μεταγλωττίσει: 'Ου του πατρώα φωνή (λατινική) τον νόμο συνεγράψαμε αλλά ταύτη τη κοινή τε και ελλάδι δια το πρόχειρον της ερμηνείας ώστε άπασι είναι αυτόν γνώριμον'».

Έτσι φαίνεται ότι η παρουσία της λατινικής στον βαλκανικό και ελληνικό χώρο είναι μακρόχρονη και διαρκεί γύρω στους επτά αιώνες και σε όλο αυτό το διάστημα έχουμε αποφασιστικές γλωσσικές αλλαγές στις περιοχές αυτές. Η Ελληνική και η Λατινική κατορθώνουν να εξαφανίσουν τις δύο αρχαίες γλώσσες, την Ιλλυρική και την Θρακική. Στα βόρεια κυριαρχεί η λατινική και στα νότια η ελληνική. Ο Τσεχοσλοβάκος ιστορικός και πολιτικός Jirecek, με βάση τις αρχαίες επιγραφές (ελληνικές, λατινικές) και τις έρευνες του, έκανε αυτόν τον διαχωρισμό (βορά, νότου) και έτσι έχουμε την λεγόμενη γραμμή Jirecek, η οποία είναι ακόμα αποδεκτή από την επιστήμη της ιστορίας και της γλωσσολογίας.

Η γραμμή αυτή ξεκινάει από την Λισσό της Αλβανίας, περνάει βόρεια της λίμνης Αχρίδας, συνεχίζει προς τα Σκόπια, την Σόφια και καταλήγει στις εκβολές του Δούναβη.

Έτσι ήταν γενικά τα πράγματα μέχρι την εισβολή των σλαβικών φύλων στην βαλκανική, όπου τα σλαβικά ιδιώματα εξαπλώνονται στην χερσόνησο. Από το γεγονός αυτό η λατινική υφίσταται την μεγαλύτερη συρρίκνωση. Από το λατινόφωνο τμήμα διασώθηκε η Δακορουμανική (σημερινή Ρουμανία), η περιοχή των Δαλματικών ακτών (Δαλματία) και μερικές νησίδες σε όλη την Βαλκανική, όπως οι Βλάχοι στην Ελλάδα και οι Βλάχοι των άλλων Βαλκανικών χωρών. Ειδικότερα η λατινική στην βαλκανική κληροδότησε τέσσερις γλώσσες, τις οποίες με ασφάλεια θα μπορούσαμε να τις χαρακτηρίσουμε αυτοτελείς γλώσσες (άποψη Ν. Κατσάνη). Αυτές είναι η Δακορουμανική (σημερινή Ρουμανική), η Κουτσοβλαχική, η Μογλενιτική και η Ιστρορουμανική.

10. ΠΑΡΕΞΗΓΗΣΗ Η ΚΑΤΙ ΑΛΛΟ; ΕΜΕΙΣ ΘΕΛΟΥΜΕ ΤΗΝ ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΗΣ ΒΛΑΧΙΚΗΣ ΛΑΛΙΑΣ! (11-12-2010, ‘ΛΑΟΣ’)

Στο σημερινό μας σημείωμα παραθέτουμε δύο αποσπάσματα από δημοσίευμα του Συλλόγου Βλάχων της πόλης μας στις τοπικές μας εφημερίδες ‘ΛΑΟΣ’ και ‘ΕΠΙΚΑΙΡΑ’ στις 26-25 /10-2010:

«Με αφορμή κείμενο του **κ. Τσιαμήτρου** που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΛΑΟΣ (16-17/10/2010) και για πλήρη και αντικειμενική ενημέρωση των αναγνωστών, το Δ/Σ του Συλλόγου Βλάχων Βέροιας επισημαίνει: Ο “αρθρογράφος” **Κ. Τσιαμήτρος**, επιλεκτικός αντιγραφείας και συχνά διακινητής υποβολιμαίων κειμένων, έχει αναγάγει τελευταία εαυτόν σε βλαχολόγο, τιμητή των πάντων, και με τα δημοσιεύματά του αναπαράγει κοινολογίες, στερεότυπα και ιδεολογήματα του παρελθόντος, καταδικασμένα στη συνείδηση του λαού. Παρερμηνεύοντας την απαξίωση του Συλλόγου για τα δημοσιεύματά του, συνεχίζει να κινδυνολογεί και να διατυπώνει αιχμές (και από το Face Book), ενάντια σε όσους δραστηριοποιούνται για τη διατήρηση της βλάχικης παράδοσης, επισείοντας κινδύνους του παρελθόντος και προσπαθεί, ανεπιτυχώς βέβαια, να υπονομεύσει τις προσπάθειες του Συλλόγου για τη διατήρηση και διάσωση της βλάχικης γλώσσας».

«Κάποιοι συγκεκριμένοι κύκλοι, που θεωρούν τη γλωσσική ετερότητα και ποικιλία 'κατάρα' για το τόπο και όχι 'ευλογία', - ανάμεσά τους ο **κ. Τσιαμήτρος** και δυο τρεις άλλοι στο νομό - σκεπτόμενοι με όρους του 19ου αιώνα, σαν σε διατεταγμένη υπηρεσία, αποκρύπτουν την αληθινή τους πρόθεση: την εξαφάνιση της βλάχικης γλώσσας».

Στην συνέχεια παραθέτουμε αποσπάσματα σε εισαγωγικά από άρθρα του κ Τσιαμήτρου. Τα άρθρα του για τους Βλάχους είναι 45. Αυτά είναι γεμάτα με βλάχικη λαλιά, με αυθεντικό τρόπο και ελληνική γραφή (μήπως τάχα αυτό πείραξε;), όπως ειπώθηκαν από γνήσιους Βλάχους. Επειδή ο χώρος ενός σημειώματος δεν μας επιτρέπει την καταγραφή όλων των λέξεων και φράσεων της βλάχικης λαλιάς των άρθρων, αντιγράφουμε ελάχιστα αποσπάσματα μόνο από 3 σημειώματα (από έθιμα της παράδοσης των Βλάχων).

1. ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΣΤΟΥΣ ΒΛΑΧΟΥΣ. «**Οου αρόβου, φάτσα αρόβα** = Κόκκινο αβγό, κόκκινο πρόσωπο. “**Κα οου αρόβου δι κ. κιάτρ. σ.ν.τόσου**” = Σαν αβγό κόκκινο και σαν πέτρα γερός. “**Γκίνι βινιό οου αρόβου, σ.ν.τόσου κ. κιάτρ. μι αφλάβ, σ.ν.τόσου κ. κιάτρ. σμι αλάβ**” = Καλώς ήρθες κόκκινο αβγό, γερό σαν πέτρα με βρήκες, γερό σαν πέτρα να με αφήσεις. **Γκίνι βίνις λούνα αλ Παβτι, ιό κα τίνι,**

6'τίνι κα ιό, μπάρμπα ατά π.ν λα κέπτου, μπάρμπα αμιά π.ν. ντι μπάντι, κ.τ. αρίνα άρι μπάντι, τούτσ παράτσλι του πούνγκ. άλι τάτα = Καλώς ήρθες φεγγάρι του Πάσχα, εγώ σαν και σένα και συ σαν εμένα, τα γένια τα δικά σου ως το στήθος, τα δικά μου ως το χώμα, όση η άμμος καταγής, τόσα τα χρήματα στο κιμέρι του πατέρα».

2. ΕΘΙΜΑ ΑΝΥΠΑΝΤΡΩΝ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ. «Βίνιρι ιάστι τζούα αλ στα Βίνιρι = Η Παρασκευή είναι η ημέρα της Αγίας Παρασκευής. Φλοάρ. Γκαλμπινιουάσ., τζ. αλ φεάτελορ, σγίν. ζμ'ατζιούτ., Ντουμ'νικα ταχινά, σ Λούνι σιάρ. . Πρι αροάουα μπράτζ., πρι κάλου νι-γκ.λτσάτου δι πρι κάλε νι-κ.κκάτ. . Πρι τζιόνε νιν-σουράτου, πρι φιάτ. νι-μ.ρτάτ., ν. ούντρου του μιρέϊ, του γκορτσέϊ, του κ.ϊδι ν-φλουράτσι = Λουλούδι κιτρινόχρωμο, ανάγγειλε των κοριτσιών να'ρθουν να με βοηθήσουν την Κυριακή το πρωινό κι απόβραδο Δευτέρας. Στη δροσοστάλα αγκαλιά, σε άλογο απετάλωτο και σε δρομάκι απάτητο. Πάνω σε νιο ανύμφευτο, σε ανύπαντρο κορίτσι, μες τις μηλιές, στις αχλαδιές, στις ανθισμένες καϊσιές. Λιλίτσια ντι τ' μούντι, δι αμάρ.ντ. ντι τ' κ.μπου, τζ. άλι φεάτελορ, δι γιν. δι νι μι αντούν. Ντουμ'νικ. ταχινά = Λουλούδι μου βουνίσιο κι αμάραντε του κάμπου, ανάγγειλε των κοριτσιών να'ρθούν να με μαζέψουν την Κυριακή το πρωινό»..

3. ΕΘΙΜΑ ΒΛΑΧΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΚΕΤΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΕΝΝΑ. «Γκίνι βίνιρι, φιάτ. αμιά, κου αράου. βίνερι, κου αράου. σ'φούγκ., φιτδιόρλου σ. ν. αντούκ. = Καλώς κοπιάσαν, κόρη μου, σαν τη δροσούλα ήρθαν, σαν τη δροσιά να φύγουνε, το αγόρι να μας φέρουνε. Νούνε, σ'τα. μπ.νεάτζ. νάουα νούμ. = Νουνέ, να σου ζήσει το νέο όνομα. Π.ρίντσι, σβ. μπ.νεάτζ. νούμ., δι κου ούν. Φιάτ. = Γονείς, να σας ζήσει το όνομα και με μια κόρη».

Τα συμπεράσματα στον αναγνώστη...Πού φαίνεται ότι εμείς υπονομεύουμε την βλάχικη λαλιά; Οποιος αναγνώστης επιθυμεί να έχει ολοκληρωμένη ενημέρωση (και όχι επιλεκτική) δεν έχει παρά να ζητήσει όλα τα άρθρα του κ Τσιαμήτρου στο τηλ. 6946461136, τα οποία μπορεί να προμηθευτεί και σε ηλεκτρονική μορφή, ή από το αρχείο της εφημερίδας, που συνεργαζόμαστε.

Τελεσίδικα δεν θα επανέλθουμε ποτέ άλλη φορά σε αντιπαράθεση με κάποιους για το θέμα της λαλιάς, της ιστορίας και της παράδοσης των Βλάχων. Δεν έχει νόημα. Άλλωστε αυτό (η αντιπαράθεση) νομίζουμε ότι δεν θα ενδιέφερε το αναγνωστικό κοινό. Ωστόσο, χρωστούμε και οφείλουμε να προστατεύσουμε τον εαυτό μας με μια ήπια και πολιτισμένη απάντηση, με στοιχεία, από την λασπολογία (με κραυγές), όπως 'επιλεκτικός αντιγραφέας', 'διακινητής υποβολιμαίων κειμένων' 'τιμητής των πάντων', 'σαν σε διατεταγμένη υπηρεσία', 'αληθινή του πρόθεση: η εξαφάνιση της βλάχικης γλώσσας'.

Σημ: Προτιμούμε το ελληνικό αλφάβητο για την καταγραφή των βλάχικων, διότι απευθυνόμαστε σε Έλληνες. Άλλωστε, οι πρώτες μαρτυρίες των βλάχικων σε γραπτές φράσεις και γραπτό λόγο ήταν σε ελληνικό αλφάβητο: π.χ **A.** (φράση) 'Τόρνα, τόρνα φράτερ'= γέρνει-γέρνει αδελφέ ή γύρνα-γύρνα αδελφέ, βυζαντινός χρονογράφος Θεοφύλακτος Σιμοκράτης, 6^{ος} μ.Χ αιώνας. **B.**(λόγος) 'Βίργιρε 'Μούμα-λ τουμνεζί ώρε τρέ νούϊ πεκετόσλου'= Παρθένος η μητέρα του Θεού δεήσου και για εμάς τους αμαρτωλούς.), Νεκταρίου Τέρπου σε ξύλινη εικόνα Νεκταρίου Τέρπου το 1731 μ.Χ στο χωριό Αρδενίτσα, πεδιάδα της Μουζακιάς στην Αλβανία). (Χρησιμοποιήσαμε μόνο τα σύμβολα **6** και τελεία (.) για το παχύ σίγμα και το επικεντρωμένο κλειστό φωνήεν, αντίστοιχα).

11. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΤΗΣ ΑΡΩΜΟΥΝΙΚΗΣ ΛΕΞΗΣ Μπάνα (bana) (20-10-2012, ‘ΛΑΟΣ’)

Οι όροι **Αρωμουνική** (νεολογισμός) και **Βλάχικη** είναι ταυτόσημοι και η βιβλιογραφία αφθονεί για την προέλευση της αρωμουνικής λέξης **μπάνα (bana = ζωή)**.

Αν και η λέξη αυτή σώζεται μόνο στο ρωμανικό ιδίωμα των **Αρμάνων (Βλάχων)** της ελληνικής χερσονήσου, εν τούτοις ο Ρουμάνος **Hasdeu** την θεωρεί αποκλειστικά **ρουμανική** επειδή την θεωρεί εντελώς άγνωστη στους γειτονικούς λαούς. Ο συγγραφέας (Α. Λαζάρου) παραθέτει την άποψη του συγκεκριμένου επιστήμονα με λεπτομέρεια, πράγμα που δεν θα μπορούσε να αποδοθεί σε ένα περιληπτικό σημείωμα όπως το παρόν. Στην ουσία, ο Α. Λαζάρου μας λέει, ότι ο **Hasdeu** δολιχοδρομεί, κάνει και μια απόπειρα ετυμολόγησης της από το ελληνικό ρήμα **‘βαίνω’**, όμως στο τέλος δεν δίνει λύση στο θέμα ετυμολογικά.

Με το θέμα ασχολήθηκε και ο Ρουμάνος καθηγητής του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου **T. Papahagi**, ο οποίος τελικά στο ετυμολογικό του λεξικό της αρωμουνικής κλείνει το λήμμα με ερωτηματικό (ως άγνωστο), ενώ είχε πιστέψει ότι η ετυμολογία της λέξης **bana** με την σημασία της βλάχικης γλώσσας θα ήταν δυνατή με την μελέτη του **Αλβανικού** λεξιλογίου.

Χωρίς αντίρρηση, όλες οι προσπάθειες ετυμολόγησης της λέξης (περσική, ρουμανική, αλβανική κλπ) είναι σπουδαίες, όμως, παρουσιάζουν ένα γενικό μειονέκτημα: Όλες ξεκινούν από την εσφαλμένη αρχή, σύμφωνα με την οποία οι Αρωμούνοι-Βλάχοι δεν είναι αυτόχθονες.

Έτσι, με την ολοένα ευρύτερη αποδοχή της αυτοχθονίας των Βλάχων, η διερεύνηση της αρχής της λέξης στον λεξιλογικό θησαυρό της ελληνικής γλώσσας δικαιολογείται και ίσως αποκτά πολύ περισσότερο από το καθαρά γλωσσολογικό ενδιαφέρον.

Στην αρχαία ελληνική γλώσσα (**βοιωτική διάλεκτος**) υπάρχει η λέξη **‘βάνα’** που σημαίνει **‘γυναίκα’**. Η μεταβολή από την αρχική σημασία στην σημερινή βλάχικη (**ζωή**) γίνεται πιο κατανοητή από όσες επιχειρήθηκαν προηγούμενα γιατί η γυναίκα δίνει ζωή (ζείδωρος, ζωοποιός). Αυτό δεν το αναφέρουν στα λεξικά τους ούτε ο **K. Νικολαΐδης**, ούτε ο **Rosler**, ούτε ο **Meyer**, ούτε ο **T. Papahagi** ούτε άλλοι.

Συγκεκριμένα η λέξη θησαυρίζεται στην αρχαιότητα από τον **Ησύχιο**, τον **Ηρωδιανό**, αλλά και από πολλούς μετέπειτα λεξικογράφους (**Liddle-Scott**, **Σκαρλάτος**, **Δ. Βυζάντιος**, **Δ. Δημητράκος** κλπ).

Εύλογα θα αναρωτηθεί κανείς: Πως είναι δυνατόν ένα στοιχείο της βοιωτικής (διαλέκτου) να επιβιώνει στη αρωμουνική, αφού σήμερα στην Βοιωτία δεν ομιλείται η αρωμουνική (αν και βλάχικος γάμος, κάθε χρόνο, πανηγυρίζεται την Καθαρά Δευτέρα);

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι στην κοιτίδα των Βλάχων, στην Πίνδο, οι **Βοιωτοί** ανευρίσκονται ήδη περί το 1900 π.Χ. (Ακαδημαϊκός **M. Σακελλαρίου**). Ο συγκεκριμένος καθηγητής μάλιστα, μεταξύ άλλων, γράφει ότι το όνομα των Βοιωτών, με επίθημα **-ο-**, χαρακτηριστικό πολλών εθνικών ονομάτων συγκεντρωμένων στην Ήπειρο, δηλώνει καταγωγή από το **Βόιο**, ορεινό όγκο της Βόρειας Πίνδου.

Έτσι, Έλληνες με αιολικά, βοιωτικά στοιχεία στη γλώσσα τους από τις αρχές της ρωμαϊοκρατίας δέχονται λατινικές επιδράσεις ή φθάνουν στη διγλωσσία. Αλλά στο

δεύτερο γλωσσικό όργανο, το ρωμανικό, διασώζονται από το ελληνικό γλωσσικό υπόστρωμα, την πρώτη γλώσσα, λέξεις ή δομικά κατάλοιπα, όπως **coru** <χορός, **kinara** < **κινάρα** (=αγκινάρα) ή τα αριθμητικά **unsprayınti** < **unum supra viginti** < έν επί ίκατι (= είκοσι ένα) κ.ά.

Το ίδιο ισχυρό τεκμήριο τόσο της αυτοχθονίας όσο και της ελληνικότητας των Αρωμούνων - Βλάχων, αποτελούν το επιγραφικό υλικό, οι ιστορικές πηγές και ποικίλες άλλες μαρτυρίες, οι οποίες δεν αξιοποιήθηκαν έγκαιρα, ώστε να συντελέσουν στην πλήρη, αντικειμενική και έγκυρη ενημέρωση όλων και κυριότερα στην αποστόμωση οργάνων προπαγανδιστών ή θυμάτων τους.

(Περληπτική απόδοση από μελέτη του Αχ. Λαζάρου, που δημοσιεύθηκε στο ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, 14, 1992, 433-451)

12. ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΠΑΛΙΩΝ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ ΣΤΟ ΣΤΟΜΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ (06-07-2013, 'ΛΑΟΣ')

Καθώς διάβαζα την εισαγωγή του βιβλίου των Ν. Κατσάνη, Κ. Προκόβα με τίτλο 'Τα τοπωνύμια του Λιβαδιού Ολύμπου' έκδοση 'Συλλόγου Λιβαδιωτών Θεσσαλονίκης «Ο Γεωργάκης Ολύμπιος», Ιούνιος 2013 (πολύ πρόσφατο βιβλίο), μου προκάλεσε αισθητή εντύπωση το γεγονός ότι μέσα από τα τοπωνύμια μπορεί να αποδειχθεί και η ιθαγένεια μιας πληθυσμιακής ομάδας του ελληνικού χώρου και στην συγκεκριμένη περίπτωση δικών μας Βλάχων

Συγκεκριμένα ο καθηγητής Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ Νίκος Κατσάνης, προσπαθώντας να καταστήσει κατανοητή την διαμόρφωση της τοπωνυμίας των βλάχικων οικισμών, καταλήγει στο εξής συμπέρασμα: 'Οι Βλάχοι διατήρησαν τα ελληνικά τοπωνύμια που αναφέρονται σε μεγάλες και γνωστές πόλεις, ενώ δεν διατήρησαν τα τοπωνύμια που έβρισκαν κατά τις μετακινήσεις τους σε μικρότερους οικισμούς με τους οποίους δεν είχαν συνεχή επαφή.'

Το τελευταίο συνέβαινε γιατί το κύριο χαρακτηριστικό των Βλάχων ήταν παλιότερα ο νομαδικός ή ο ημινομαδικός τους βίος, έτσι η συνεχής αλλαγή κατοικίας για λόγους περισσότερο ασφαλείας (προφύλαξη των αιγοπροβάτων) δεν ευνόησε την διατήρηση της τοπωνυμικής κληρονομιάς από αυτούς, γεγονός που διαφαίνεται από την έλλειψη αρχαιοπρεπών τοπωνυμίων (φωνητικά και μορφολογικά).

Μόνο για τα πολυπληθέστερα μέρη (πόλεις κλπ) οι Βλάχοι διατήρησαν τους παλιότερους ελληνικούς τύπους των τοπωνυμίων. Το σπουδαίο μάλιστα είναι ότι ορισμένα ελληνικά τοπωνύμια στο στόμα των Βλάχων, διατήρησαν ένα παλιότερο φωνητικό και μορφολογικό τύπο, που αποδεικνύει και την ιθαγένειά τους.

Για παράδειγμα, η Φλώρινα από ένα Χλωρινός>Φλωρινός στα βλάχικα λέγεται 'Χλέρνου'. Έτσι βλέπουμε ότι ο τύπος αυτός βρίσκεται πλησιέστερα στην ετυμολογική αφετηρία αυτής της ελληνικής λέξης. Επίσης ο αρχαίος Πρίλαπος, σήμερα Περλεπές στα βλάχικα λέγεται Πάρλιαπου και δηλώνει προέλευση από το (αρχαίο) ελληνικό όνομα και όχι από το Περλεπές (πόλη της πΓΔΜ). Το ίδιο συμβαίνει και για τας Σέρρας, Βλάχικα Σεάρ (νεότερα Σερέσουλ) <αρχ. Σίρα, Σίρρις.

Ακόμα τρία τοπωνύμια ελληνικής καταγωγής στο στόμα των Βλάχων διατήρησαν φωνητικούς και μορφολογικούς τύπους που ανάγονται στην ελληνική αρχαιότητα και όχι στους νόμους που επέβαλε η λατινική της Βαλκανικής. Αυτά είναι τα Μπαεσά

(Ελλην. Βαβούσα), Λάσουν (Ελασσόνα, αρχ. Ολοσσών) και Σαρούνα (Σαλόνα-Salona-Θεσσαλονίκη). Υπάρχουν και άλλα πολλά παραδείγματα.

Όλοι οι ερευνητές συμφωνούν ότι οι μορφολογικοί τύποι αυτών των τοπωνυμίων πρέπει να έγιναν στον ελληνικό χώρο και σε χρόνους αρχαιότερους, όπως τον 2^ο π.Χ. αι. και άρα βλάχικα υπήρχαν στις περιοχές αυτές από τότε και δεν δικαιολογείται η έλευση από τα βόρεια.

Πάντως, τα περισσότερα βλάχικα τοπωνύμια πρέπει να χρονολογηθούν μετά την δημιουργία των βλάχικων μόνιμων και ημιμόνιμων κατοικιών και αυτό είναι φυσικό, γιατί με αυτήν την μονιμότητα δεν ξεχνιούνται πλέον. Η Τουρκοκρατία μπορεί να θεωρηθεί η περίοδος διαμόρφωσης των περισσότερων Βλάχικων τοπωνυμίων.

(πηγή ‘Τα Τοπωνύμια του Λιβαδίου Ολύμπου’ Ν. Κατσάνη, Κ. Προκόβα, Θεσ/νίκη 2013, σελ. 19-22)

13. Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΔΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ-BASILICA (20.07.2013, ‘ΛΑΟΣ’)

Στα αρχαία ελληνικά το επίθετο **βασιλική** είναι προσδιορισμός ουσιαστικού θηλυκού γένους (συνήθως **στοά**, **οδός**). Γενικά η διατύπωση βασιλική οδός επικρατούσε τόσο με συγκεκριμένη όσο και με μεταφορική έννοια. Αρχικά **βασιλική οδός** σήμαινε αυτή του **Βασιλέως** (ιδιοκτησία), αργότερα όμως μετέπεσε στη δημόσια, κοινή σε όλους, ενώ **βασιλική στοά** συνήθως σήμαινε υπόστυλο κτίριο, το οποίο χρησίμευε ως αγορά, δικαστήριο, χώρος περιπάτου κ.ά.

Κατεξοχήν, όμως, **Βασιλική** ονομάζονταν η μεγάλη υπόστυλος αίθουσα του σπιτιού των αρχαίων Ελλήνων, όπου γενικά γίνονταν υποδοχές ξένων, οικογενειακές, γενικές, επίσημες συγκεντρώσεις και θρησκευτικές τελετές. Στις αρχές του Χριστιανισμού οι Βασιλικές αυτές περιέπεσαν ως αποκλειστικός χώρος λατρείας, ο οποίος ονομάστηκε **Εκκλησία**, **Οίκος Θεού**, **Κυριακή**, **Οίκος Κυρίου** κλπ. Άρα, **Εκκλησία** πλέον δεν σήμαινε την συνέλευση αλλά την θρησκευτική συνάθροιση. Αργότερα στον 3^ο μ.Χ. αιώνα αρχίζουν να κτίζονται Εκκλησίες με θεμέλια από τους χριστιανούς και έχουμε οργανισμό των περίφημων **Βασιλικών**.

Βέβαια μερικοί υποστηρίζουν ότι το πρωτότυπο της χριστιανικής Βασιλικής πρέπει να αναζητηθεί στο στεγασμένο **atrium** της παλαιάς ρωμαϊκής οικίας και στα ρωμαϊκά κτίσματα, ωστόσο, είναι εμφανής η επίδραση από τις βασιλικές των αρχαίων Ελλήνων, καθώς αυτές είναι προγενέστερες.

Τρεις είναι οι όροι, με τους οποίους ο χριστιανικός ναός γίνεται γνωστός: **1) Κυριακή** ή **Κυριακό (Dominium)**, **2) Εκκλησία (Ecclesia)** και **Βασιλική (Basilica)**.

Ο **πρώτος** πολύ μεταγενέστερος των άλλων δυο ξεκίνησε από τον ελλαδικό χώρο, εισήλθε στις νότιες και σλαβικές γλώσσες (**cerkov**, **cerkva**) και μετά στις γερμανικές (**kirche**, **church**).

Ο **δεύτερος**, ξεκινώντας πάλι από την ελληνική, κατακτά τις ρωμανικές γλώσσες της Δυτικής Ευρώπης, τις Κελτικές και την Αλβανική (**chiesa**, **cresia**, **gleiso**, **eglise**, **eglesia**, **iglesia**, **eleiza**, **igreja**, **eclis**, **eaglais**, **eglwys**, **iliz**, **kishe**).

Ο τρίτος όρος **Βασιλική** στα ελληνικά υποχωρεί και ονομάζεται Εκκλησία και διατηρείται μόνο στη λόγια νεοελληνική γλώσσα με τη σημασία ενός αρχιτεκτονικού ρυθμού. Επικρατεί απόλυτα στην **Ρουμανική (biserica), Αρωμουνική (basearica), Μεγλενίτικη, (baserica), και Ιστριακή (baserike)**. Επίσης μαρτυρείται στη νεκρά Δαλματική, τις βόρειες Ιταλικές διαλέκτους και τις Ρωμανικές διαλέκτους των Ιταλικών και Γαλλικών Αλπεων (**basalka, baselgo, bazerca, basache** κλπ) και σε ορισμένα σημεία της Ιβηρικής χερσονήσου και των βρετανικών νησιών.

Το ερώτημα, που τίθεται είναι ποιος όρος είναι προγενέστερος: Η **Βασιλική (Basilica)** ή η **Εκκλησία (Ecclesia)**; Οι γνώμες δίστανται. Οι **Kretchmer, Parvan, Puscariu, Shioffini, Jud, Procopovici, Von H. Janssen, Van den Bosh, Mohrmann** υποστηρίζουν ότι ο όρος **Εκ κ λ η σ ί α** προηγείται, ενώ οι **Bartoli, Densusianu, Skok, T. Papahagi, Capidan, Taille, Aebischer** θεωρούν ότι την προτεραιότητα έχει ο όρος **b a s i l i c a**. Βέβαια η πρώτη άποψη ‘σκαλώνει’ γιατί χρησιμοποιείται στην αλβανική γλώσσα (**kishe** ή **gishe**), με το δεδομένο ότι η εκχριστιάνιση των Αλβανών έγινε πιο αργά από τους γείτονές τους, οι οποίοι διατηρούν τον όρο **basilica**.

Δύσκολη επίσης είναι η απάντηση στο ερώτημα γιατί ο όρος **basilica** δεν κατόρθωσε να επιβιώσει στις γλώσσες, που πρωτοεμφανίστηκε και περιορίστηκε μόνο στη ΝΑ Ευρώπη (ρωμανικές γλώσσες). Ένας σοβαρός λόγος είναι ότι η κεντρική εκκλησιαστική **Αρχή της Ρώμης** ήταν υπέρ του όρου **ε κ κ λ η σ ί α (ecclesia, ecclesia)**. Άλλοι υποστηρίζουν (**Jud**) ότι η διαφορά είναι θέμα ομάδων λεξιλογίου.

Η ουσία είναι ότι και οι δυο όροι έχουν την αρχή τους στην ελληνική γλώσσα και η ελληνική παρουσία ήταν έντονη σε όλη τη ΝΑ Ευρώπη παρά τη ρωμαϊκή κατάκτηση.

Ωστόσο, η εξάπλωση του Χριστιανισμού στις χερσονήσους της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (ενδότερες και ακραίες ζώνες) έγινε με βραδύ ρυθμό και αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η χριστιανική ορολογία είναι λατινογενής στους πληθυσμούς που εκλατινίστηκαν. Άρα, πρώτα έχουμε εκλατινισμό και μετά εκχριστιανισμό.

Κατά τον **P. Skok** ο όρος **b a s i l i c a** χάνει έδαφος στους πρώτους χριστιανούς για τους οποίους η απλή σκέψη σχέσης βασιλέως-ανθρώπου προς βασιλέα Θεό ήταν βέβηλος. Βέβαια ο επίσκοπος Σεβίλλης **Ισίδωρος** δεν πτοείται από αυτό. Κατά τον **Skok** η **basilica** διατηρήθηκε στα ρωμανικά ιδιώματα της Χερσονήσου του Αίμου (Ρουμανική κλπ) λόγω του φωνητικού φαινομένου του ρωτακισμού (**basilica-baserica: I/r**). Έτσι απομακρύνθηκε η έννοια Βασιλεύς-άνθρωπος.

Ο **A. Λαζάρου** τελικά εκφράζει την πιθανότητα ότι ο όρος **βασιλική-basilica** διατηρήθηκε στους εκλατινισμένους πληθυσμούς της ΝΑ Ευρώπης, που απομονώθηκαν (λόγω επιδρομών) σε δυσπρόσιτα κρησφύγετα (**Καρπάθια, Αίμος, Άλπεις, Πίνδος, Όλυμπος**), ενώ στους υπόλοιπους υπερίσχυσε ο όρος **ε κ κ λ η σ ί α** και **κ υ ρ ι α κ ή** ή **κ υ ρ ι α κ ό ν**. Άλλωστε, ο όρος **b a s i l i k a** εξέφραζε περισσότερο τη ρωμαϊκότητα σε συνδυασμό με την χριστιανικότητα του Ανατολικού κράτους και αυτό διαφυλάχθηκε από τους εκλατινισθέντες του Χερσονήσου του Αίμου και των εκείθεν του Δούναβη.

(Περίληπτική απόδοση του τετράτομου του **A. Λαζάρου** με τίτλο «Ελληνισμός και Λαοί της ΝΑ Ευρώπης», τόμος Α')

14. ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΣΕΛΙΟΥ (ΚΑΤΩ ΒΕΡΜΙΟΥ) (23.10.2014 μέχρι 15.11.2014, ‘ΗΜΕΡΗΣΙΑ’ & ιστοσελίδα ‘ΦΑΡΕΤΡΑ’)

Οι πληροφορίες για τα τοπωνύμια του Σελίου αντλήθηκαν από ντόπιους πληροφορητές και κυρίως από το ανάτυπο του ΙΓ΄ τόμου των Μακεδονικών της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών με τίτλο ‘**Τοπωνύμια Σελίου**’ του **Νίκου Παπαδόπουλου** (Θεσσαλονίκη 1973). Έχουν μάλιστα ιδιαίτερη ιστορική αξία γιατί η μελέτη του εν λόγω ερευνητή έγινε πριν 41 χρόνια και η περιγραφή των τοπωνυμίων αποτυπώνεται ακριβώς όπως ήταν εκείνη την εποχή (1973).

Είναι προφανές ότι σήμερα υπάρχουν κάποιες φυσιολογικές αλλαγές, όσον αφορά σε κάποιες τοποθεσίες που έχουν σχέση με τη χρηστικότητα τους, την έλλειψη νερού (σε βρύσες) κλπ, λόγω του μεγάλου χρόνου που πέρασε.

Ο ομότιμος καθηγητής γλωσσολογίας του ΑΠΘ και ξηρολιβαδιώτης κ. **Αντώνης Μπουσμπούκης** μας βοήθησε στην ετυμολογική ανάλυση αρκετών τοπωνυμίων, ιδιαίτερα στα βλάχικα.

Γίνεται μια σύντομη περιγραφή των τοπωνυμίων και η παράθεσή τους δίνεται χοντρικά σύμφωνα με τις εξής περιοχές: **Μαρούσια, Μεγάλος Μεράς, Μικρός Μεράς και Σέλι με τις παρυφές του, Κορέα, Πριόνια και Σκοτίνα.**

Σχετικά με την προφορά των βλάχικων προτιμούμε το ελληνικό αλφάβητο για προφανείς λόγους. Ωστόσο, χοντρικά για τα κλειστά και ημίκλειστα άφωνα φωνήεντα χρησιμοποιούμε την τελεία (.) και για το παχύ σίγμα το (σσ).

A. Μαρούσσα (και όσα βρίσκονται εκεί)

- **Στον Αγναντέ:** Πρόκειται για θέση που καταλήγει σε γκρεμό 200μ. Βρίσκεται ανατολικά του χωριού γύρω στα 3.500 μέτρα, αμέσως μετά το τοπωνύμιο ‘Κουπάνι’. Από εδώ μπορεί κανείς να αγναντέψει κάτω στον κάμπο.

- **Στο Βαρκό:** (αρσενικό βάλτος, τέλμα): Ένα μέρος σχεδόν επίπεδο με λίγη χλόη και βούρλα. Αναβλύζουν νερά σε μικρή ποσότητα και μεταβάλλουν τον τόπο σε βάλτο. Βρίσκεται πριν από το ‘Ντέμο’, νότια του χωριού στα 700 μέτρα περίπου. Η αρκετά γνωστή λέξη ‘βαρκό’ δηλώνει το έλος (‘βαρικός’-‘βαρικό’ σημαίνει χώμα-βαρύ λόγω υγρασίας).

- **Στη Βρύση Γυφτογιάννη:** Η βρύση οφείλει το όνομά της στον ιδρυτή της. Παλαιότερα ήταν απλά πηγή. Σήμερα υπάρχει βρύση με ποτίστρες. Βρίσκεται μετά το ‘Ζωγράφο’ και πριν από τη ‘Ντουκάτα’, αριστερά, γύρω στα 800 μέτρα από τον ‘Ντέμο’.

- **Λα Μπουρντένι:** Μεγάλη έκταση με οξιές ανατολικά του χωριού σε απόσταση ενός χιλιομέτρου, δεξιά από το δρόμο για την Βέροια. Βλάχικη ονομασία (φυτωνύμιο). Η ονομασία οφείλεται στο φυτό ‘μπουρντένι’ «ασφόδελοσ-οι». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ‘Εθνογλωσσικά Ανάλεκτα’, Α. Μπουσμπούκη σ. 296-98.

- **Στη Ντουκάτα:** Είναι στα 200 μέτρα κάτω από την ‘Καταφλιόρα’. Μεγάλο ξέφωτο γύρω στα 5 στρέμματα. Υπάρχει πηγή με νερό που αναβλύζει και τεράστιες οξιές την στεφανώνουν. Εκεί οι Σελιώτες συνήθιζαν της Παναγίας (15 Αυγούστο) να κάνουν εκδρομές και να ψήνουν. Το έθιμο σήμερα ατόνησε. Βλάχικη ονομασία από το

«ντουκ.» «μετάβαση/πηγαιμός». Ίσως είναι συντετμημένος/απλοποιημένος τύπος της λέξης ντουκ.τούρ.>ντουκάτ. «πηγαιμός», καθώς εκεί πήγαιναν τον 15Αύγουστο.

- **Λα Φ.ντ'.ν. αλ Φούρλουρου** (πηγή των κλεφτών): Πηγή μέσα σε οξιές στα ΝΑ του χωριού γύρω στα 700 μέτρα κοντά στο 'Ντέμο' και μέσα στο 'Βαρκό'. Η λέξη 'φούρ.' Προέρχεται από του λατιν. fur < αρχ. ελλην. φωρ - φωρός «κλέφτης».

- **Λα Γκούβ. αλ Μιχάλη** (τρύπα του Μιχάλη): Είναι μια τρύπα σε απότομη βραχώδη πλαγιά με οξιές. Έχει ένα άνοιγμα με διάμετρο περίπου 5 μέτρων. Βρίσκεται νότια της 'Ντουκάτας'. Το βάθος της είναι απροσδιόριστο. Μάλλον πρόκειται περί σπηλαίου ανεξερεύνητου. Βλάχικη ονομασία με κύριο όνομα. Λένε ότι κάποιος τσοπάνος, ονόματι Μιχάλης, έπεσε εκεί με τα πρόβατά του.

- **Στο Ζωγράφο**: Ομώνυμη βρύση παλιότερα. Σήμερα αναβλύζουν νερά. Βρίσκεται ΝΑ του 'Ντέμου' στα 300 μέτρα περίπου. Η ονομασία από τον ιδρυτή της παλιάς βρύσης (πιθανόν να ήταν ο Τούσσας Καμπανάρης ο ζωγράφος).

- **Λα Ικοάν.** (εικόνα): Τοποθεσία 2.000 μέτρα περίπου ΝΑ της θέσης 'Παπασταύρη'. Βρίσκεται αριστερά του δρόμου για τη Βέροια κοντά στη διασταύρωση για την 'Μαρούσια'. Η ονομασία προέρχεται από παλιό εικόνισμα σε παρεκκλησάκι, από τα συνηθισμένα που βρίσκονται στους δρόμους. Είναι προφανές ότι η ονομασία είναι ελληνική με βλάχικη απόδοση και προφορά.

- **Λα Καταφλιόρ.**: Τοποθεσία με βράχια και οξιές. Υπάρχει πρόχειρη βρύση με τσιμεντένιο σωλήνα και άφθονο νερό. Βρίσκεται στα νότια του χωριού ένα χιλιόμετρο μακριά από το 'Ντέμο'. Βλάχικη ονομασία (ίσως από το κατά+fluo).

- **Στη Κρανιά**: Μεγάλη έκταση με ομαλές πλαγιές και οξιές., ΝΑ του Ντέμου πάνω από χίλια μέτρα. Η ονομασία προήλθε από κρانيές που υπήρχαν παλιότερα.

- **Λα Κουπάνι** (κουπάνες): Λακκούβες ανάμεσα σε λόφους με οξιές σε απόσταση 2-3 χιλιομέτρων από το χωριό, στο δρόμο για τη Βέροια. Μοιάζουν με κουπάνες (ξύλινες σκάφες), από όπου και η ονομασία <σλαβ. koranja.

- **Λα Μαγκούτ.**: Λοφώδης γυμνή περιοχή, με λίγες φτέρες και πικρόχορτα, ΝΑ του χωριού, δεξιά από τα 'Μπουρδένια' και αριστερά από τη 'Βρύση του Γυφτογιάννη' σε απόσταση ενός χιλιομέτρου περίπου από το χωριό. Η ονομασία πιθανόν από συμφυρμό των λέξεων μαγκούνα και cicuta. Το φυτό conium maculatum-κώνειο.

- **Λα Μαρούσσα**: Το παλιό χωριό σε πλαγιά, με λίγα καρποφόρα δέντρα που καταλήγει σε βαθιά ρεματιά με οξιές. Έχει απομείνει η εκκλησία του Αγίου Νικολάου με τοιχογραφίες του προπερασμένου αιώνα, σε πολύ καλή κατάσταση. Η περιοχή έχει πολλά νερά και δυο νεοκτισμένες βρύσες. Βρίσκεται ανατολικά του χωριού στα 7 χιλιόμετρα πάνω στο δρόμο για την Βέροια. Η ονομασία πιθανότατα από εκκλησάκι της Μικρής Παναγιάς (ο τύπος 'Μαρούσσα' στα βλάχικα είναι υποκοριστικό της λέξης 'Μαρία').

- **Στο Ντέμο**: Η συνηθέστερη εκφορά είναι 'στου Ντέμου'. Πρόκειται για ομώνυμη βρύση με ποτίστρες. Βρύση και περιοχή χρωστούν το όνομά τους σε ξενιτεμένο κάτοικο του χωριού, που έδωσε χρήματα να κτιστεί η βρύση. Η νέα βρύση είναι κτισμένη στη θέση παλιότερης που κτίστηκε από τον πατέρα Ντέμο. Η σημερινή έγινε το 1967. Βρίσκεται σε απόσταση 800 μέτρων περίπου νότια του χωριού.

- **Στις Οξυές**: Έκταση με πολύ πυκνές οξιές πριν από τα 'Μπουρδένια', στα 500 μέτρα από το χωριό, δεξιά από το δρόμο για την Βέροια.

- **Στο Παπασταύρη:** Τοποθεσία (παλιότερα υπήρχε και μικρή βρύση) με οξιές πάνω στο δρόμο για τη Βέροια. Βρίσκεται 6 χιλιόμετρα περίπου ανατολικά του χωριού και πριν φθάσουμε στη Μαρούσια. Εκεί λένε σκότωσαν τον Παπασταύρη, εξού και η ονομασία.

- **Λα Πατίκ.** (το σημείο που πατάει κανείς, το υποπόδιο του αργαλειού): Ένα μικρό επίπεδο πλάτωμα, σχεδόν μέσα σε χαράδρα, η οποία βρίσκεται αριστερά του δρόμου για τη Βέροια. Απέχει 500 μέτρα από το χωριό προς τα ανατολικά. Το όνομα της τοποθεσίας από τη μορφή της.

Β. Μεγάλος Μεράς (και όσα βρίσκονται εκεί)

- **Λα Βουλοάγκλι, Βολόγ(γ)ες:** «γούπατος», «κοίλωμα γης». Εκτεταμένος βοσκοτόπος, ελαφρά κατηφορικός με πεύκα, οξιές και δρένια (δρυς) καθώς και πυκνή χλόη. Βρίσκεται πριν φτάσουμε στα 'Πριόνια', ανατολικά από αυτά γύρω στα 1.500 μέτρα και δυτικά του χωριού περί το 6.000 μέτρα από αυτό. Η ονομασία ανάγεται στο σλαβικό 'βολόγκα'

- **Λα Γκ.μπτζέου:** Περιοχή κατάφυτη με δέντρα, κατηφορική ομαλή πλαγιά, που βρίσκεται στα ΒΔ του χωριού σε απόσταση 3.500 μέτρα. Πηγαίνουμε εκεί από το δρόμο για τα 'Πριόνια'. Την τοποθεσία σημάδεψε η παρουσία του αγκαθωτού θαμνόδεντρου, που επιστημονικά μοιάζει με τον πυράκανθο κι ονομάζεται «κράταιγος ο μονόγυνος». Ο θάμνος 'γκ.μπτζέου' εντοπίζεται σε πολλά σημεία του Βερμίου.

- **Λα Κ.γκεάλι «Στα Καγκέλια»:** Μονοπάτι με πολλές στροφές ανάμεσα από πεύκα και οξιές που οδηγεί από δυτικά της 'Μπάρας' προς τις 'Βολόγες' γύρω στο 2 χιλιόμετρα ΒΔ του χωριού. Στα βλάχικα η λέξη δηλώνει δρόμο ή μονοπάτι με πολλές στροφές σε ανήφορο (βλαχ. κ.γκέλιου ουδ., κ.γκεάλιε πληθ. θηλ. <αλβαν. kangjelle «κάγκελο»).

- **Λα Κουάρντ. αλ Ταμπάρη** (μαντρί του Ταμπάρη): Περιοχή με μικρό ξέφωτο ανάμεσα στις 'Βολόγες' και την 'Σσουπουτίκ.'. Βλάχικη ονομασία και κύριο όνομα.

- **Λα Σσουπουτίκ.:** Βρυσούλα προχειροφτιαγμένη, βόρεια της θέσης 'Γκ.μπτζέου' και ΒΔ του χωριού σε απόσταση 4.000 μέτρων περίπου. Η ονομασία είναι υποκορισμός του σσόπουτου = βρύση από το σλάβικο sorot =καταρράκτης.

- **Λα Στίζμα:** Περιοχή προτού φτάσουμε στο οίκημα των δασοφυλάκων (Παλάτι), στα ανατολικά της περιοχής των 'Πριονίων'. Είναι πλαγιά με πεύκα και υπάρχουν σ'αυτήν πολλά ερείπια από αγροτικό οικισμό, γιατί παλιότερα η έκταση ήταν καλλιεργήσιμη. Βλάχικα: στίσμα «κτίσμα».

Γ. Μικρός Μεράς και Σέλι με τις παρυφές του

- **Στο Αλώνι:** Είναι μια ανοιχτή και επίπεδη περιοχή μπροστά από τα παλιά σπίτια των Μ. Μίσσιου και Ν. Πάσχου, αριστερά του δρόμου προς το ξενοδοχείο 'Σέλι'. Εκεί υπήρχε βρύση με ποτίστρες και στο σημείο αυτό κατέληγαν πολλές νύφες μετά την εκκλησία για χορό κυρίως τον 15Αυγούστο. Η ονομασία από τη μορφή του τοπίου.

- **Στον Αναγνώστη:** Ομώνυμη βρύση, στις παρυφές του χωριού, στα αριστερά του δρόμου για τη χιονοδρομική πίστα. Λέγεται ότι με το νερό αυτό βράζουν γρηγορότερα τα 'άβραστα' όσπρια. Αναγνώστης ονομάζεται και η γύρω περιοχή σε μικρή ακτίνα και το όνομα πάρθηκε από κάποιον Αναγνώστη (ιδρυτής της).

- **Στο Αρσούμπασι:** Βουνοκορφή ύψους 1.800 μέτρων γυμνή με κατηφορικές πλαγιές, ιδανικός τόπος για χιονοδρομίες όπου είναι και η δεύτερη μονάδα του σκι-λιφτ. Βρίσκεται στα νότια του χωριού, πίσω από το πολύ γνωστό χιονοδρομικό κέντρο γύρω στα 5.000 μέτρα από το χωριό. Ονομασία βλάχικη. Πιθανότατα συνθετικά: βλάχικο άρσου= καμένος, καψαλισμένος και τούρκικο μπας =κεφάλι κορυφή.

- **Λα Γκρέντζι** (δοκάρια, γριντιές): Ανοιχτή και ομαλή πλαγιά, εντελώς γυμνή, πίσω από τη γνωστή 'Εικονίτσα', στη βορεινή παρυφή της 'Τζιάνας'. Εδώ συγκέντρωναν κορμούς δέντρων πελεκημένους για να τους προωθήσουν στο εμπόριο, απ' όπου και η ονομασία.

- **Λα Γκούβ. ντι Σσαμπάλι** (τρύπα της Σαμπάλι): Πρόκειται για λάκκο (μάλλον νεροφαγιά) στο τέλος γυμνής πλαγιάς, στα νότια της θέσης 'Σαμπάλι'. Βρίσκεται στα δυτικά του χιονοδρομικού κέντρου, στα 500 μέτρα (βλέπε 'Σσαμπάλι'). Βλάχικη ονομασία με το κύριο όνομα.

- **Στο Μεσοχώρι :** Έτσι ονομάζεται η ανατολική πλευρά της κεντρικής πλατείας του Σελίου, κάτω από την εκκλησία των Αγίων Αποστόλων.

- **Λα Μουρμίντζ. Ι** (μνήματα): Τοποθεσία που μοιάζει με μικρή κοιλάδα στα αριστερά του δρόμου για το ξενοδοχείο 'Σέλι' μετά το 'Αλώνι'. Παλιότερα ήταν τα μνήματα του χωριού. Η λέξη από το λατινικό monumentum.

- **Λα Μουρμίντζ. άλι Μαρούσσ.** (μνήματα της Μαρούσσιας): Χώρος περιφραγμένος με ξερολιθιά, όπου υπάρχουν ακόμα τάφοι. Ονομάζονται έτσι γιατί βρίσκονται στο ΝΑ τομέα του χωριού που λέγεται 'Μαρούσσια', γιατί εδώ εγκαταστάθηκαν οι κάτοικοι, όταν έφυγαν από το παλιό χωριό 'Μαρούσσια'. Τα μνήματα βρίσκονται πίσω από την εκκλησία των Αγίων Αποστόλων.

- **Λα Πλουάττσι** (πλάκες): Πλαγιά γυμνή και πετρώδης, απ' όπου έβγαζαν λίθινες πλάκες για τις οροφές παλιότερα. Βρίσκεται ΒΔ του χωριού στα 500 μέτρα. Η επεξήγηση τη λέξης υπάρχει στα τοπωνύμια του Ξηρολιβάδου.

- **Στο Πύργο:** Λόφος απότομος, πετρώδης και γυμνός στις ΒΔ παρυφές του χωριού. Στην κορυφή του βρίσκεται πρόχειρα καμωμένος με ξερολιθιά μικρός πύργος ύψους 3μέτρων περίπου. Βρίσκεται αριστερά από το δρόμο για το τουριστικό ξενοδοχείο 'Σέλι'.

- **Στη Σσαμπάλη:** Μικρή κοιλάδα, ομαλή, κατηφορική, γεμάτη από μικρές οξιές. Βρίσκεται στα δυτικά του χιονοδρομικού κέντρου, σχεδόν στη συνέχεια με αυτό, ΝΔ του χωριού. Ονομασία βλάχικη.

- **Στο Σέλι ή Κάτω Βέρμιο:** Το ίδιο το χωριό. Βρίσκεται δυτικά της Βέροιας σε απόσταση 25 χιλιομέτρων και ΝΔ της Νάουσας περί τα 15 χιλιόμετρα.

- **Στο Σκι-λιφτ** (αναβατήρας του σκι): Με τη λέξη 'Σκι-λιφτ' ονομάζεται όλη η περιοχή με τις εγκαταστάσεις και τα έργα για τις χιονοδρομίες. Βρίσκεται δυτικά του χωριού σε απόσταση 1.500 μέτρων. Ονομασία αγγλική.

- **Λα Σσόπουτλι ατσέ(α)λι μάρλι** (οι μεγάλες βρύσες): Μια κτιστή βρύση με δυο σωλήνες και πολύ κρύο νερό. Ήταν και είναι οι κυριότερες του χωριού. Βρίσκονται νότια της κεντρικής πλατείας του χωριού, περί τα 100 μέτρα. Το 'ατσέ(α)λι μάρλι' είναι βλάχικες λέξεις.

- **Λα Τζεάν.** (φρύδι του βουνού): Γυμνός λόφος στα δεξιά του δρόμου προς το ξενοδοχείο 'Σέλι' στις βορεινές παρυφές του χωριού. Ανθρωπομορφική μεταφορά (μέλη του ανθρωπίνου σώματος). Η ονομασία από το λατινικό gena = βλέφαρο, μάγουλο,

γνάθος και ποιητ. μάτι. Για περισσότερα βλ. 'Σημασιολογικές μεταβολές από τα λατινικά σε βλάχικα & ιταλικά ιδιώματα'. Α. Μπουσμπούκη.

- **Λα Τσσίρι ατσέα μάρι** (μεγάλο τσαϊρι): Πρόκειται για το μεγάλο λάκκωμα του χιονοδρομικού κέντρου, όπου σήμερα οι χώροι είναι οι χώροι παρκαρίσματος των αυτοκινήτων. Παλιότερα η έκταση ήταν σκεπασμένη με πλούσια χλόη. Βρίσκεται σε απόσταση 1.600 μέτρων δυτικά του χωριού. Η ονομασία από το τούρκικο 'caýir' και το βλάχικο 'ατσέα' (<λατ. ecce-illa) και το ρουμαν. mare (<λατ. mas-maris, mare «αρσενικός», «αντρικός», «δυνατό». Για περισσότερα βλ. 'Σημασιολογικές μεταβολές από τα λατινικά στα βλάχικα & ιταλικά ιδιώματα', Α. Μπουσμπούκη σελ. 318.

- **Λα Τσσίρι ατσιά νίκα** (μικρό τσαϊρι). Πρόκειται για το στενόμακρο και μικρότερο λάκκωμα, που βρίσκεται ανάμεσα στους δυο δρόμους πριν από τους χώρους παρκαρίσματος του χιονοδρομικού κέντρου. Βρίσκεται στα δυτικά του χωριού περί τα 1.400 μέτρα. Η λέξη 'νίκα' ίσως από το ρουμαν. mic <λατ. micus, δωρικό μικός.

- **Στο Χάνι**: Έτσι ονομάζεται η ΒΔ πλευρά της κεντρικής πλατείας του Σελίου, γιατί παλιότερα υπήρχε χάνι.

Δ. Κορέα (και όσα βρίσκονται εκεί)

- **Στο Αγκάθι**: Ορεινή περιοχή μετά την 'Κορέα', μισή γυμνή μισή σκεπασμένη με πεύκα. Βρίσκεται ΝΔ του χωριού και σε απόσταση 4-5 χιλιομέτρων από αυτό.

- **Στο Μπεημπουνάρ** (πηγή του Μπέη): Ομαλή τοποθεσία, όπου καλλιεργούσαν πατάτες. Βρίσκεται αριστερά αμέσως μετά την 'Πλαλίστρα', ΝΔ του χωριού περίπου στα τρία χιλιόμετρα από αυτό. Τούρκικη ονομασία.

- **Λα Ντουάλι μάσουρι** (τα δυο μαντριά): Δυο μεγάλα λακκώματα από πέντε στρέμματα περίπου το καθένα, ομαλά και γυμνά, που χρησιμοποιούνταν σαν στέκια κοπαδιών. Βρίσκονται δεξιά από την θέση 'Κορέα', ΝΔ του χωριού περί τα 3.000 μέτρα. Στα βλάχικα 'μάσου' «τόπος διαμονής κοπαδιού κατά τη νύχτα, μαντριά», «ύπνος» (<λατ. mansum «άσυλο», «διαμονή») και στα ρουμαν. mas «διανυχτέρευση». βλ. βιβλίο του Α. Μπουσμπούκη 'Σημασιολογικά Ανάλεκτα', σελ. 221.

- **Στη Κορέα**: Πεδινή τοποθεσία συνέχεια της 'Πλαλίστρας'. Η ονομασία οφείλεται στο γεγονός ότι στη μακρινή αυτή περιοχή πήγαιναν και έσπερναν πατάτες την εποχή του κορεάτικου πολέμου. Βρίσκεται ΝΔ του χωριού περίπου στα 3 χιλιόμετρα.

- **Λα Κούφαλου ντι Μπεϊμπουνάρ** (κουφάλια του Μπεημπουνάρ): Πρόκειται για φημισμένη κουφάλια δέντρου που από μέσα της έβγαине νερό. Το τραγούδι έλεγε: «να πιω νερό απ'τον κούφαλο, νερό απ'το Μπεημπουνάρ». Βρίσκεται ΝΔ του χωριού στα πέντε χιλιόμετρα περίπου στα αριστερά της Κορέας.

- **Στη Μαγούλα**: Λοφώδες ύψωμα, φουσκωτό και στρογγυλό σαν μάγουλο, με πεύκα και μια λουρίδα γυμνή. Βρίσκεται δυτικά της 'Πλαλίστρας'. Η ονομασία από το σχήμα. Από το «μάγουλο», ανθρωπομορφική μεταφορά βλ. Α. Μπουσμπούκη 'Σημασιολογικές μεταβολές από τα λατινικά σε βλάχικα & ιταλικά ιδιώματα', σ. 32 και του ίδιου πάλι 'Τοπωνύμια Πελασγίας'.

- **Λα Μαυρόλογγου** (μαυρόλογγος): Πρόκειται για κοιλάδα μεγάλη με πολλά πεύκα. Βρίσκεται στα χίλια μέτρα από την Κορέα, με διεύθυνση ΒΔ προς τα 'Πριόνια', δυτικά του χωριού περί τα 4.500 μέτρα. Η ονομασία από την όψη του τοπίου (Πελασγίας του ίδιου)

- **Λα Μουρμίντι** (μνήμα): Τοποθεσία με φτέρες, δυτικά της θέσης 'Σσαμπάλη' και αριστερά της θέσης 'Τέντζερη'. Λέγεται ότι έθαψαν κάποιον εκεί και από το μνήμα το ονομάστηκε το μέρος. Η λέξη από το λατινικό monumentum.

- **Στη Πλαλίστρα**: Πεδινή τοποθεσία, όπου καλλιεργούσαν πατάτες. Βρίσκεται αμέσως μετά τη 'Στέρνα ΝΔ του χωριού περίπου στα 3 χιλιόμετρα.

- **Στη Στέρνα**: Πηγή που ανάβλυζε νερό, αμέσως μετά τη θέση 'Τέντζερη, στα ΝΔ του χωριού, 3.000 περίπου από αυτό. Η ονομασία από το νερό και το σχήμα δεξαμενής.

- **Στο Στουρνάρι**: Λοφώδης και πετρώδης τοποθεσία, αριστερά και μετά την 'Πλαλίστρα', ΝΔ του χωριού σε απόσταση 3.000 μέτρων περίπου. Η ονομασία από το 'στουρνάρι' = πυριτόλιθος.

- **Στο Τέντζερη**: Δεντρόφυτη τοποθεσία ΝΔ του χωριού σε απόσταση 3.000 μέτρων. Πρόκειται για λάκκωμα σε σχήμα κατασρόλας. Η ονομασία από την τούρκικη λέξη tencere.

- **Στο Χατζιαντίν**: Βουνοκορφή μετά το 'Αγκάθι', μισή γυμνή και μισή πευκόφυτη, ΝΔ του χωριού περί τα 5.000 μέτρα. Ονομασία τούρκικη.

Ε. Πριόνια (και όσα βρίσκονται εκεί κοντά)

- **Στον Αλή Χότζα**: Ομώνυμη (τούρκικη ονομασία) βρύση σε μικρό ξέφωτο. Περιοχή πυκνά πευκοφυτεμένη. Η βρύση βρίσκεται περί τα 1.00 μέτρα ΝΔ των 'Πριονιών' και το νερό της φημίζεται.

- **Στο Άνω Σέλι ή Άνω Βέρμιο**: Πρόκειται για το παλιό Σέλι. Βρίσκεται ΝΔ του νέου χωριού (Κάτω Βέρμιο), δεξιά από το 'Χατζιαντίν' και αριστερά από τα 'Πριόνια', σε απόσταση πάνω από 15 χιλ. από το σέλι. Σώζεται μια εκκλησία και ερείπια από παλιά οικήματα.

- **Λα Β.λ.ντάρου** (βαλανιδιά): Τοποθεσία αμέσως μετά την εκκλησία της Παναγίας στα 'Πριόνια' και στα βόρεια αυτής. Πρόκειται για ομαλή πλαγιά με βαλανιδιές (παλιότερα υπήρχαν πολλές), απ' όπου και η ονομασία.

- **Στο Βόδι**: Δασώδης περιοχή με πολλές οξιές πριν από την κορυφή 'Σιδεράκι'.

- **Λα Φάγκου**: Πρόκειται για ένα σημείο της περιοχής κοντά στη βρύση 'Αλή Χότζα'. Υπάρχει εδώ μια οξιά περιβλεπτή, που ξεχωρίζει απ' όλα τα άλλα δέντρα. Η ονομασία από την λατ. λέξη fagus, i= η φηγός (λόγιο), οξυά. Βλάχικη ονομασία.

- **Λα Φιάτ.**: (κορίτσι): Χαράδρα ανάμεσα σε δυο απόκρημνους βράχους. Βρίσκεται ΒΑ των 'Πριονιών' σε απόσταση 2 χιλιομέτρων, προς τη Νάουσα. Λέγεται ότι εκεί έπεσε μια κοπέλα για να μην την πιάσουν οι Τούρκοι. Βλάχικη ονομασία.

- **Λα Γκρουάπ. αλ Νικολάκη** (λακκούβα του Νικολάκη): Πρόκειται για λάκκο με αρκετό βάθος και υπόγειο ποτάμι ίσως. Βρίσκεται ακριβώς στους πρόποδες της θέσης 'Σιδεράκι' γύρω στα 400 μέτρα βορείως του οικήματος των δασοφυλάκων ('Παλάτι'). Βλάχικη ονομασία μαζί με το κύριο όνομα.

- **Λα Κιάτρ.** (πέτρα, βράχος): Κοιλιάδα με πλαγιές όχι και τόσο ομαλές. Διασχίζεται από μονοπάτι που αρχίζει από ΒΔ του χιονοδρομικού κέντρου και κατηφορίζει στα 'Πριόνια'. Οι πλαγιές της είναι κατάφυτες από οξιές και πεύκα. Βλάχικη ονομασία και οφείλεται σε ένα βράχο που υπάρχει εκεί.

- **Λα Λούν.** (φεγγάρι): Μεγάλη επίπεδη άσπρη πέτρα σαν στρογγυλή πλάκα, που περιβάλλεται από αραιά πεύκα. Βρίσκεται σε μικρή πλαγιά, ΒΑ του 'Β.λ.ντάρου' στα 200 μέτρα περίπου. Βλάχικη ονομασία (ομοιότητα με το φεγγάρι).

- **Λα Μουρμίντζ. Π** (μνήματα): Τοποθεσία στα 'Πριόνια' γύρω στα 1.000 μέτρα ανατολικά της θέσης 'Παλάτι'. Ήταν παλιά τα μνήματα του οικισμού 'Παλιοχώρι', ένας χώρος γυμνός και ομαλός ανάμεσα σε δυο υψώματα, πηγαίνοντας προς την 'Παναγία τη Σελιώτισσα'. Η λέξη από το λατινικό monumentum.

- **Στο Παλάτι:** Πρόκειται για το οίκημα των δασοφυλάκων. Το ονόμασαν έτσι για την εντύπωση που έκανε ένα αρκετά καλό οικοδόμημα σε μια τόσο απομακρυσμένη περιοχή. Βρίσκεται σε μικρό λόφο, πολύ γραφικό με ποικιλία από καρποφόρα δέντρα και μη, στην περιοχή των 'Πριονίων'.

- **Στο Παλιοχώρι:** Πρόκειται για παλιό κατεστραμμένο οικισμό σήμερα. Σώζονται ερείπια και καινούργια εκκλησία στο όνομα της 'Παναγίας της Σελιώτισσας'. Βρίσκεται μέσα στην περιοχή των 'Πριονίων'.

- **Στα Πριόνια:** Απέραντη δασώδης περιοχή κατάφυτη από ορεινή κυρίως πεύκη. Χωρίζεται στα δυο από μεγάλη ρεματιά με λίγο νερό. Υπάρχει βρύση με ποτίστρες, οίκημα δασοφυλάκων, ερείπια παλιών κτισμάτων και καινούργια εκκλησία στο όνομα της Παναγίας. Συνηθίζουν σήμερα ακόμα να κάνουν εκδρομή στις 23 Αυγούστου (9μερα της Παναγίας). Βρίσκεται ΒΔ του χωριού στα 9.000 μέτρα στα δυτικά του χωριού. Δρόμος βατός. Η ονομασία από τα πριόνια για την κοπή της ξυλείας.

- **Λα Πούντι αλ Κ.ρκ.τσειούλ.** (γέφυρα του Καρκατσιούλη): Παλιότερα υπήρχε ξύλινη γέφυρα. Βρίσκεται σε χαράδρα κατάφυτη κοντά στη θέση 'Φιάτ.', περί τα 2.000 μέτρα ΒΑ από τα 'Πριόνια'. Ονομασία από το κύριο όνομα. Η λέξη από το λατινικό rons, rontis = γέφυρα.

- **Στο Σιδεράκι:** Μεγάλη βουνοκορφή, ψηλά γυμνή και πετρώδης και χαμηλά γεμάτη οξιές και πεύκα. Βρίσκεται ΒΔ από τα 'Πριόνια', συνέχεια με αυτά. Η ονομασία ίσως από το γκρίζο χρώμα της πέτρας στην κορφή, ίδιο με του σιδήρου.

Στ. Σκοτίνα (και όσα βρίσκονται εκεί κοντά)

- **Στη Βρύση Γραμμένης:** Ήταν μια πρόχειρη βρύση, που τη χρησιμοποιούσαν οι Ναουσαίοι παραθεριστές. Βρίσκεται 200 μέτρα αριστερά μετά τη 'Γραμμένη'.

- **Στη Γραμμένη:** Μεγάλο ξέφωτο σε ομαλή πλαγιά με πολλά πεύκα και οξιές γύρω γύρω. Τοποθεσία πολύ γραφική, όπου κάθε καλοκαίρι έρχονται και παραθερίζουν Βλάχοι της Νάουσας. Βρίσκεται στα βόρεια του χωριού περί τα 4.000 μέτρα αριστερά από τον δρόμο για τη Νάουσα. Η ονομασία οφείλεται στη γραφικότητα του τοπίου (γραμμένος= ζωγραφιστός, όμορφος). Ίσως υπονοεί 'γραμμένη οξυά' δηλ. όμορφη σαν ζωγραφισμένη.

- **Λα Γκρουάπ. αλ Γκιζάρ.** (λάκκος, γούβα του Γκιζάρη): Ομαλό λάκκωμα εκτεταμένο και γυμνό, αμέσως μετά το χωριό ΒΑ. Σήμερα χρησιμοποιείται σαν γήπεδο ποδοσφαίρου κλπ. Βλάχικη ονομασία μαζί με το κύριο όνομα.

- **Λα Ισβουρου αλ Αρίζ.** (πηγή του Αρίζα): Πηγή με νερό που αναβλύζει και βρίσκεται στα βόρεια των χωραφιών του Κεχαγιά. Η ονομασία είναι από τη σλάβικη λέξη iznur = πηγή και το κύριο όνομα.

- **Λα Κιάτρ. αλ Μπέϊκου** (πέτρα του Μπέϊκου): Μεγάλη γκριζόχρωμη πέτρα (30 επί 30 μέτρα). Βρίσκεται στο τέλος μικρής πεδινής και χωρίς δέντρα έκτασης και στα δυτικά της. Από τις άλλες πλευρές υπάρχουν πολλά πεύκα. Είναι ανατολικά του χωριού σε απόσταση περίπου 2 χιλιομέτρων. Βλάχικη ονομασία και κύριο όνομα.

- **Λα Κίνλου αλ Ντίτσα.** (το πεύκο του Ντίτσα): Επίπεδη γυμνή περιοχή έκτασης άνω των δέκα στρεμμάτων, ΒΔ του χωριού στα 500 μέτρα. Υπήρχε παλιότερα μεγάλο πεύκο που κάηκε. Στη σκιά του συνήθιζε να καταφεύγει και να διαβάζει κάποιος Βλάχος ονόματι Ντίτσα. Βλάχικη ονομασία και κύριο όνομα.

- **Στο Μπαλκόνι:** Έτσι ονομάζεται η ΝΔ γωνία της θέσης 'Πάτωμα'. Τοποθεσία με μικρούς θάμνους και τρία τεράστια πεύκα. Από τη δυτική πλευρά υπάρχει απότομη πλαγιά με εντυπωσιακή κλίση και τροπική σχεδόν βλάστηση. Το θέαμα είναι καταπληκτικό και το όνομα δικαιολογείται απόλυτα. Βρίσκεται ΒΔ του χωριού περίπου στα τρία χιλιόμετρα.

- **Στη Μπάρα:** Περιοχή με νερό που λιμνάζει και διατηρείται όλο τον χρόνο (τόρα τι γίνεται;). Παλιότερα έπαιξε ρόλο ποτίστρας. Βρίσκεται ΒΔ του χωριού, αριστερά από το δρόμο για την Νάουσα σε απόσταση 2.500 μέτρων περίπου. Σλάβικη ονομασία (bara= τέλμα)

- **Λα Νίσσ.:** Περιοχή με οξιές γύρω γύρω σε κατηφορική πλαγιά με πρόχειρη βρύση και υποτυπώδη ξύλινη ποτίστρα. Νερό πολύ κρύο. Παλιότερα γίνονταν εκδρομές σε συνδυασμό με πλύσιμο ρούχων. Βρίσκεται ΒΑ του χωριού στα δυο χιλιόμετρα περίπου δεξιά από τον δρόμο για Νάουσα. Βλάχικη ονομασία.

- **Λα Πάτουμ.** (πάτωμα): Εκτεταμένο πλάτωμα, σαν μικρό οροπέδιο γύρω στα 10 στρέμματα. Υπάρχουν αραιά πεύκα και οξιές που πυκνώνουν προς τα βόρεια. Σε μερικά σημεία καλλιεργούνταν πατάτα. Βρίσκεται βόρεια της 'Μπάρας' και τους χωριού σε απόσταση 3 χιλιομέτρων από αυτό. Υπάρχει εκεί τσάι του βουνού. Ονομασία από το σχήμα.

- **Λα Προυνίκλου αλ Γκιζάρ.** (προυνιά του Γκιζάρη): Τοποθεσία με πεύκα ανατολικότερα της 'Κρουάπας του Γκιζάρη'. Υπήρχε μια πουρνιά (ο προύνος) στην περιοχή αυτή, που την νέμονταν ο Γκιζάρης. Απόσταση από το χωριό περί τα 1.00 μέτρα ΒΑ. Η ονομασία από το κύριο όνομα και τη λατινική λέξη prunus, i «ο προύνος» (δαμασκηνιά, κόκκινη κορομηλιά). Το 'προυνίκλου' είναι υποκοριστικός τύπος.

- **Στη Σκοτίνα:** Ονομάζεται όλη η ΒΔ περιοχή του χωριού. Πρόκειται για τεράστια έκταση, άλλοτε γυμνή αι άλλοτε πευκόφυτη, που περιλαμβάνει πολλά επί μέρους τοπωνύμια. Σκοτίνα πολλοί θεωρούν μόνο την περιοχή που εκτείνεται ΒΑ μετά τη θέση 'Νίσσ.'. Η ονομασία ίσως βλάχικη, γιατί μαρτυρούνται και άλλες βλάχικες 'Σκοτίνες'.

- **Στα Χωράφια του Κεχαγιά:** Εκτεταμένη περιοχή, ομαλή και πεδινή σχεδόν, με αραιά πεύκα και φτέρη. Καλλιεργούνταν πατάτα. Βρίσκεται βόρεια της θέσης 'Κιάτρ. αλ Μπέϊκου' και ΒΑ του χωριού σε απόσταση 2.000 μέτρων.

15. ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΟΥΜΑΡΙΑΣ (Ντόλιανης) (22-11-2014, 'ΗΜΕΡΗΣΙΑ' & ιστοσελίδα 'ΦΑΡΕΤΡΑ')

Η Κουμαριά είναι ένα ορεινό χωριό του Ν. Ημαθίας, χτισμένο στους πρόποδες του ανατολικού Βερμίου με μέσο υψόμετρο 780μ. Η αρχική ονομασία της ήταν Δόλιανη (Ντόλιανη), που σημαίνει χαμηλότοπος ή κοιλάδα. Είναι Τοπική Κοινότητα της Δημοτικής Ενότητας Βέροιας. Βρίσκεται 13 χλμ. Δ. της πόλης της Βέροιας και 12 χλμ.

Ν. του χιονοδρομικού κέντρου Σελίου. Έχει πληθυσμό περίπου 60 κατοίκων την χειμερινή περίοδο, ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες ο πληθυσμός της αυξάνεται και φτάνει και τους 350 κατοίκους.

Πληροφορητής για τοπωνύμια της Κουμαριάς ήταν ο **Κωνσταντίνος Τζήμας**, ετών 41, κτηνοτρόφος και Πρόεδρος της Τοπικής Κοινότητας Κουμαριάς της Δημοτικής Ενότητας Βέροιας.

Σχετικά με την προφορά των βλάχικων προτιμούμε το ελληνικό αλφάβητο για προφανείς λόγους. Ωστόσο, χοντρικά, για τα κλειστά και ημίκλειστα άφωνα φωνήεντα χρησιμοποιούμε την τελεία (.) και για το παχύ σίγμα το (σσ).

Ανατολική πλευρά:

Καθώς ερχόμαστε από τη Βέροια επάνω στο δρόμο είναι το **Βρωμοπήγαδο**, που αποτελεί έναν μικρό οικισμό.

-**Στο Ζαγορίσι**. Είναι το σύνορο με το Βρωμοπήγαδο και υπάρχει έχει μια μπάρα, όπου πότιζε τα γελάδια ο Σπανός.

-**Λα Μπάτ**. Έχει εκεί όλο δρένια δέντρα.

-**Στην Ψώρα**. Εκεί είναι δασόκτημα του Καραγιώργου, ο οποίος νοικιάζει στους κτηνοτρόφους.

-**Λα Τσουτσουλουάσσ**.

-**Στη Φράγκα**. Είναι μια δωρεά που έκανε ο Τσούπελης στο Νοσοκομείο.

-**Λα Μπατίκ**.

-**Στη Στέρνα**.

-**Στον Αγελαδόσταλο**.

-**Λα Κόρτζι** «στις Κόρδες» (πρόχειρες στάνες).

-**Στο Σφιντάνι**. Έχει μια βρύση εκεί.

-**Στο Παλιομπάτζι Ι**.

-**Στο Ποδαρικό από το Στίγμα**.

Βόρεια πλευρά:

-**Στο Στίγμα**. Αναφέρθηκε και στα τοπωνύμια του Σελίου

-**Στο Γουρουνοκούμασι**.

-**Στη Μαρούσσα**. Αναφέρθηκε και στα τοπωνύμια του Σελίου.

-**Λα Αρμπουρι** «στο Δέντρο». Έχει εκεί μια ποτίστρα.

-**Στου Παζαϊτη**.

-**Στη Παλιόχωρα**. Έχει και εκεί βρύση και ήταν παλιός οικισμός.

-**Στου Κουτουρικού**.

-**Στο Αμπλό**.

-**Στην Κρασιά**. Εκεί είναι οι πηγές από όπου η Κουμαριά υδροδοτείται.

-Στη Ντουκάτα. Είναι το σύνορο με το Σέλι. Αναφέρθηκε και στα τοπωνύμια του Σελίου.

-Στο Ασούρμπασι Είναι το γνωστό βουνό, που αναφέρθηκε στα τοπωνύμια του Σελίου και γεωγραφικά υπάγεται στη Κουμαριά.

Νότιο-δυτική πλευρά:

-Λα Κιν. «στο Πεύκο».

-Λα Ράτσιλι.

-Στη Μπάρα.

-Στα Έλατα.

-Στου Κουνιαροχρήστου. Είχε παλιά πηγή. Τώρα περνάει το δίκτυο του νερό από εκεί.

-Στη Νεράιδα.

-Στην Αγεδαλαριά.

-Στη Κρυόβρυση.

-Στα Σαρακατσάνικα καλύβια Υπήρχαν παλιά, τώρα Σαρακατσάνοι δεν ανεβαίνουν.

-Στο Κούφαλο.

-Λα Γκ.μπτζέου.

-Στη Γκαβάνα. Αναφέρθηκε και στα τοπωνύμια του Ξηρολιβάδου.

-Στο Προσήλιο.

-Στους 5 Πύργους.

-Λα Στάλι.

-Στο Μεγάλο Καστρί.

-Στο Μικρό Καστρί. Κρίθηκε αρχαιολογικός χώρος.

-Στο Αγρόμπαλο.

-Στο Παλιομπάτζι II.

-Στις Βολότζες.

-Στον Αϊ Γιώργη. Έχει εξωκλήσι εκεί.

-Στο Βαρκό.

-Στο Κασταναριό.

Βρισκόμαστε επάνω στον δρόμο Σελίου-Κουμαριάς-Βέροιας και προχωρώντας ανατολικά έχουμε τα παρακάτω τοπωνύμια πριν από το χωριό, καθώς κατηφορίζουμε:

-Στου Γιαννακότση. Είναι σε μια απότομη αριστερή στροφή του δρόμου.

-Στου Ζούλφου. Μια άλλη επίσης αριστερή στροφή.

-Στα Βαρκά.

-Στου Καραβίδα.

-Στου Τριώτη.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο δρόμος Βέροιας-Κουμαριάς-Σελίου περνάει κάτω από το χωριό (βόρεια του). Ο **Ιερός Ναός Γεννήσεως της Θεοτόκου** βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του χωριού και σχεδόν έξω από αυτό (κάτω από τον δρόμο). Επίσης η Κουμαριά έχει το πανηγύρι της στις 8 Σεπτεμβρίου (Γέννηση της Θεοτόκου). Μέσα στο χωριό υπάρχει ακόμα η εκκλησία του **Αγίου Νικολάου**. Υπάρχει ακόμα και το εκκλησάκι του **Αγίου Γεωργίου** που βρίσκεται έξω από το χωριό.

16. ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΑ ΒΛΑΧΙΚΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ (28.06.2017, ‘ΗΜΕΡΗΣΙΑ’)

Είναι διαπιστωμένο ότι υπάρχει γλωσσική σχέση της Ελληνικής με τη Κουτσοβλαχική (KB) και τα τελευταία χρόνια επιφανείς έλληνες επιστήμονες διαπραγματεύτηκαν αυτό το θέμα (π.χ. οι γλωσσολόγοι **Κατσάνης Νίκος, Αντώνης Μπουσμπούκης, Ντίνας Κώστας** και ο βαλκανολόγος/ρωμανιστής **Αχιλλέας Λαζάρου**). Οι έρευνες συνεχίζονται και περισσότερα ασφαλή συμπεράσματα θα υπάρξουν στο μέλλον σε αυτό το θέμα.

Στο παρόν σημείωμα θα ασχοληθούμε με τις επιδράσεις των ελληνικών στα βλάχικα όσον αφορά το **αριθμητικό σύστημα**. Οι πληροφορίες αντλήθηκαν **α)** από το βιβλίο των **Ν. Κατσάνη & Κ. Ντίνα**, με τίτλο *‘Γραμματική της Κοινής Κουτσοβλαχικής’*. Έκδοση Αρχείου Κουτσοβλαχικών Μελετών., Θεσ/νίκη 1990 και **β)** από το βιβλίο του **Αχιλλέα Λαζάρου** με τίτλο *‘Βαλκάνια και Βλάχοι’*, έκδοση ‘Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός’, Αθήνα 1993.

Συγκεκριμένα στο πρώτο βιβλίο οι Ν. Κατσάνης και Κ. Ντίνας μας λένε στις σελ. 67-68, σημειώσεις 1-3:

1. «...Τα αριθμητικά της KB διαφέρουν σε αρκετά σημεία από τα αντίστοιχα της δακορουμανικής. Συχνά μετά τον αριθμό δέκα χρησιμοποιούνται τα **ελληνικά απόλυτα**, ενώ η χρήση των **ελληνικών τακτικών** είναι ακόμη ευρύτερη».

2. «Από το 1-19 η αρίθμηση δεν είναι λατινική μολονότι τα στοιχεία που χρησιμοποιεί είναι λατινικά. Παρόμοια αρίθμηση συναντούμε στα αλβανικά, σλαβικά αλλά και στα **αρχαία ελληνικά** όπου το 11 και 12 φέρονται ως ένδεκα, δώδεκα (δέκα, είς, δύο). Από το 13 και πέρα η ταύτιση της **αρχαίας ελληνικής** και KB είναι **απόλυτη**: τρεις και δέκα = trei sprădzatsi, τέταρες και δέκα = patru sprădzatsi, πέντε και δέκα, επτά και δέκα κ.λ.π.».

3. «Η KB στον αριθμό 20 διαφοροποιείται από τη δακορουμανική, η οποία αγνοεί το λατινικό VIGINTI και χρησιμοποιεί το doauazece (DUO DECEM). Από το 21 ως το 29 η KB ακολουθεί παρόμοια αρίθμηση με την **αρχαία ελληνική**: είς και είκοσιν = KB unsprăyngits (UNUM SUPRA VINGITI), ενώ δακορουμανικά douazece si unu...».

Ας έλθουμε τώρα στο σχετικό απόσπασμα του προαναφερθέντος δεύτερου βιβλίου (‘Βαλκάνια και Βλάχοι’ του Α. Λαζάρου) στις σελ. 218-219.

«...Αξιόλογη αποδεικτική (επιρροή της **αρχαίας ελληνικής** στα αρμάνικα) σπουδαιότητα περικλείει και το αριθμητικό σύστημα της αρωμουνικής, κυρίως από τον αριθμό 20 και μετά, του οποίου **εξακριβωμένη** αντιστοιχία υπάρχει μόνον στην **αρχαία**

ελληνική και ακριβέστερα στη δημόδη. Θεωρείται δε ο αρχαιότερος τύπος του συστήματος, όπως παρατηρούν οι Schwyzer κ.ά. Αν και οι αριθμητικοί όροι τόσο στην Αρωμουνική όσο και στη Ρουμανική είναι λατινικοί, η αρίθμηση διαφέρει εντυπωσιακά. Μια μικρή αντιπαράθεση καθιστά ανάγλυφη τη διαφορά:

Λατινική

20 = viginti

21 = viginti unus, a, um (ή unus, a, um et viginti)

22 = viginti duo, duae (ή duo, duae, duo et viginti)

23 = viginti tres, tria (ή tres, tria et viginti) κ.ο.κ.

Ρουμανική

20 = douăzeci

21 = douăzeci și unu (ή una)

22 = douăzeci și doi (ή două)

23 = douăzeci și trei κ.ο.κ.

Ελληνική-αρχαιότερη και δημόδης μορφή αριθμώσεως

20 = Εἴκοσι (Δωρ., Βοιωτ., Θεσσ., τύπος Φικατι)

21 = Ἐν ἐπί εἴκοσι

22 = Δύο ἐπί εἴκοσι

23 = Τρία ἐπί εἴκοσι κ.ο.κ.

Αρωμουνική

20 = yiginti

21 = unsprăyiginti

22 = doisprăyiginti

23 = treisprăyiginti κ.ο.κ.

Από την ανάλυση π.χ. του 21 της Αρωμουνικής προκύπτουν οι λατινικές λέξεις **unus super viginti**, που φαίνονται ως τέλεια μεταγλώττιση του 21 της ελληνικής. Αυτό σημαίνει ότι Έλληνες κατά την έναρξη εκμάθησης της Λατινικής αντικαθιστούν τις ελληνικές λέξεις με τις ταυτόσημες λατινικές διατηρώντας τον παλιότερο τύπο του ελληνικού αριθμητικού συστήματος...».

Τα ίδια περίπου υποστηρίζει ο Α. Λαζάρου στις παρακάτω εργασίες του:

1. Διδακτορική Διατριβή Αχιλλέα Λαζάρου, με τίτλο **‘Η Αρωμουνική και αι μετά της Ελληνικής σχέσεις αυτής’**, Αθήνα 1976, σελ. 291-93.

2. **‘Ελληνογενείς Βλάχοι’**, σελ. 71-72, των Αχιλλέα Λαζάρου, Ρίτας Λαζάρου-Παναγάκη, Λεωνίδα Τζημοζιώγα, Δημητρίου Τσακτάνη, έκδοση ‘Επιτροπής Ενημερώσεως επι Εθνικών Θεμάτων’ & ‘Ένωσης Βλάχων Επιστημόνων’, Αθήνα 2005.

3. **‘Ελληνισμός και Λαοί της Νοτιοανατολικής Ευρώπης’**, Αχιλλέα Λαζάρου, τόμος Α’ (σελ. 300), τόμος Β’ (σελ. 524) & τόμος Γ’ (σελ. 203-204), Αθήνα, 2009-2010.

17. ΒΛΑΧΙΚΑ/ΑΡΜΑΝΙΚΑ (26-10-2017 μέχρι 09.12.2017, 'ΗΜΕΡΗΣΙΑ')

1. Η Λατινική στην Βαλκανική (Latinum Balcanicum)

Θα προσπαθήσουμε επιγραμματικά, με απλά και λίγα λόγια, να δούμε την εξέλιξη της λαϊκής λατινικής πρώτα στην Δύση και μετά στη Βαλκανική. Γενικά όλη η προσέγγιση είναι προσαρμοσμένη να γίνει αντιληπτή από το μέσο αναγνώστη.

Η λαϊκή λατινική ήταν η προφορική γλώσσα όλων των κοινωνικών τάξεων της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Δεν ταυτίζεται βέβαια με την κλασική λατινική (γραπτή γλώσσα των Ρωμαίων). Μέχρι περίπου τον 8^ο μ.Χ. αιώνα η γλώσσα αυτή δεν έχει πάρει μια συγκεκριμένη μορφή για να χαρακτηριστεί νεολατινική. Αυτή η περίοδος ονομάζεται από τους ειδικούς 'ρωμανική περίοδος των νεολατινικών γλωσσών'. Από τον 9^ο αιώνα στη Δύση έχουμε τις πρώτες γραπτές μαρτυρίες των νεολατινικών γλωσσών, πράγμα που αποδεικνύει ότι είχαν αρχίσει να διαμορφώνονται οι νεολατινικές γλώσσες (Γαλλική, Ισπανική, Ιταλική, Πορτογαλική κλπ). Άρα, έτσι απλά, έχουμε μια 'κοινή' λαϊκή λατινική (ρωμανική) στη Δύση, που εξελίσσεται στη διαμόρφωση των νεολατινικών γλωσσών αυτής (Δύσης).

Το ίδιο πράγμα συμβαίνει παράλληλα και στη Βαλκανική. Η ρωμανική (λαϊκή 'κοινή' λατινική) λοιπόν Βαλκανική εξελίσσεται στη διαμόρφωση των 5 νεολατινικών γλωσσών της [Δακορουμανική, Ιστρορουμανική, Κουτσοβλαχική, Μεγλενίτικη και Δαλματική (νεκρή πλέον)].

Αυτή την Ρωμανική Βαλκανική ορισμένοι, όμως, γλωσσολόγοι (συνήθως Ρουμάνοι) την ονομάζουν *Πρωτορουμανική, Αρχαία Ρουμανική, Κοινή Ρουμανική* κ.ά., πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Παίζεται έτσι ένα παιχνίδι (πολιτικό), τέτοιο ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι πρώτα γεννιέται η Ρουμανική και από αυτήν προέρχονται τα Βλάχικα, τα Μεγλενίτικα και τα Ιστρορουμανικά ως διάλεκτοί της. Είναι προφανές ότι αυτό το δόγμα (γένεση των βαλκανικών λατινικών ιδιωμάτων από ένα αρχικό πυρήνα - Δακία) εξυπηρετεί τη διεκδίκηση όλων των λατινοφώνων της Βαλκανικής από τους Ρουμάνους.

Ιστορικά δεν στέκει αυτή η υπόθεση και δεν έχουμε κάποια μαρτυρία. Οι Ρωμαίοι κατέκτησαν τη Βαλκανική και μάλιστα πρώτα κατέκτησαν τον ευρύτερο ελληνικό χώρο, τρεις αιώνες μετά τη Δακία και είναι φυσιολογικό ο γεωγραφικός χώρος όλης της Βαλκανικής να είχε υιοθετήσει λατινοφωνία και όχι μόνο η Δακία!

Αλλωστε, σύγχρονοι Ρουμάνοι γλωσσολόγοι δεν συμφωνούν με τον όρο *πρωτορουμανική* και υποστηρίζουν ότι η γένεση των ρωμανικών γλωσσών της Βαλκανικής ακολουθεί την παρόμοια με τη Δύση πορεία και οι γλώσσες της είναι αδελφές μεταξύ τους. Ο Ν. Κατσάνης ('Οι Βλάχοι', εκδόσεις University Studio Press, Θεσ/νίκη 2010, σελ.100) μάλιστα γράφει χαρακτηριστικά μια - γλωσσολογικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος - σημαντική διευκρίνιση Ρουμάνας γλωσσολόγου, που υποστήριξε τον όρο 'πρωτορουμανική':

«...Πρόσφατο παράδειγμα είναι η περίπτωση της ελληνορουμάνας γλωσσολόγου, με έργο αναγνωρισμένο στην Ευρώπη, της *M. Caragiu - Marioteanu*, ελληνοβλαχικής καταγωγής αλλά όχι φιλέλληνας. Εν μέσω αφορήτων πιέσεων είχε την τόλμη να υποστηρίξει ότι το 'πρωτορουμανική' είναι *definitio nominis* και όχι *definitio rei* που σημαίνει ότι είναι ονοματικός προσδιορισμός, άσχετος με την ουσία του προδιορισμένου. Το *definitio rei* απαιτεί αντιστοιχία ονόματος και περιεχομένου, γεγονός που για λόγους

πολιτικής σκοπιμότητας παραβιάζεται συχνά. Παράδειγμα πρόσφατο η λεγόμενη «Μακεδονική γλώσσα» ονοματικός προσδιορισμός, άσχετος με την έννοια του όρου που στεγάζει, αφού αφορά ένα σλαβοβουλγαρικό ιδίωμα και ένα πληθυσμό σλαβικής καταγωγής, αλλά προσδιορισμός με ειδικό ιστορικό βάρος που ελπίζουν να ανασύρει από την ανυπαρξία ένα νέο έθνος...».

Η αλήθεια, όπως δείχνουν τα πράγματα, φαίνεται να είναι η εξής: Ερχόμενοι οι Ρωμαίοι ως κατακτητές στη Βαλκανική, επιβάλλουν τη λατινική, εξαφανίζοντας την Ιλλυρική και την Θρακική γλώσσα και συρρικνώνοντας την ελληνική για επτά αιώνες (δεν την εξαφανίζουν). Μετά, όμως, την εισβολή των σλαβικών φυλών (5^{ος}- 6^{ος} αι.) και την αντοχή της ελληνικής γλώσσας στο Βυζάντιο, η λατινική συρρικνώνεται και διασώζεται η περιοχή της σημερινής Ρουμανίας, οι Δαλματικές ακτές και μερικές νησίδες της με τους γνωστούς Βλάχους, Ιστρορουμάνους και Με(ο)γλενίτες.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να σημειώσουμε ότι στους πρώτους επτά αιώνες της Ρωμαϊκής κατάκτησης στη Βαλκανική κυριαρχεί η λατινική γλώσσα στο βορρά και η ελληνική στο νότο. Ο διαχωρισμός αυτός βασίστηκε στον Τσεχοσλοβάκο ιστορικό και πολιτικό **Jirecek**, ισχύει μέχρι σήμερα στην επιστήμη της ιστορίας και γλωσσολογίας και είναι γνωστός ως γραμμή Jirecek (Λισσός Αλβανίας - Σκόπια - Σόφια - εκβολές Δούναβη στη Μαύρη Θάλασσα).

Άρα η λατινική της Βαλκανικής (Latinum Balcanicum) κληροδότησε τη **δακορουμανική** (=ρουμανική), την **αρωμουνική/κουτσοβλαχική**, τη **μεγλενίτικη**, την **ιστρορουμανική** και τη **δαλματική** (νεκρή πλέον), που είναι νεολατινικές γλώσσες και ιδιώματα. Όσον αφορά στη Δαλματική, ο τελευταίος των εκλατινισμένων Ιλλυριών των δαλματικών ακτών, ονόματι **Antonio Udina Burbur** που τη μίλησε, αποδήμησε το 1898 (**‘Etudes de linguistique generale’**, Bucuresti, 1983, 424, του ακαδημαϊκού και καθηγητή Γλωσσολογίας του Βουκουρεστίου **Al. Rosseti**). Επίσης βλ. Δαλματική γλώσσα: **‘Μαθήματα Ρουμανικής γλώσσας - Κώδικας’**, Θεσ/νίκη 1999, του γλωσσολόγου **Κωνσταντίνου Δ. Ντίνα**, σελ. 9 (Κεφάλαιο: Η Κατάταξη των Ρομανικών Γλωσσών).

2. Απόψεις διαφόρων ειδικών και ερευνητών

Χωρίς να είμαστε ειδικοί, θα τολμούσαμε να πούμε ότι τα ‘βλάχικα/αρμάνικα’ είναι μια μη ομογενοποιημένη, μη κωδικοποιημένη προφορική γλώσσα με πολλά ιδιώματα. Δεν μπορούμε λοιπόν να μιλάμε για μια κοινή, επίσημη βλάχικη γλώσσα, όπως έχουμε, για παράδειγμα, την κοινή ελληνική γλώσσα, που οι Έλληνες χρησιμοποιούμε σήμερα. Έχει βέβαια ‘αδελφική’ σχέση με τη ρουμανική, δεν είναι διάλεκτός της και οι δυο γλώσσες αυτές έχουν την ίδια ‘γιαγιά’, την λατινική. Ωστόσο, αυτό, που θεωρούμε σωστό, ασφαλώς και δεν βρίσκεται στη σφαίρα του απόλυτου και είναι προσωπική άποψη.

Για το συγκεκριμένο θέμα, θα παραθέσουμε πληροφορίες των απόψεων διάφορων επιστημόνων, ερευνητών και επίσημων βλάχικων φορέων, γεγονός που έχει περισσότερο βαρύνουσα σημασία από τη δική μας άποψη.

Στην αρχή θα παραθέσουμε κείμενο (σε αγκύλες), που έγραψε ειδικά για αυτό το πόνημα, μετά από παράκλησή μας, ο συγχωριανός μας και ομότιμος καθηγητής γλωσσολογίας στο ΑΠΘ Αντώνης Μπουσμπούκης:

[Τ'Αρμάνικα. Τα βλάχικα - αρμάνικα καλούνται διαφορετικά από τους κατά τόπους ομιλητές-τους. Έτσι, στο Βλαχολίβαδο του Ολύμπου, το Μέτσοβο, την Κουτσούφλιανη και τ'άλλα χωριά της ορεινής Καλαμπάκας τα λένε *vlâheshti*, στα χωριά του Ασπροποτάμου/Αχελώου *arumneshti* και στα χωριά της βορειότερης Πίνδου *armâneshti*. Οι τύποι αυτοί προέκυψαν ως πληθυντικός των επιθέτων *vlâhescu* και *armânescu*, αντίστοιχα, και χρησιμοποιούνται άλλοτε ως ουσιαστικά: *li sburâshti armâneshtili?* «τα μιλάς τα βλάχικα;» και άλλοτε (συνήθως) ως επίρρημα: *sburâshti armâneshti?* «μιλάς βλάχικα;».

Στο χώρο της Βαλκανικής, κατά τους πρώτους αιώνες της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που οι κάτοικοί-της την έλεγαν Ρωμανία και όχι Βυζάντιο, αλλά και Αρμανία, όπως μας πληροφορεί ο ρωσοαμερικάνος βυζαντινολόγος Βασίλιεφ, η λαϊκή λατινική άρχισε την αυτόνομη πορεία-της τον 5^ο μ.Χ. αιώνα. Έτσι, ανάμεσα στον 5^ο με 7^ο αιώνα, σύμφωνα με την Ιστορία της Ρουμάνικης Γλώσσας, δοκίμιο που συνέταξε η Ακαδημία Βουκουρεστίου (1968,15), η ρωμανική ή αλλιώς λαϊκή λατινική περνάει από τη φάση της όνιμης λατινικής στη φάση νεολατινικών ιδιωμάτων.

Πριν, όμως, από την πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που συνέβη με την κατάληψη της Ρώμης (476 μ.Χ.) από γερμανικά φύλα, οπότε κόπηκε ο ομφάλιος λώρος της λατινοφωνίας ανάμεσα στην Ιταλία και στα Βαλκάνια, στις δύο απέναντι χερσονήσους ακούγονταν ρωμανικές διάλεκτοι που σχημάτιζαν την *απενινο - βαλκανική* γλωσσική ομάδα.

Έκτοτε η διαφοροποίηση ήταν αναπόφευκτη ανάμεσα στα ιδιώματα των δύο χερσονήσων και γενικά με τη λατινόφωνη Δύση. Ωστόσο, ακόμα και σήμερα η νοητή γραμμή *La Spezia - Rimini*, που χωρίζει γλωσσικά την Κεντρική από τη Βόρεια Ιταλία, εξακολουθεί να ορίζει στα νότια-της το *continuum*/συνεχές της ρωμανοφωνίας, που εκτείνεται μέχρι τον βαλκανικό χώρο. Έτσι, μιλάμε για νεολατινικά ιδιώματα της δυτικής Ρωμανίας (Β. Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία και Πορτογαλία) και της ανατολικής Ρωμανίας (Κεντρική και Ν. Ιταλία και Βαλκάνια). Γιαυτό, οι ιδιαίτερες ομοιότητες ανάμεσα στα ρωμανικά της Βαλκανικής και της Ιταλίας (νότια της γραμμής *La Spezia - Rimini*) μας επιτρέπουν την ασφαλή υπόθεση ότι τα νεολατινικά της Βαλκανικής μεταγγίστηκαν από φορείς που διακινούνταν ανάμεσα στο *Bari*, το *Brindesi*, και τ'αντίπερα λιμάνια του Δυρραχίου, της Αυλώνας και της Απολλωνίας, όπου κατέληγαν παρακλάδια της Εγνατίας Οδού. Έτσι, τα ρουμάνικα, έξω από τα όρια της μεσαιωνικής Ρωμανίας (Βυζαντίου), τα ιστορορουμάνικα στη χερσόνησο της Ίστριας, τα μογλενίτικα ανάμεσα από Κιλκίς και Πέλλα και τα αρμάνικα της Πίνδου διαμορφώθηκαν σ'ένα ευρύ πλαίσιο γεωγραφικού και ιστορικού χώρου, όπου οι αλληλοεπιδράσεις ήταν φυσικό επακόλουθο. Αυτό εξηγεί τόσο την ομοιότητα όσο και τη μεταξύ-τους διαφοροποίηση.

Η αρμάνικη δεν είναι - ασφαλώς - κόρη της λατινικής, όπως είναι η πιο πιστή συνέχειά-της, η τοςκάνικη/φλωρεντινή διάλεκτος, που αναβαθμίστηκε σε εθνική των Ιταλών γλώσσα, είναι ωστόσο εγγονή-της. Εγγονές της λατινικής είναι ακόμα οι άλλες ιταλικές διάλεκτοι, τα ρουμανικά, τα γαλλικά, τα ισπανικά και τα πορτογαλικά. Εγγονή της λαϊκής λατινικής, η αρμάνικη παραμένει αρκετά πιστή σε φωνητικό, γραμματικό (μορφολογικό) και λιγότερο σε λεξικό επίπεδο, όπου ο λατινογενής πυρήνας-της περιτυλίσσεται μ'ελληνική λεξική επένδυση.

Στο φωνητικό επίπεδο, για παράδειγμα, τα βαλκανικά ρωμανικά ιδιώματα παρουσιάζουν έντονα το φαινόμενο της επικέντρωσης/*centralization*, δηλ. την πολύ κλειστή προφορά των άτονων φωνηέντων: *vâtâmârâ* «σκότωσαν» (από το λατιν. *victimare* «θυσιάζω»). Το ίδιο παρατηρούμε και σε νότια ιταλικά ιδιώματα αλλά εκεί μόνο στο τέλος των λέξεων. Έτσι, με την εμπρόθετη έκφραση (a) *Bari* «στο Μπάρι»

ομοηχεί το (1a) *barâ* «στη μπάρα/λίμνη» της αρμάνικης. Στον ίδιο χώρο ακούμε, για παράδειγμα, το «βλαχοπρεπέζ» *lu picuraru*, συνώνυμο με το βλάχικο *picurarlu* «τσοπάνης».

Για τις αρχικές λέξεις από την ελληνική, πρέπει να σημειωθεί ότι οι Αρμάνοι, ζώντας για αιώνες σ'ελληνόφωνο περιβάλλον, τις άκουγαν παράλληλα να προφέρονται με τη νεοελληνική προφορά, προς την οποία και τελικά τις προσάρμοσαν. Έτσι, πολλές δάνειες λέξεις από το ελληνικό υπόστρωμα αποχρωματίστηκαν ηχητικά και γιαυτό θεωρούνται νεώτερα δάνεια. Ωστόσο, κάποιες ξέφυγαν από τη τάση αυτή και ακούγονται «αρχαιοπρεπώς»: *ciunâ* «φούντα μαλλιών», «κορυφή» από το *κύμα*, *sturû* «στύλος» και *stoulos* στην Κάλυμνο, *njurismâ* «μύρισμα» κ.ά. Στις αρχικές λέξεις, που η αρμάνικη προσέλαβε από την ελληνική, σημειώνω εδώ - εντελώς δειγματοληπτικά - μόνο τις ακόλουθες:

- *oarâ* «προσοχή»: *nu lj bâgai oara* «δεν του έδωσα προσοχή, δεν τον/το πρόσεξα». Η λέξη αυτή ανάγεται στην *ώρα* «προσοχή, ενδιαφέρον, φροντίδα» και όχι στην *ώρα* (> *oarâ*) «εποχή του έτους, ώρα».

- *liugiã* «το πράγμα» από το *ολιγορία* «αμέλεια, περιφρόνηση». Η σημασία «πράγμα» στ'αρμάνικα προέκυψε από τον φόβο του θαυμασμού για κάτι, που του προκαλεί το μάτιασμα. Το ίδιο ακριβώς προληπτικά λέγεται και *tutiruta* «βιός, περιουσία, κυρίως σε ζωντανά», καθώς με το *τίποτα* μειώνεται ο θαυμασμός ή - το πιθανότερο - ο βάσκανος φθόνος. Έτσι, η *ολιγορία/λιυγιά* εμπεριέχει τη σημασία «αδιαφορία/περιφρόνηση» που αποτρέπουν τη βασκανία.

- *kelke* «ποτήρι - στους Γραμουστιάνους» από το κύλιξ-ικος «ποτήρι».

Στον χώρο του λεξικού, τ'αρμάνικα, ως γλώσσα ενδοοικογενειακή και μη κρατική, δέχθηκε πολλές δάνειες λέξεις από τα ελληνικά, τα τούρκικα και τις γλώσσες του βαλκανικού περιγύρου. Ωστόσο, το βασικό λεξιλόγιό-τους παραμένει λατινικό. Έτσι, ο πρωτογενής τομέας, κτηνοτροφία, και γεωργία, εμπεριέχει σε συντριπτικό βαθμό λατινικούς όρους. Οι κτηνοτροφικοί όροι εξειδικεύτηκαν τόσο πολύ, που πέρασαν και κυριαρχούν σήμερα στο χώρο των ελληνόφωνων κτηνοτρόφων της στεργιανής Ελλάδας. Είναι όροι, που τους λείανε η μακρόχρονη χρήση ως προς τη μορφή και τη σημασία-τους και που, ριζωμένοι στο γλωσσικό επαγγελματικό αίσθημα του λαού, δεν δικαιολογούν τον Γιάννη Βλαχογιάννη, ο οποίος διατυπώνει τη λύπη-του διότι οι ελληνόφωνοι Σαρακατσάνοι δεν έχουν σχετική ελληνική ορολογία, όπως οι νησιώτες κτηνοτρόφοι, αλλά έχουν βλάχικη.

Τα βλάχικα - αρμάνικα έχουν δική-τους (λατινογενή) ορολογία και σε άλλους τομείς, όπως, για παράδειγμα, στη «θρησκευτική ζωή», όπου η χρήση λατινικών όρων μαρτυρεί τον εκχριστιανισμό-τους πριν από τον εκχριστιανισμό των Σλαύων. Το ίδιο σημειώνεται και στα σημασιολογικά πεδία, όπως «άνθρωπος», «φυτά», «ζώα», «καιρικά φαινόμενα» και άλλα. Βλ. μελέτη-μου *Σημασιολογικές μεταβολές απ'τα λατινικά σε βλάχικα και ιταλικά ιδιώματα*, Θεσ/νίκη 2003.

Η βλαχοφωνία βρίσκεται σήμερα σε φθίνουσα πορεία στ'αστικά κέντρα, όπου μένουν οι περισσότεροι Αρμάνοι. Εδώ περιορίζεται όλο και πιο πολύ στο στόμα ηλικιωμένων, που την παρεμβάλλουν και στην κυρίαρχη πια ελληνοφωνία-τους. Σε χωριά μόνιμης εγκατάστασης (Μέτσοβο, Λιβάδι, Κουτσούφλιανη, Καλοχώρι Λάρισας κ.ά.) η νέα γενιά τα ομιλεί ή απλώς τα καταλαβαίνει. Ο μοντέρνος τρόπος ζωής και η απειλούμενη επικράτηση της διεθνούς αγγλικής ως δεύτερης εθνικής γλώσσας σήμερα και ως μόνιμης αύριο, επισκιάζει όχι μόνο περιφερειακές γλώσσες αλλά κι εθνικές/επίσημες γλώσσες. Κατά τα άλλα η τάση των ομιλητών να χρησιμοποιούν όλο και

λιγότερο γλώσσες έξω από τον κορμό της εθνικής/κρατικής γλώσσας, τουλάχιστον στα Βαλκάνια, εξηγείται από την επιθυμία για αποφυγή έξωθεν διαχωριστικών παρεμβολών.

Η αρμάνικη, γλώσσα που ακουγόταν κατά μήκος της Εγνατίας Οδού (Calea tseă Mareă «Μεγάλη Οδός») στους πρώτους αιώνες της Βυζαντινής εποχής, ως όψιμη λαϊκή λατινική, από το στόμα στρατιωτών, ελληνο-ρωμαίων επιχειρηματιών, των αλλιώς *negotiatores*, εξακολουθούσε να λαλείται από τους χαντζήδες/πανδοχείς, που σε όλο το μήκος-της μέχρι το τέλος της Οθωμανικής κυριαρχίας ήταν κατά κύριο λόγο Βλάχοι - Αρμάνοι. Πάνω στο ατέλειωτο λιθόστρωτό-της, οι κираτζήδες/αγωγάτες συνέχιζαν τον επαγγελματικό ρόλο των ημιονηγών του βυζαντινού στρατού, καθώς έπιαναν - θαρρείς - τον απόηχο από την πρώτη καταγραφή βλάχικου λόγου με το περιβόητο *torņa, torņa, frate* «γέρνει, γέρνει, αδερφέ» (εννοείται το μουλάρι-σου) του 6^{ου} μ.Χ. αιώνα.

Στις ημέρες μας τα παραδοσιακά επαγγέλματα, όπως των κираτζήδων, των βιοτεχνών, των καλλιεργητών της ορεινής γης κ.ά. έχουν φύγει. Έφυγε και η παραδοσιακή λάτρα του σπιτιού. Άλλαξε η ενδυμασία (*portulă*). Άλλαξε και ο τρόπος ζωής σε όλα τα επίπεδα. Μαζί-τους ξεχάστηκαν, λόγω αχρηστίας, και οι λέξεις που τα εξέφραζαν. Οι τοπικές διάλεκτοι φτώχυναν, ενώ οι επίσημες γλώσσες εμπλουτίζονται, απλοποιούνται γραμματικά και αποχρωματίζονται ταυτόχρονα με διεθνείς όρους, και όχι μόνο νεολογικούς για καινούργια πράγματα/έννοιες. Τα εντάξει, *θέαμα*, αντί ακούγονται συχνά και ως *ok, show, bye-bye* και πάει λέγοντας...Ο άνεμος της *globalization/παγκοσμιοποίησης* μαίνεται σαρωτικά και ακατάπαυστα.

Ενδεικτικά, ωστόσο, για την εκτίμηση που είχαν οι Βλάχοι για τη μητρική-τους γλώσσα είναι ο παρακάτω διάλογος, που έγινε προπολεμικά ανάμεσα στο ληστή Λεωνίδα Μπαμπάνη και τον δάσκαλο (;) Μίμη Κοντοζίνη στον αυλόγυρο των φυλακών Επταπυργίου (Γεντί Κουλέ). Ο συγκρατούμενος του Μπαμπάνη αγανακτούσε που άκουγε τον Λεωνίδα να μιλάει βλαχιστί με τους βλαχόφωνους της συμμορίας-του. Κάποια, λοιπόν, μέρα ξέσπασε και του λέει:

- *Γιατί, μωρέ, μιλάτε βλάχικα και όχι ελληνικά;*

- *Γιατί τα βλάχικα, Κοντοζίνη, είναι ευλογημένα από τον Χριστό. Γιατί όσοι μιλούν βλάχικα δεν προσκύνησαν σε τζαμί, όπως το έκαμαν άλλοι, όπως οι Βαλαχάδες απ'τα Γρεβενά και οι Τουρκοκρητικοί που μιλάνε τα ελληνικά τους. Και μάθε ότι οι Βλάχοι είμαστε πρώτοι στ'άρματα και ότι κοντά από μας έρχονται οι Ρουμελιώτες. Και συ ρε Κοντοζίνη, που είσαι γραμματιζούμενος και θέλεις να μας γίνεις καπετάνιος, όταν το σκάσουμε από 'δω, τί όνομα είναι αυτό που έχεις; Πάει σε καπετάνιο να λέγεται Καπετάν Μίμης;*

- *Και πώς πρέπει να λέγομαι;*

- *Να λέγεσαι Καπετάν Μήτρος ή Καπετάν Μητρούσας.*

Σημ: Τον παραπάνω διάλογο, καταχωρημένο στην εφημερίδα ΦΩΣ της Θεσ/νίκης, τον απέδωσα κατά προσέγγιση, γιατί προ πολλού έχασα το σχετικό απόκομμα. Και μια που ο λόγος για χαμένο απόκομμα, να γράψω για ένα άλλο χαμένο «απόκομμα», δηλ. σημείωμα, που μου το κατέθεσε ο Δημοσθένης Χατζηγώγος και αφορά τη μητρική γλώσσα των Σουλιωτών. Ο μακαρίτης θυμόταν το ελληνικό περιοδικό των μέσων του 19^{ου} αιώνα, αλλά δεν θυμόταν το όνομα του συντάκτη του άρθρου που αναφερόταν στο Κούγκι. Στο μοναστήρι αυτό είχαν καταφύγει πολλοί γέροντες, ανήμποροι για πορεία, και λαβωμένοι. Από κει πέρασε ο Κίτσος Τζαβέλας, για να τους δει, την ώρα που τα γυναικόπαιδα απομακρύνονταν από τις εστίες-τους. Όταν ο Τζαβέλας, βγαίνοντας από το Κούγκι, αντίκρισε στίφη Τουρκαλβανών, φώναξε βλαχιστί στον καλόγερο Σαμουήλ: *Dalj focă câ yinŭ* «βάλε φωτιά, γιατί έρχονται». Οι Σουλιώτες

τορπαλιζόμενοι/ημινομάδες κτηνοτρόφοι, συγκεντρώνουν πολλά χαρακτηριστικά των Αρβανιτόβλαχων, όπως: τρόπος ζωής, μετρίου αναστήματος, με απόκλιση προς τον μελαχρινό τύπο, σφιχτοδεμένοι, παράτολμοι (βλ. αυτοεκτίμηση του αρβαντόβλαχου Λ. Μπαμπάνη για την πολεμική-τους ανδρεία) και ανυπόταχτοι. Άλλωστε, έχω συναντήσει οικογένειες σουλιώτικης καταγωγής, που θεωρούν τον εαυτό τους ως Βλάχους. Κατά την άποψή μου, έχουμε να κάνουμε με Βλάχους τρίγλωσσους (αλβανικά κι ελληνικά, ανάλογα με το γλωσσικό περιβάλλον, όπου κάθε φορά ζούσαν, και βλάχικα στον οικογενειακό-τους χώρο). Την τριγλωσσία των Αρβανιτόβλαχων την μαρτυρεί και ο Κασομούλης. Ωστόσο, η Ιστορία τους έχει καταχωρήσει στους Ελληνο-Αρβανίτες, οι οποίοι δεν υπήρξαν ποτέ ημινομάδες, ενώ οι Σουλιώτες δεν ήταν παρά Βλάχοι σε προχωρημένο βαθμό γλωσσικού εξαλβανισμού, όπως π.χ. οι Μπλατσιώτες, που μιλούσαν την ελληνική ως καθημερινή γλώσσα, ενώ οι γεροντότεροι αποκαλύπτονται συχνά ως βλαχόφωνοι...Ναι!].

Ο καθηγητής γλωσσολογίας του ΑΠΘ Νίκος Α. Κατσάνης στην αρχή του προλόγου του βιβλίου του, που αναφέραμε προηγουμένως ('Οι Βλάχοι', σελ. 7) τονίζει:

‘Ακόμη δεν έχει καταγραφή η ιστορία των Βλάχων σχετικά με την προέλευση τους, τη γλώσσα τους και την παράδοσή τους. Μολονότι από τη δεκαετία του '70 η ενασχόληση των ερευνητών με ζητήματα σχετικά με τους Βλάχους κινείται σε καθαρά επιστημονικά πλαίσια με τη δημοσιοποίηση διδακτορικών διατριβών, οργάνωση επιστημονικών συνεδρίων κλπ, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν υπολείπονται πολλά ακόμη για να έχουμε μια σαφή και ολοκληρωμένη εικόνα γι' αυτό το τμήμα του ελληνικού λαού, που πρόσφερε υπηρεσίες στην εθνική, οικονομική και πολιτική αναγέννηση του ελληνισμού’.

Ο Νίκος Α. Κατσάνης, στο ίδιο βιβλίο, γράφει στη σελίδα 93 - 94 τα εξής:

«Τα βλάχικα ή η ρουμανική, όπως καθιερώθηκε στην επίσημη βιβλιογραφία, είναι γλώσσα νεολατινική, αυτόνομη, ισότιμη με τη Ρουμανική, την Ιταλική, την Γαλλική κλπ, που προήλθε από τη λατινική προφορική της βάλκανικής λατινικής (Latinum Balcanicum). Αυτή δεν είναι διάλεκτος της Ρουμανικής, αλλά κόρη της λατινικής, όπως είναι και η ρουμανική, ιταλική, ισπανική κλπ χωρίς κρατική υπόσταση και χωρίς γραπτή παράδοση, όπως τόσες άλλες γλώσσες στον κόσμο και χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εθνολογικά οι Βλάχοι είναι κάτι άλλο, μιας και η γλώσσα δεν αποτελεί απαραίτητο στοιχείο εθνικού προσανατολισμού και μάλιστα στα Βαλκάνια. Π.χ. οι Μεξικανοί, που μιλούν ισπανικά, δεν είναι Ισπανοί, ούτε οι Αφρικανοί, που μιλούν γαλλικά, είναι Γάλλοι».

Παρακάτω (σελ.100 & 101) ο ίδιος καθηγητής γράφει :

«..Το ζήτημα της βλάχικης γλώσσας προκάλεσε πολλά δεινά στους Βλάχους. Αμφιβολίες, κρίσεις συναισθηματικής ισορροπίας, διαβάματα, και άλλες επιπλοκές που οφείλονταν στην κρατική (εννοεί ελληνική) αβελτηρία και στους διαχειριστές του βλάχικου ζητήματος ...» και πιο κάτω «...ευτυχώς ή δυστυχώς στην αβελτηρία και στην άγνοια των «διαχειριστών» των βλάχικων πραγμάτων ήρθε σύμμαχος και συνεργάτης η ρουμανική προπαγάνδα που συνετέλεσε στην πρόωρη παρακμή της βλάχικης γλώσσας και της βλάχικης πορείας. Με τη συνθήκη του Βενιζέλου το 1913, ιδρύθηκαν ρουμανικά σχολεία στη Θεσσαλονίκη, στη Δυτική Μακεδονία και στην Ήπειρο όπου διδάσκονταν η ρουμανική γλώσσα και όχι η βλαχική, με προφανή σκοπό την εξαφάνιση της βλαχικής και τη μετάδοση της ρουμανικής, όπως ακριβώς σήμερα έπραξε και πράττει η Τουρκία με την εξαφάνιση της Πομακικής...».

Στον 'Πρόλογο' του βιβλίου 'Γραμματική της κοινής Κουτσοβλάχικης', εκδόσεις Αρχείο Κουτσοβλάχικων Μελετών, Θεσ/νίκη 1990, στη σελίδα 9, οι συγγραφείς Κ. Ντίνας και Ν. Κατσάνης γράφουν:

«Η σύνθεση μιας Κουτσοβλάχικης Γραμματικής αντιμετωπίζει πολλά και δισεπίλυτα προβλήματα. Πρώτον γιατί η ελληνική επιστήμη μόλις από τη δεκαετία το '70 αρχίζει με τρόπο αυστηρά επιστημονικό να ερευνά την κουτσοβλάχικη και τις διάφορες ποικιλίες της που ομιλούνταν στον ελληνικό χώρο και δεύτερον γιατί η παλιότερη βιβλιογραφία, πάντοτε σχεδόν, συνεξέταζε την Κουτσοβλάχικη με την Δακορουμανική (=Ρουμανική) και ελάχιστα ενδιαφερόταν για την αυτοτέλεια της πρώτης.

Μια Γραμματική της Κουτσοβλάχικης σήμερα, όπως αναφέρεται παρακάτω, παρουσιάζει περισσότερο επιστημονικό ενδιαφέρον παρά χρηστικό. Στοχεύει στην αποτύπωση της Γραμματικής δομής του δεύτερου γλωσσικού κώδικα ενός εκλεκτού τμήματος του Ελληνισμού, των Βλαχόφωνων Ελλήνων.

Μολονότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται κάποια κίνηση, μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, για την υποστήριξη των 'ολιγότερο ομιλούμενων γλωσσών' έχουμε τη γνώμη ότι η γλωσσική επιστήμη έχει προδικάσει με ακρίβεια την τύχη αυτών των γλωσσών: μοιραία οδηγούνται στην εξαφάνιση του δεύτερου γλωσσικού τους κώδικα αφού, στο μεταξύ, έλειψαν οι αντικειμενικές συνθήκες που το συντηρούσαν όπως π.χ. ιδιαίτερες ασχολίες, κοινωνικές δομές, γεωγραφική απομόνωση κλπ.».

Λίγο πιο κάτω στη σελίδα 11, στην 'Εισαγωγή', οι συγγραφείς τονίζουν επίσης μεταξύ άλλων:

«...Η συμβίωση των Βλάχων με τον ελληνικό κόσμο και η προφανής ιστορική και πολιτιστική τους καταγωγή απ'αυτόν, συνετέλεσαν ώστε να μην αισθανθούν την ανάγκη να χρησιμοποιήσουν το επίκτητο γλωσσικό τους όργανο για να εκφράσουν τα πολιτισμικά τους αγαθά αφού αυτά ταυτίζονταν με εκείνα του ελληνόφωνου κόσμου...».

Ο Νίκος Α. Κατσάνης επίσης στην *Εισαγωγή* (σελ. κβ') του βιβλίου «Οι Νομάδες των Βαλκανίων» των Α. Wace & M. Thompson, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1989, γράφει μεταξύ άλλων τα εξής:

«...Έτσι λοιπόν, τα τελευταία χρόνια, από κέντρα σκοτεινά και απροσδιόριστα εξαπολύονται προπαγανδιστικές εκστρατείες με διάφορα έντυπα και κασέτες που αποστέλλονται και στους Κουτσοβλάχους του ελληνικού χώρου με περιεχόμενο υποβαθμισμένο από επιστημονική και γλωσσική άποψη. Πίσω από αυτές τις ενέργειες δεν είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς και στηρίγματα από 'φιλικές και σύμμαχες' χώρες, οι οποίες συντηρούν παρόμοιες κινήσεις ως μελλοντικά σημεία 'πολιτικής τριβής' για να εκβιάσουν επιθυμητές λύσεις σε διάφορα επίπεδα...».

Ο συγγραφέας **Γιώργης Έξαρχος** στο βιβλίο του **'Οι Ελληνόβλαχοι'** τόμος Α', εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001, στο κεφάλαιο που το τιτλοφορεί **'Αρμάνικη: Κρεολή Ελληνολατινική γλώσσα'** (σελ. 144-155) μας λέει ότι η αρμάνικη-βλάχικη αποτελεί έναν αυτοτελή κλάδο της δημόδους λατινικής των Βαλκανίων και όχι παρακλάδι της δακορουμανικής. Χωρίζεται σε δυο βασικές διαλεκτικές ομάδες (βόρεια και νότια). Ο συγγραφέας επιμένει στο γεγονός ότι δεν έχουν καταγραφεί συστηματικά και επιστημονικά τα γλωσσικά ιδιώματα των βλαχοχωριών και όσα λεξικά της αρμάνικης κυκλοφόρησαν από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι των ημερών μας παρέχουν μικρό ποσοστό του συνολικού εν χρήσει γλωσσικού πλούτου των Αρμάνων, οπότε οι οποιεσδήποτε μελέτες με βάση αυτά τα λεξικά μπορούν να οδηγήσουν σε λάθος

εκτιμήσεις και συμπεράσματα. Πιο μπροστά, επίσης, στη σελίδα 76 του ίδιου βιβλίου ο συγγραφέας ονομάζει τα βλάχικα 'κρεολή - μεικτή γλώσσα των Αρμάνων- Βλάχων'.

Ο ρωμανιστής - βαλκανολόγος **Αχιλλέας Λαζάρου** στη διδακτορική του διατριβή με τίτλο '**Η Αρωμουνική και οι μετά της ελληνικής σχέσεις αυτής - Βλάχοι**', Αθήνα 1976, β' έκδοση 1986, στη σελίδα 173, μεταξύ άλλων γράφει χαρακτηριστικά:

«...Ένεκα τούτων οι Ρουμάνοι κυρίως γλωσσολόγοι επί του ζητήματος τούτου παραμένουν εισέτι χωρισμένοι εις δύο παρατάξεις, εμφανώς ανίσους. Εις την μίαν ανήκουν οι **A. Graur** και **I. Coteanu**, οι οποίοι δέχονται την Αρωμουνικήν ως γλώσσαν, εις την ετέραν οι **D. Macrea**, **R. Todoran**, **A Rosseti** και **B. Cazacu**, οι οποίοι ομιλούν περί διαλέκτου.

Καθ'ημάς – (σ.σ. σύμφωνα με τη γνώμη του - η γένεσις της Αρωμουνικής προηγείται των άλλων τριών της Βαλκανικής Λατινικής-εννοεί ρουμανική, ιστορορουμανική και μεγλενίτικη), αλλά το περιβάλλον εντός του οποίου εγεννήθη δεν επέτρεψε την διαμόρφωσιν εις ανεξάρτητον γλώσσαν. Διότι οι Αρωμούνοι ομιλούντες και την Ελληνικήν δεν αισθάνθησαν την ανάγκην να καλλιεργήσουν την δημόδη Λατινικήν. Τουναντίον οι Δάκες ενστερνίστηκαν την νέαν γλώσσαν ως μοναδικόν εκφραστικόν όργανον και διέσωσαν προφορικώς μέχρι του 1στ' (σ.σ. 16^{ου}) αι., ότε εχρησιμοποίησαν αυτήν και γραπτώς. Όθεν ουδόλως δικαιολογείται και ο χαρακτηρισμός της Αρωμουνικής ως διαλέκτου της Ρουμανικής. Απλούστατα είναι **ρωμανικόν ιδίωμα...**».

Επίσης ο ίδιος επιστήμονας (σελ. 232-233) γράφει:

«...Πριν ή γίνη λόγος περί των φωνητικών μεταβολών εις την Αρωμουνικήν υπομηνύσκειται ότι η Αρωμουνική δεν είναι ενιαία και δεν έφθασε να δημιουργήση μίαν μορφήν Κοινής, διότι ουδέποτε εκαλλιεργήθη γραπτώς...».

Ο ιστορικός, ερευνητής και φιλόλογος **Δρ. Αντώνης Μιχ. Κολτσιδάς** στη μελέτη του '**Η σημερινή κατάσταση της κουτσοβλαχικής γλώσσας στον Ελλαδικό χώρο**: (ιστορική, εθνολογική, κοινωνική και γλωσσολογική διάσταση) στο περιοδικό 'ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ' της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, τόμος 31, Θεσσαλονίκη, 1998, γράφει στον επίλογο (σελ.210-211) επί λέξει τα παρακάτω:

[1. Η κουτσοβλαχική γλώσσα, ενώ μιλιόταν αδιάλειπτα στο κλειστό κοινωνικό της περιβάλλον μέχρι το 1860, στη συνέχεια άρχισε, εξαιτίας της ρουμανικής προπαγάνδας, να μπαίνει σε δοκιμασία. Μετά τις οικονομικές και δημογραφικές ανακατατάξεις που επήλθαν στα βόρεια τμήματα του ελλαδικού χώρου, στα 1912, και κυρίως μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο κουτσοβλαχικός πληθυσμός άρχισε να εγκαταλείπει τις πατροπαράδοτες εστίες, καθώς και την αντίστοιχη παράδοσή του. Το αποτέλεσμα ήταν να μετακινείται στα αστικά κέντρα και να σηματοδοτείται μ' αυτόν τον τρόπο η συρρίκνωση του γλωσσικού του ιδιώματος. Παρ' όλα αυτά όμως διαχρονικά επέζησε σε ικανοποιητικό βαθμό μέχρι και τη δεκαετία του 1960-1970.

Σήμερα η κουτσοβλαχική γλώσσα δεν μιλιέται πλέον παρά ελάχιστα και η τέλεια εξαφάνισή της είναι ορατή, περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Και αφού βέβαια ο δίγλωσσος κουτσοβλαχικός πληθυσμός χάνει την επίκτητη γλώσσα του και ενσωματώνεται πλήρως στην ελληνοφωνία, χάνει και την προσωνομία του ως «Κουτσόβλαχοι», αφού η γλώσσα του αποτελούσε το μόνο ειδοποιό στοιχείο που τον χαρακτήριζε. Έτσι, με το τέλος του αιώνα μας κλείνει ένας μακράϊωνος κύκλος της κουτσοβλαχικής γλώσσας, καθώς και ο ιστορικός ρόλος των Κουτσοβλάχων, οι οποίοι πρόσφεραν τα πάντα στην ιδέα και το

όραμα του ελληνισμού με την ανεκτίμητη εθνική, οικονομική και πολιτισμική τους δραστηριότητα.

2. Οι επιστήμονες και οι μελετητές, γενικά, δεν μπόρεσαν να εκμεταλλευτούν επιστημονικά στο έπακρο την παρουσία της γλώσσας και του πολιτισμού των Κουτσοβλάχων. Στην ελληνική βιβλιογραφία όμως μπορούμε να πούμε πως έγιναν σημαντικά βήματα -κυρίως μετά το 1970- με τα οποία διασώθηκε σημαντικά η ιστορία του κουτσοβλαχικού γλωσσικού κώδικα και του κουτσοβλαχικού πολιτισμού.

3. Ειδικά όμως για την κουτσοβλαχική γλώσσα και τη λεξικογραφία της ό,τι μελετήθηκε και ό,τι γράφτηκε παρουσιάζει περισσότερο επιστημονικό ενδιαφέρον παρά χρηστικό. Με την έννοια αυτή δεν έχει νόημα να «ανασυσταθεί» η γλώσσα, ίσως ακόμα και να «διδασχτεί», και κάποιες ουτοπικές προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή ικανοποιούν αποκλειστικά προσωπικές φιλοδοξίες και επιδιώξεις παρά επιστημονική αναγκαιότητα.

4. Για την επιστήμη ενδιαφέρον παρουσιάζει η ερμηνεία του κουτσοβλαχικού φαινομένου -αυτή που συντελέστηκε και αυτή που μελλοντικά θα το διευκρινίσει ακόμα περισσότερο. Οφείλει όμως να επαγρυπνεί διαρκώς μπροστά σε οποιαδήποτε προσπάθεια «ενδιαφερόντων» για τις «άτεχνες» γλώσσες (χωρίς γραφή και λογοτεχνία) και τους δίγλωσσους πληθυσμούς.

Τέτοιες προσπάθειες, μέχρι κι αυτή ακόμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρ' όλες τις αγνές προθέσεις και το επιστημονικό ενδιαφέρον, είναι δυνατό γενικά να δημιουργήσουν προβλήματα -εθνικά, γλωσσικά και κοινωνικά- εκεί που δεν υπάρχουν. Και είναι δυνατό ακόμα να μη συμβάλουν προς την κατεύθυνση της συνεργασίας των λαών και των πολιτισμών τους και σε περιοχές μάλιστα που τόσο έχουν ταλαιπωρηθεί κατά καιρούς τους δυο τελευταίους αιώνες, όπως ο πολύπαθος και υπερευαίσθητος βαλκανικός χώρος.

Τα σχετικά ενδιαφέροντα θα είναι πράγματι επιστημονικά και ωφέλιμα, αν παραμένουν σταθερά στη βάση της επιστήμης και δεν πιέζονται στο βωμό των σκοπιμοτήτων].

Ο γνωστός διαλεκτολόγος και διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών **Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος** στο βιβλίο του **‘Γλώσσες και Διάλεκτοι της Ευρώπης’** τόμος Α', εκδόσεις ‘Γρηγόρη’, Αθήνα 1998, στις σελίδες (1) 569 και (2) 572 αντίστοιχα γράφει:

(1) «...Η αρωμονική ή κουτσοβλαχική διάλεκτος

Είναι τα κοινώς λεγόμενα ‘βλάχικα’, το λατινογενές ιδίωμα που μιλούν μερικές χιλιάδες διγλώσσων τώρα πια ατόμων («βλάχικα» και ελληνικά) στην Πίνδο (με κέντρο το Μέτσοβο) και τον Γράμμο (με κέντρο τη Σαμαρίνα), στη ΒΔ Θεσσαλία (με κέντρο την Κουτσούφλιανη), στα νότια του Ολύμπου (με κέντρο το χωριό Λιβιάδι), σε μερικά χωριά της Πιερίας (π.χ. το Δίον), της Βέροιας και της Φλώρινας, σε ωρισμένες αλβανικές περιοχές μεταξύ Αυλώνα και Δυρραχίου και στα δυτικά της Κορυτσάς με κέντρο τη Μοσχόπολη) καθώς και σε μερικά χωριά δυτικά και βορειοδυτικά από το Μοναστήρι της τέως Γιουγκοσλαβίας. Συνολικά οι ομιληταί της αρωμονικής σ'όλες τις βαλκανικές χώρες είναι 300 (κατ' άλλους 600) χιλιάδες άτομα. Τα αρωμονικά δεν είναι διάλεκτος της ρουμανικής γλώσσας, όπως τα θέλουν μερικοί γλωσσολόγοι και μη, αλλά ένα **νεολατινικό ιδίωμα** που διαμορφώθηκε στην Πίνδο στα χρόνια της ρωμαιοκρατίας. Μοιάζουν με τη ρουμανική, αφού αυτές οι δυο γλώσσες ανήκουν στη βαλκανο - ρομανική νεολατινική γλωσσική ομάδα, έχουν όμως και σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Η συγγένεια αρωμονικής και μεγλενίτικης είναι στενή...».[...]

(2) «...Οι Αρωμόνοι ή Κουτσόβλαχοι της Ελλάδος ζώντας μέσα σε ελληνικό περιβάλλον και δίγλωσσοι όντες οι ίδιοι (δηλ. αι ελληνόφωνοι ταυτόχρονα, πλην ελαχίστων υπέργηρων) έχουν επηρεασθή αναπόφευκτα από την ελληνική. Ως βεβαιωτικό μόριο έχουν ανέκαθεν το ελληνικό 'ναι' αγνοώντας το 'da' της ρουμανικής που έχει σλαβική προέλευσι. Το αρωμονικό τους ιδίωμα (που η χρήσις του εξ άλλου περιορίζεται ολοένα και περισσότερο) είναι πια ένα ελληνο - βλαχικό **jargon**, όπου οι λέξεις πολιτισμού είναι ελληνικές και παραμένουν αρωμονικά μόνο τα ρήματα (αν και όχι όλα), οι προθέσεις, το επιτασσόμενο άρθρο, ένας αριθμός ουσιαστικών και επιθέτων καθώς και οι αντωνυμίες. Για παράδειγμα αναφέρουμε τις φράσεις:

Σινιτιρισμόλου (=ο Συνεταιρισμός) βα λια (=θα πάρει) δάνειου δι λα τράπεζα (από την τράπεζα).

Δικηγόρου βα παράτς (=θέλει παράδες) για τα δικαστικά έξοδα, αντουκίς (=κατάλαβες;).

Β'αδρέμ (=θα κάνουμε) ουν (= ένα) υπόμνημα λα Υπουργείου, νίγκα ουν (=κι ακόμα) ουν λα Νομάρχουλ...».

Θα κάνουμε επίσης μια αναφορά στον ρουμάνο ακαδημαϊκό καθηγητή του Πανεπιστημίου του Βουκουρεστίου και τακτικό μέλος της Ρουμανικής Ακαδημίας, τον **Τεοντόρ Καπιντάν** (1879 - 1953), ο οποίος έζησε στον προηγούμενο αιώνα. Αυτός ασχολήθηκε πάρα πολύ με το θέμα των Αρμάνων και ήταν ο κατεξοχήν επιστημονικός εκπρόσωπος της Ρουμάνικης προπαγάνδας (ρουμανική προέλευση αυτών). Είχε μάλιστα εκδόσει τεράστιο έργο με τίτλο οι **'Μακεδονοαρμάνοι'**. Σε όλη τη διάρκεια της ζωής του είχε υποστηρίξει ότι τα βλάχικα είναι διάλεκτος της Ρουμανικής.

Στο Περιοδικό, όμως, **'Μπαλκάνια'** (Balcania, 7, 1938, 49) στο τέλος της ζωής του, στο κύκνειό του άσμα, ο **Καπιντάν**, θεωρητικός της ρουμανικής διεκδίκησης των βαλκάνιων Αρμάνων, γράφει ότι τα βλάχικα είναι ρωμανικό ιδίωμα. Αυτό όμως δεν το γνωρίζουν πολλοί. Μάλιστα λέει χαρακτηριστικά ότι σε αυτό το ιδίωμα υπάρχουν αρχαία ελληνικά δομικά - συντακτικά στοιχεία, π.χ. ο απλός και τετελεσμένος μέλλων και οι δυνητικές εγκλίσεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, Αυτά τα στοιχεία, σύμφωνα τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Σόφιας και ακαδημαϊκό V.I. Georgiεν, δεν δανείζονται, όπως οι λέξεις. Είναι μάλιστα σοβαρό τεκμήριο ελληνικότητας η ύπαρξη αυτών των στοιχείων στο ιδίωμα αυτό.

Ο Σταμάτης Μπέης, ερευνητής του Κέντρου Ερεύνης Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών στον πρόλογο του **'Λεξικού Αρωμανικής Γλώσσας'** της Κ. Λέντζιου Τρίκου (Θεσ/νίκη 2014) σημειώνει ότι η βλάχικη γλώσσα δεν έχει γραπτή, ενοποιημένη και επίσημη μορφή εξ αιτίας του γεγονότος της μεγάλης διασποράς των ομιλητών σε περιοχές που δεν έχουν γεωγραφική συνέχεια. Πρόκειται δηλαδή για ένα σύνολο ιδιωμάτων, η διαφοροποίηση των οποίων, εκτός της γεωγραφικής ασυνέχειας, οφείλεται και στις διαδοχικές μετακινήσεις των Αρμάνων στον βαλκανικό χώρο. Ο Σ. Μπέης, επίσης, θεωρεί ότι τα βλάχικα είναι μειονοτική γλώσσα και δεν έχει αναγνωριστεί από το ελληνικό κράτος. Δεν υπάρχει, λέει, αυτή η αναγνώριση **'...εξαιτίας της λογικής που διέπει τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους-έθνους, το οποίο συνδέει την πολιτική με την πολιτιστική διάσταση της ταυτότητας, δηλαδή την ιθαγένεια, λογική που παραμένει επίσημη θέση του κράτους μέχρι σήμερα...'** (σελ. 333, **'Όψεις του Γλωσσικού Ηγεμονισμού στην Ελλάδα'** από το βιβλίο

‘Μειονότητες στην Ελλάδα, Νοέμβριος 2002, Επιστημονικό Συμπόσιο, έκδοση Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας).

Ο έγκριτος φιλόλογος και συγγραφέας Κώστας Ε. Προκόβας στο βιβλίο του *‘Λεξικό της Κουτσοβλαχικής του Λιβαδίου Ολύμπου’*, Θεσ/νίκη 2006, και συγκεκριμένα στην εισαγωγή, μεταξύ άλλων, τονίζει ότι η *‘Κουτσοβλαχική ήταν η γλώσσα των ενδοοικογενειακών και ενδοκοινοτικών σχέσεων, ενώ η ελληνική γλώσσα ήταν η γλώσσα της παιδείας, της εκκλησίας, της επιστήμης του εμπορίου και όλων των πολιτιστικών ανταλλαγών’* (σελ. 13). Επίσης σημειώνει ότι η *‘ΚΒ δεν έχει γραπτή παράδοση, γιατί οι Κουτσόβλαχοι, όντας αυτόχθονες στον ελληνικό χώρο, ζώντας μαζί με τους ελληνόφωνους και συμμετέχοντας στα αγαθά της ελληνικής παιδείας και του πολιτισμού, δεν ένιωσαν ποτέ την ανάγκη να αναζητήσουν άλλη γραφή και άλλους τρόπους έκφρασης στο γραπτό λόγο. Ένιωθαν πάντοτε ένα κομμάτι του ευρύτερου ελληνικού πολιτισμού’* (σελ. 19).

Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων στην ιστοσελίδα της με σχετικό Δελτίο Τύπου (<http://www.vlachs popsv.gr/index.php/diabimata/70-vlachs>) γράφει τα εξής:

Δελτίο Τύπου - ΠΟΠΣΒ (σχετικά με τη γλώσσα), Λάρισα, αριθ. πρωτ. 44

(δημοσιεύθηκε 08.07.2011)

«Με αφορμή δημοσιεύματα στον τύπο, έντυπο και ηλεκτρονικό, καθώς και αναρτήσεις σε ιστολόγια ή ψηφοφορίες στο facebook, σχετικά με τη βλάχικη γλώσσα η Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων τονίζει:

Όταν μιλάμε για βλάχικη γλώσσα (νεολογισμοί: αρωμουνική, αρμάνικη, κουτσοβλαχική) στο χώρο της Νοτίου Βαλκανικής εννοούμε τα βλάχικα, δηλαδή το σύνολο των βλάχικων προφορικών διαλέκτων. Η γλώσσα αυτή παραμένει μέχρι σήμερα προφορική και δεν έχει αποκτήσει μια ενιαία μορφή, κοινά αποδεκτή, από όλες τις ομάδες των βλαχοφώνων, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στις γύρω βαλκανικές χώρες. Τα βλάχικα, σύμφωνα και με τους ειδικούς γλωσσολόγους, είναι το σύνολο μιας μη ομογενοποιημένης και μη κωδικοποιημένης προφορικής γλώσσας.

Επίσης να σημειωθεί ότι τα βλάχικα είναι μια από τις τέσσερις ρομανικές (δηλαδή νεολατινικές) γλώσσες της Βαλκανικής λατινικής. Ο εγγραμματισμός της ως νεολατινικής γλώσσας από τους ειδικούς επιστήμονες γίνεται με λατινικό αλφάβητο και τη χρήση εν μέρει ελληνικών στοιχείων. Τα βλάχικα που ομιλούνται από Έλληνες, δεν είναι ούτε ξένη ούτε μειονοτική γλώσσα. Είναι μια άλλη γλώσσα και συνιστά στοιχείο της υπερχλιετούς προφορικής πολιτισμικής κληρονομιάς της πατρίδας μας. Η επιστημονική καταγραφή, μελέτη και διάσωσή τους είναι η καλύτερη απάντηση τόσο στους αδαείς κινδυνολογούντες φοβικούς όσο και στους επαγγελματίες ακτιβιστές και κατασκευαστές μιας ‘εθνικής’ αρμάνικης/βλάχικης γλώσσας».

Για το Διοικητικό Συμβούλιο:

Ο Πρόεδρος: **Μαγειρίας Μιχάλης**

Η Γραμματέας: **Τσακνάκη - Νιτσιάκου Αγγελική**

Τέλος, θα αναφέρουμε περιληπτικά και την άποψη της βλάχικης καταγωγής (γεννήθηκε στην Αετομηλίτσα στη Ελλάδα) γλωσσολόγου **Matilda Caragiu Marioțeanu** (1927-2009), καθηγήτριας του πανεπιστημίου Βουκουρεστίου. Είναι αντλημένη από τον *‘Δωδεκάλογό της για τους Αρμάνους’*, που είναι δημοσιευμένος στο βιβλίο του Γ. Έξαρχου με τίτλο *‘Αρμάνοι’* (σελ. 220 - 230). Σημειώνουμε επιγραμματικά:

[«**Αριθμός 1.** Οι Αρμάνοι και η μητρική τους γλώσσα υπάρχουν εδώ και δυο χιλιάδες χρόνια».

«**Αριθμός 3.** Η παλαιά ρουμανική γλώσσα (προρουμανική, κοινή ρουμανική, πρωτόγονη ρουμανική, πρωτορουμανική) που ομιλείτο σε αυτόν τον χώρο ήταν μια ενιαία γλώσσα».

«**Αριθμός 5.** Η παλαιά ρουμανική γλώσσα διαιρέθηκε στις σημερινές τέσσερις υποστάσεις της».

Εδώ η καθηγήτρια εξηγεί ότι ο κοινός κορμός είναι *‘η κοινή ρουμανική, η οποία απλώνεται άθικτη στις τέσσερις σημερινές υποστάσεις της και ανταποκρίνεται στις τέσσερις ομάδες των παλαιών ρουμάνων’* (ρουμανική, αρμάνικη, μεγλενίτικη και ιστριανή). Αργότερα καταλήγει: *‘η κοινή ρουμανική είναι μια ιστορική γλώσσα, που έχει ένα δικό της επίθετο, ρουμανική γλώσσα. Τούτο το επίθετο ανήκει σε καθεμιά από τις ομιλούμενες γλώσσες από τους ρουμάνους (βλάχους, για τους γείτονες) βορείως και νοτίως του Δουνάβευς, οι οποίες είναι ιστορικές διάλεκτοι της κοινής ρουμανικής. Όμως από την άλλη πλευρά, η καθεμιά από τις υποστάσεις τούτης της ιστορικής γλώσσας, της κοινής ρουμανικής, είναι μια λειτουργική γλώσσα, μια γλώσσα που λειτουργεί ως τέτοια’*. Εξηγεί, ωστόσο, ότι αυτός ο επιθετικός προσδιορισμός (ρουμανική) είναι *definitio nominis* (σ.σ. προσδιορισμός εξ ονόματος) και όχι *definitio rei* (σ.σ. πραγματικός προσδιορισμός-αντιστοιχία ονόματος και περιεχομένου). Υπενθυμίζουμε ότι τη διευκρίνισή της αυτή την υπογράμμισε και ο **N. Κατσάνης** σε γλωσσολογικό του βιβλίο. Η καθηγήτρια σημειώνει, επίσης, ότι υπάρχει *‘ματαιότητα στις συζητήσεις περί των ορίων της γλώσσας και της διαλέκτου’*.

«**Αριθμός 6.** Η αρμάνικη είναι η μητρική γλώσσα των Αρμάνων και τους παρέχει εθνογλωσσική συνείδηση»].

Υπάρχουν και άλλες απόψεις, που, είτε μας διαφεύγουν, είτε δεν έχουμε τον χώρο να τις εκθέσουμε για ευνόητους λόγους. Ωστόσο, συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι επιστήμονες, ερευνητές, φορείς κλπ έχουν διαφορετικές εκτιμήσεις για τα βλάχικα/αρμάνικα (γλώσσα / ιδίωμα / διάλεκτος / jargon/ ή οτιδήποτε άλλο). Όσον αφορά την ταπεινή μας άποψη, ευθυγραμμιζόμαστε με την άποψη της ΠΟΠΣΒ.

Δεν μπορούμε λοιπόν να υποστηρίξουμε αυτή τη στιγμή ότι για το θέμα των βλάχικων/αρμάνικων *‘η επιστήμη έχει μιλήσει τελεσίδικα’*, όπως μερικοί διατείνονται. Εμείς εκθέσαμε στην αρχή την άποψή μας, η οποία συμφωνεί με αυτή της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων (ΠΟΠΣΒ). Το θέμα δεν είναι τόσο απλό, αφού υπάρχουν πολλές απόψεις και πολλά ακόμα να ερευνηθούν. Άλλωστε, όπως μας λένε οι ανά τον κόσμο γλωσσολόγοι - για παράδειγμα, η **Νέλλη Κωστούλα-Μακράκη**, διδάκτωρ του πανεπιστημίου Στοκχόλμης - η διαδικασία τυποποίησης μιας γλώσσας συνδέεται με έναν αριθμό κοινωνικο-ιστορικών παραγόντων, όπως ο αλφαβητισμός, ο εθνικισμός και η πολιτιστική και εθνοτική ταυτότητα. Από ό,τι, δηλαδή, αντιλαμβανόμαστε υπάρχει και η πολιτική. Μην ξεχνάμε αυτό που είπε ο μεγάλος Ρώσος γλωσσολόγος **Max Weinreich**: *‘Η γλώσσα είναι μια διάλεκτος με στρατό και ναυτικό’*.

3. Γλωσσικές σχέσεις ελληνικών και βλάχικων

Είναι φυσιολογικό να υπάρχουν γλωσσικές σχέσεις ανάμεσα στα ελληνικά και τα βλάχικα γιατί, αφενός μεν όλες οι γλώσσες του κόσμου έχουν σχέσεις μεταξύ τους και αλληλοεπιδράσεις και αφετέρου ο ίδιος γεωγραφικός χώρος εξέλιξής τους το επιτρέπει. Παραθέτουμε ακολούθως απόψεις μερικών ερευνητών και ειδικών επιστημόνων:

α. Για το θέμα αυτό γράψαμε την άποψη του γλωσσολόγου Αντώνη Μπουσμπούκη στο προηγούμενο υποκεφάλαιο 'Απόψεις διαφόρων ειδικών'. Θεωρήσαμε ότι δεν είναι δεοντολογικό να 'σπάσουμε' το κείμενό του.

β. Ο καθηγητής γλωσσολογίας Νίκος Α. Κατσάνης στην *Εισαγωγή* (σελ. κβ') του βιβλίου «Οι Νομάδες των Βαλκανίων» των A. Wace & M. Thompson, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1989, γράφει μεταξύ άλλων τα εξής:

«...Οι σχέσεις της ελληνικής με την Κουτσοβλαχική είναι μακροχρόνιες και βαθιές. Η επίδραση της ελληνικής στην Κουτσοβλαχική είναι ισχυρότερη από κάθε άλλη βαλκανική γλώσσα σε επίπεδο φωνητικό και λεξιλογικό. Φωνήματα από την ελληνική, παραγωγικές καταλήξεις, προθήματα και πάμπολλες λέξεις έχουν διαποτίσει την ΚΒ σε υψηλό βαθμό ώστε πολλοί, κυρίως ερασιτέχνες, να θεωρήσουν την ΚΒ μη νεολατινική γλώσσα. Μια συστηματικότερη μελέτη είναι δυνατόν να αποδείξει ότι το νεολατινικό αυτό ιδίωμα επικάθεται σε ελληνόφωνους ομιλητές, οι οποίοι στη συνέχεια γίνονται δίγλωσσοι...».

Ο ίδιος καθηγητής στο βιβλίο του 'Οι Βλάχοι', ό.π. και στο κεφάλαιο 'Γλωσσικές σχέσεις Ελληνικής και Κουτσοβλαχικής' (σελ. 109-115) μας πληροφορεί ότι η επίδραση της ελληνικής στην ΚΒ είναι κυρίως λεξιλογική (25-30%) και λιγότερο φωνητική και μορφολογική. Στο επίπεδο της φωνητικής τα φαινόμενα της κώφωσης (lemnu -> limnushu «ξύλο ->ξυλάκι) και της αποκοπής (musatâ->msatâ «όμορφη») που υπάρχουν στα ελληνικά ιδιώματα, υπάρχουν και στην ΚΒ. Πρέπει να σημειωθούν τα ελληνικά φωνήματα /γ, δ, θ/ που υπάρχουν και στην ΚΒ. Όσον αφορά στο επίπεδο της μορφολογίας η υιοθέτηση ελληνικών προθημάτων συμβαίνει στην ΚΒ (cacu-zburescu «κακομιλώ»), όπως και υιοθέτηση ελληνικών καταλήξεων (cafe ->cafedzi «καφές ->καφέδες», Sarmaniötu «Σαμαρινιώτης»).

Όσον αφορά στο λεξιλόγιο ο καθηγητής επισημαίνει ότι τα αρχαιοελληνικά δάνεια στις λατινογενείς γλώσσες της βαλκανικής (άρα και στην ΚΒ) αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας και αντιπαράθεσης. Η πλευρά της Ρουμανίας, λέει ο καθηγητής, ότι μείωσε τη σημασία τους για ευνοϊκούς για αυτή (Ρουμανία) λόγους. Εκθέτει το πρόβλημα και τα ερωτήματα (τρία) που ανακύπτουν από αυτό. Νομίζουμε ότι καταλήγει στο ότι η ύπαρξη παλιών αρχαιοελληνικών γλωσσικών καταλοίπων στους Αρμάνους δεν είναι δανεισμός από τη λατινική, αλλά κατευθείαν επιβίωσή τους. Για να στηρίξει αυτή την άποψη, φέρνει αρκετά παραδείγματα (mic, proaspiu, tšiumă, stupu, sterpu, sturu, broască cu osu, broaticu κ.ά.), τα οποία βέβαια δεν θα τα αναλύσουμε για ευνόητους λόγους (δεν είμαστε γλωσσολόγοι και ο χώρος στο πόνημα μας είναι λιγοστός). Στη σελίδα μάλιστα 114 καταλήγει στο εξής:

«...Από τα παραδείγματα που αναφέραμε πολλές λέξεις ή μάλλον όλες μπορούσαν να προέρχονται κατευθείαν από την ελληνική, ως μητρική γλώσσα των Βλάχων και όχι από την λατινική στην οποία πολλές λέξεις δεν εμφανίζονται ούτε σε γραπτά μνημεία ούτε σε επιγραφές...».

Τα ίδια περίπου πρεσβεύει και ο γλωσσολόγος **Κ. Ντίνας** (βλ. ‘**Η Κουτσοβλαχική στο πλαίσιο των νεολατινικών γλωσσών**’, 8ο Συμπόσιο Ιστορίας, Λαογραφίας, Βλάχικης Παραδοσιακής Μουσικής και Χορών, Λιβάδι Ολύμπου, 26-27 Μαΐου 2006, 1η Πανελλήνια Σύναξη Βλάχικων Συλλόγων, Τιμή στον Βλαχόφωνο Ελληνισμό, Θεσσαλονίκη, 3-4 Φεβρουαρίου 2007).

γ. Ο βαλκανολόγος - ρωμανιστής **Α. Λαζάρου** στη διδακτορική του διατριβή «**Η Αρωμουνική και οι μετά της Ελληνικής σχέσεις αυτής**», Αθήνα α΄ έκδοση 1976 και β΄ έκδοση 1986, θέτει *‘ως στόχο την συστηματική ανάλυσιν της δομής της αρωμουνικής επί ιστορικού, δευτερευόντως δε και επί συγχρονικού, επιπέδου και την σύγκρισιν της Αρωμουνικής και της Ελληνικής εις τρεις περιοχάς της γλώσσης: την φωνητικήν - φωνολογίαν, την μορφολογίαν και το λεξιλόγιον’*. Στο τρίτο κεφάλαιο, το οποίο είναι και το σημαντικότερο της διατριβής, συγκρίνει την Αρωμουνική προς την ελληνική στο φωνολογικό, μορφολογικό και λεξιλογικό επίπεδο με αξιόπιστα και επιστημονικής βάσης στοιχεία και διαπιστώνει σημαντικότερη σχέση. Ο γλωσσολόγος **Α. Μπουσμπούκης**, ο οποίος, μεταξύ άλλων πολλών σχολιαστών και βιβλιοκριτών, σχολιάζει το έργο του **Α. Λαζάρου** στον πρόλογο της β΄ έκδοσης της διατριβής, γράφει - μεταξύ άλλων - ότι αυτή η μελέτη διακρίνεται από *‘εμβρίθεια και γλωσσικοϊστορικό πλούτο’* και επαναλαμβάνει ένα σύντομο συμπέρασμα του συγγραφέα από τη σελ. 317, που έχει ως εξής:

«...Οντως η Ελληνική απετέλεσε την επίσημον γραπτήν γλώσσαν των λαών της Βαλκανικής επί αιώνας. Τα ελληνίζοντα στοιχεία της Τοσκικής και της Βουλγαρικής γίνονται ευχερέστερον νοητά, εάν ληφθή υπόψιν ότι αμφότερα έχουν διαμορφωθή κατά μέγα μέρος παρά την ‘Γραμμήν Jirecek’.

Όθεν οι επί του μορφολογικού και συντακτικού συστήματος επελθούσαι μεταβολαί (εννοεί της Αρωμουνικής) εισήχθησαν υπό διγλώσσων, ομιλούντων την Ελληνική ως πρώτην γλώσσαν, ήτοι δεν έλαβεν χώραν απλή εξωτερική επίδρασις...».

δ. Ο συγγραφέας **Γιώργης Έξαρχος** στο βιβλίο (σελ 146), που αναφέραμε προηγουμένως (Ελληνόβλαχοι), γράφει για το θέμα:

«... Στην αρμάνικη-βλάχικη γλώσσα διασώζονται λέξεις της ομηρικής και προομηρικής περιόδου, λέξεις που δεν τις συναντάμε στη λατινική και στη ρουμάνικη γλώσσα, γεγονός που μπορεί να εκληφθεί ως τεκμήριο ισχυρό ότι οι πρόγονοι των Αρμάνων-Βλάχων κατοικούσαν στη ελληνική χερσόνησο τουλάχιστον από το 8^ο π. Χ. αιώνα, στα χρόνια του Ομήρου.

Στην αρμάνικη-βλάχικη διασώζονται λέξεις της γλώσσας των αρχαίων Μακεδόνων, λέξεις που κατέγραψε ως «μακεδονικές» ο Ησύχιος (5^{ος} μ.Χ. αιώνας), γεγονός που μπορεί να εκληφθεί ως τεκμήριο ισχυρό ότι ένα τμήμα των Ελληνοβλάχων-Αρμάνων είναι απόγονοι των Μακεδόνων του Φιλίππου και του Μεγαλέξανδρου.

Στην αρμάνικη-βλάχικη διασώζονται λέξεις της τσακόνικης, ήτοι της πλησιέστερης από τις ελληνικές διαλέκτους προς τη γλώσσα των Δωριέων, γεγονός που μπορεί να εκληφθεί ως ισχυρό τεκμήριο ότι οι Ελληνοβλαχοι-Αρμάνοι είναι δωρικής φυλετικής προέλευσης- και, ως γνωστόν, οι Δωριείς είναι το πρώτο ελληνικό φύλο και από αυτούς κατάγονται οι μετέπειτα Έλληνες, όνομα που επεκτάθηκε και στα άλλα φύλα του αρχαίου κόσμου που κατοικούσαν την ελληνική χερσόνησο...».

ε. Ο Κωνσταντίνος Νικολαΐδης στο λεξικό του με τίτλο *‘Ετυμολογικόν Λεξικό της Κουτσοβλάχικης Γλώσσας’* (1909, εν Αθήναις, τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου), ένα έργο πολύ πρωτοπόρο για την εποχή του, γράφει στον πρόλογο (σελ. κγ’):

«...Και αυτοί οι αριθμοί μονονουχί φωνήν αφιέντες λέγουσιν, ότι μέγα υφίσταται χάσμα μεταξύ της Κουτσοβλάχικης και Ρουμανικής, ιδίως δε εις το λεξιλόγιον. Διότι εκ των αναγεγραμμένων εν τω παρόντι λεξικό **6.657 κουτσοβλάχικών λέξεων**, αι 2.605 κατάγονται εκ της λατινικής, **3.460** εκ της ελληνικής, 15 εκ της αλβανικής, 185 εκ της σλαβικής, αι δε λοιπαί είναι πεποιημένα, τινές δε αγνώστου καταγωγής...». Χρησιμοποιεί μάλιστα και έναν κατάλογο λέξεων *‘εκ της αρχαίας Ελληνικής και της Βυζαντινής’*, πάλι στον πρόλογο (σελ. ι).

ζ. Μία σημαντική και πολύτιμη εργασία είναι και το βιβλίο του Σαμαριναίου κ. Λεωνίδα Ζ. Τζημοζιώγα, *«Ετυμολογικοί περίπατοι σε συνάρτηση με το Ελληνοβλάχικο ιδίωμα»*. Το βιβλίο εκδόθηκε στο τέλος του 2007 και είναι καρπός πολύχρονης και επίμοχθης έρευνας, γεγονός που φαίνεται στην λεπτομερή ετυμολογική ανάλυση 209 λημμάτων των βλάχικων από την αρχαία ελληνική και 48 από την αρχαία Πελασγική. Το βιβλίο προλογίζει ο ρωμανιστής - βαλκανολογος Δρ **Αχ. Λαζάρου**, ο οποίος παραθέτει εμπειριστατωμένα στοιχεία από ειδικούς (Ισίδωρος Σεβίλλης, Κικέρων, Ιωάννης Λυδός, Pierre Boyance, Lorenzo Braccesi, Luis Robert, A. Meillet, E. Gabba, Bruno Lavanini, E. Peruzzi, J Berard, G.B. Pellegrini, M. I Finley κ. ά.) για την υπεροχή της ελληνικής γλώσσας στην αρχαιότητα και όσον αφορά τα βλάχικα μας εκπλήσσει με την τελευταία πρόταση του προλόγου του:

«...Όμως αναντίρρητα καταπλήσσει ο **N.G.L Hammond**, ο οποίος ολόκληρη την ζωή του αφιέρωσε στην έρευνα και σπουδή του Βορειοελλαδικού χώρου, ιδίως Ηπείρου και Μακεδονίας, διαχρονική και διεπιστημονική, κατά δε τα τέλη χαρακτήρισε τα **Βλάχικα ως διάλεκτο της Ελληνικής!**».

η. Ο συγγραφέας και ερασιτέχνης ερευνητής **Δημήτρης Στεργίου** στην *Εισαγωγή* (σελ.7-16) του βιβλίου του με τίτλο *‘Λεξικό - 4.500 Μυκηναϊκές, Ομηρικές, Βυζαντινές και νεοελληνικές ρίζες στο βλάχικο λόγο’*, εκδόσεις Δ.Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 2007 τολμάει περισσότερο και πιστεύει ότι τα βλάχικα (τα αποκαλεί ελληνοβλάχικα) είναι **διάλεκτος της αρχαίας ελληνικής** και ότι τα λατινικά, που υπάρχουν σε αυτά, απλά ‘επικάθησαν’ σε ελληνικό γλωσσικό υπόστρωμα. Ένα **βασικό επιχείρημα** και διαπίστωση (μεταξύ άλλων) που προβάλλει ο συγγραφέας είναι ότι οι χιλιάδες μυκηναϊκές, ομηρικές, βυζαντινές και νεοελληνικές λέξεις που υπάρχουν στο βιβλιολεξικό του δεν συναντιούνται στις άλλες ‘βλάχικες’ (εννοεί λατινόφωνες) γλώσσες της Βαλκανικής και αλλού. Δεν έχει κανείς παρά να μελετήσει το βιβλίο αυτό.

4. Πρώτες γραπτές μαρτυρίες

Τα βλάχικα/αρωμουνικά/αρμάνικα/κουτσοβλάχικα ήταν ανέκαθεν προφορική γλώσσα, επειδή ήταν πάντοτε στη σκιά της ελληνικής (προφορικής και γραπτής). Ωστόσο, όπως θα δούμε παρακάτω έγιναν προσπάθειες για δημιουργία γραπτού βλάχικου λόγου. Οι πρώτες μαρτυρίες του εμφανίζονται αργά (18^{ος} αι. και μετά), παρατίθενται παρακάτω και εξηγούνται οι λόγοι ύπαρξής του από τους ειδικούς.

Θα ξεκινήσουμε από σωζόμενες επιγραφές σε εικόνες και αγγεία, οι οποίες ήταν γραμμένες στα αρμάνικα με ελληνικούς χαρακτήρες:

α. Παλιότερη σωζόμενη μαρτυρία (αρχές 18^{ου} αιώνα) είναι η **επιγραφή του Νεκταρίου Τέρπου** σε ξύλινη εικόνα του 1731, που ανακαλύφθηκε το 1950, η οποία προέρχεται από την εκκλησία της Παναγίας του χωριού Αρδενίτσα στην πεδιάδα της Μουζακιάς στην Αλβανία. Το βλάχικο κείμενο είναι με ελληνικούς χαρακτήρες ως

εξής: *Βίργιρε Μούμα-λ τουμνεζί ώρε τρέ νόι πεκετόσσοι*, = Παρθένε, μητέρα του Θεού, δεήσου και για εμάς τους αμαρτωλούς. Βέβαια επάνω στην εικόνα υπάρχει το ίδιο κείμενο σε αλβανικά (με ελληνικούς χαρακτήρες), καθώς και ελληνική επιγραφή (με ελληνικούς και λατινικούς χαρακτήρες).

Ο ερευνητής **Ν. Σιώκης** σε σχετική ανακοίνωσή του (*Η βλάχικη γλώσσα και οι προσπάθειες διατήρησής της από Βλάχους αποδήμους - τέλη 18^{ου} - τέλη 19^{ου} αιώνα*, Σιώκης Νικόλαος, περ. ΕΛΙΜΕΙΑΚΑ, τ. 47 & 48, Θεσσαλονίκη 2002) γράφει:

«...Από τα τέλη του 16ου και τις αρχές του 17ου αιώνα προέρχεται το πρώτο γραπτό δείγμα βλάχικης γλώσσας, χωρίς ωστόσο να σώζεται και σήμερα η σχετική επιγραφική μαρτυρία. Στο ναό του Αγίου Ζαχαρία του κατεστραμμένου σήμερα βλάχικου οικισμού Άγιος Ζαχαρίας ή εκ παραφθοράς Ζαγάρι Γράμμουν, η κατεστραμμένη κτητορική επιγραφή στο υπέρθυρο της εισόδου του ναού ήταν γραμμένη στα βλάχικα με ελληνικούς χαρακτήρες και το κείμενό της είχε ως εξής: *Κάρι βα σ' ίντρα τρου αέστα μπισιάρικα σι βα σ' ινκλίνα κου εβλάβιε Ντουμνιτζάου βα λι ατζιούτα = Όποιος θα μπει σ' αυτόν το ναό και θα προσκυνήσει με ευλάβεια, ο Θεός θα τον βοηθήσει...*». Η επιγραφή, όμως, σημειώνουμε ότι, όπως δηλώνει και ο εν λόγω ερευνητής, δεν σώζεται.

β. Στις αρχές του 18ου αιώνα επίσης γράφηκε και το **Αρωμουνικό Λειτουργικό** ή **Liturgier Armanesc'**, που ανακαλύφθηκε το 1939 στην Εθνική Βιβλιοθήκη των Τιράνων από τον **Πο Mitke-Qafezezi**, ο οποίος μετέγραψε το βλάχικο κείμενο στο αλβανικό αλφάβητο. Το χειρόγραφο αυτό χάθηκε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το κείμενο είναι γραμμένο με ελληνικούς χαρακτήρες και καταλαμβάνει 24 σελίδες. Παρόλο που δεν έχουμε καμία πληροφορία για το συγγραφέα, τον τίτλο, τον τόπο και το χρόνο συγγραφής, η **Μ. Caragiu-Marioțeanu**, που μετέγραψε το κείμενο με λατινικούς χαρακτήρες, κατάληξε στο συμπέρασμα ότι γράφηκε περίπου στο β' μισό του 18ου αιώνα στη Μοσχόπολη από κάποιο μοναχό της Μονής Προδρόμου, αποκλείοντας ωστόσο τους γνωστούς λόγιους.

γ. Στα τέλη του 18^{ου} αι. (1789) έχουμε την **Επιγραφή** σε μοναστήρι των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου του χωριού **Κλεινοβός Τρικάλων**, που είναι χαραγμένη από το ζωγράφο **Μιχαήλ Αναγνώστου** από τη Σαμαρίνα. Είναι γραμμένη σε τρεις γλώσσες (λόγια ελληνική, απλή ελληνική της εποχής και βλάχικη). Το κείμενο στα **βλάχικα** με ελληνικούς χαρακτήρες είναι το εξής: **ΊΝΤΡΑ ΜΠΑΣΙΑΡΕΚΑ, ΚΟΥ ΜΟΥΛΤΑ ΠΑΒΡΙΕ ΤΡΙΑΜΠΟΥΡΑ ΛΟΥΝΤΑΛΟΥΪ ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΜΝΙΚΑΤΟΥΡΑ. ΦΩΚΟΛΟΥ ΑΚΣΙ ΣΗ ΚΟΛΑΣΙΑ ΤΡΑ ΣΚΑΚΗ.** Στα **απλά ελληνικά** γράφεται ως εξής: **ΣΚΙΑΖΟΥ ΚΙ' ΕΜΠΑΙΝΕ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ. ΤΡΕΜΕ Κ' ΕΠΕΡΝΕ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑΝ. ΚΟΛΑΣΣΕΣ ΚΑΙ ΦΩΤΙΑΙΣ, ΑΝ ΘΕΛΗΣ ΓΙΑ ΝΑ ΦΥΓΗΣ.**

δ. Σημαντικό είναι και το τετράστιχο **Αγγείο Simota** (Κύπελο Σιμότα), που χρονολογείται στις αρχές του 19ου αιώνα (βρίσκεται σήμερα στη Ρουμανία). Πρόκειται για ένα μαστραπά κατασκευασμένο στη πόλη Πεσάρο της Ιταλίας κατά παραγγελία Καλαριτινών Βλάχων εμπόρων. Στη μια πλευρά υπάρχει το ελληνικό κείμενο *Καλαρρυτιώτες χαίρεζαι, Πίεται με υγύαν, Κρασή γλυκόν και κόκυνον, Π' ευφρένη την καρδιάν'* και στην άλλη βλάχικο με ελληνικούς χαρακτήρες: *Καλερύτου αμέου, μπιά γύνου κα πι ατέου. Μούλτου σε νου μπιάε, σε νου τε βεμάη. Τρα σε νου τζη φάκε ρέου, τρα σε νου τε μπέτου έου. Ούναι ούάρε σε μπιάη, σι ακάσε τζη σε βάι.* Ελευθέρη απόδοση: Καλαριτινέ μου, πιες κρασί σα νάτανε δικό σου, αλλά μην πιείς πολύ, αναγούλα μη σουρθεί. Δε σε μεθώ δε θέλω το κακό σου. Πιες μια γουλιά, σύρε στο σπιτικό σου.

ε. Οφείλουμε να αναφέρουμε επίσης τον **‘Codex Dimonie’** (Κώδικας Δαιμονίου). Είναι ένα πολυσέλιδο βλάχικο χειρόγραφο με θρησκευτικό περιεχόμενο. Τον ανακάλυψε το 1889 στην Αχρίδα, ο γερμανός εθνολόγος **G. Weigand**. Μάλλον γράφτηκε το 1803. Χρησιμοποιείται το ελληνικό αλφάβητο.

Στ. Ταυτόχρονα έχουμε και δείγματα των αρμάνικων/βλάχικων από λόγιους και λεξικογράφους. Πρέπει να σημειώσουμε ότι τα πρώτα γραπτά κείμενα τα συναντάμε στη Μοσχόπολη και στη περιοχή της Ηπείρου και είναι με ελληνικό αλφάβητο.

Κύριοι εκπρόσωποι αυτής της **πρώτης ομάδας** είναι οι **Θ. Α. Καβαλιώτης** και **Δανιήλ Μοσχοπολίτης**, ‘πρόδρομοι της συγκριτικής γλωσσολογίας’ (κατά τον Ν. Κατσάνη). Σκοπός αυτών των λογίων, που ζουν στον ελληνόφωνο κόσμο και στους τόπους της μόνιμης κατοικίας των Βλάχων, είναι η παροχή βοήθειας για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και παιδείας στους αλλόγλωσσους ομιλητές. Έχουμε λοιπόν:

- Την **‘Πρωτοπειρία’**, Βενετία 1770, του Θεόδωρου Αναστασίου Καβαλιώτη. Είναι ένα τρίγλωσσο λεξικογραφικό έργο (ελληνική, βλάχικη, αλβανική) και χρησιμοποιείται ελληνικό αλφάβητο. Αποτελεί τη πρώτη αξιόλογη μαρτυρία της κουτσοβλαχικής σε γραπτό λόγο.

- Την **‘Εισαγωγική διδασκαλία’**, Βενετία 1794, του Δανιήλ Μοσχοπολίτη. Περιέχει τετράγλωσσο λεξικό στην απλή νεοελληνική, τη βλάχικη, τη βουλγαρική, και την αλβανική και στην πραγματικότητα είναι ένα φρασεολόγιο. Χρησιμοποιείται ελληνικό αλφάβητο.

Στη **δεύτερη ομάδα** (τέλη 18^{ου} - αρχές 19^{ου} αι.) κουτσοβλαχικών κειμένων ανήκουν τα έργα των **Κ. Ουκούτα** (**‘Νέα Παιδαγωγία’**, Βιέννη 1797), **Γ.Κ. Ρόζια** (**‘Εξετάσεις περί των Ρωμαίων ή των ονομαζόμενων Βλάχων’**, Πέστη, 1808 & **‘Τέχνη της ρωμανικής αναγνώσεως’**, Βούδα, 1809) **Μ. Μπογιατζή** (**‘Γραμματική Ρωμανική, ήτοι Μακεδονοβλαχική’**, Βιέννη 1813) κ.α.

Αυτοί οι βλαχόφωνοι λόγιοι διαμένουν σε διάφορες πρωτεύουσες της Ανατολικής Ευρώπης (Βιέννη, Βουδαπέστη, Βουκουρέστι κ.α.). Οι γλωσσολόγοι **Ν. Κατσάνης** **Κ. Ντίνας** στο βιβλίο τους **‘Γραμματική της Κοινής κουτσοβλαχικής’**, Θεσ/νίκη 1990, σελ.14-15 γράφουν επί λέξη τα εξής:

«...Στόχος αυτής της ομάδας είναι η ενσωμάτωση της ΚΒ στη Δακορουμανική και για την επίτευξη του σκοπού τους συνθέτουν Γραμματικά έργα που αποβλέπουν στην εκμάθηση, καλλιέργεια και ενοποίηση των δυο ιδιωμάτων, της ΚΒ με την Δακορουμανική. Η αντίληψη αυτή είχε αρνητικές συνέπειες στο έργο τους όπως την απομάκρυνσή τους από την ορθή περιγραφή της Γραμματικής δομής του ιδιώματος, την υιοθέτηση πολλών δακορουμανισμών, την εισαγωγή νεολογισμών και αυθαίρετων γραμματικών τύπων που αποπροσανατολίζουν τον αναγνώστη...».

Η **τρίτη** ομάδα βλάχικων κειμένων (τέλη 19^{ου} - αρχές 20^{ου}) ανήκει σε βλαχόφωνους λόγιους, απόφοιτους των Ρουμανικών σχολείων που ασχολήθηκαν με την έντεχνη λογοτεχνία, ποίηση και πεζογραφία και καταγραφή λαϊκών βλάχικων κειμένων (**Κ. Μπελιμάτσης**, **Γ. Μούρνου**, **Νούσης Τούλιου**, **Ν. Μπατζαριάς** κ.α.). Και στην τρίτη ομάδα υπάρχουν οι δακορουμανισμοί, οι νεολογισμοί και οι αυθαίρετες κατασκευές.

Για το έργο του Μ. Μπογιατζή **‘Γραμματική Ρωμανική, ήτοι Μακεδονοβλαχική’**, που αναφέραμε προηγουμένως οι Ν. Κατσάνης και Κ. Ντίνας στο ίδιο βιβλίο (**‘Γραμματική της Κοινής Κουτσοβλαχικής’**) γράφουν ότι η γραμματική αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως η πρώτη κατεξοχήν Γραμματική της ΚΒ συνθεμένη με τα

κλασικά πρότυπα των Γραμματικών έργων της εποχής και διαφαίνεται η πρόθεση του συγγραφέα για την ενοποίηση της ΚΒ με τη Δακορουμανική (σελ. 15). Μάλιστα στο τέλος της σελ. 15 και αρχές 16 γράφουν χαρακτηριστικά: «...Εάν θέλουμε να αξιολογήσουμε το έργο του Μπογιατζή σχετικά με το πόσο αντιπροσωπεύει την ΚΒ γλώσσα, μπορούμε να αναφέρουμε την σχετική κρίση του **Th. Capidan, Aromânii, 1932, 79**: 'Η γλώσσα του Μπογιατζή είναι διάστικη από δακορουμανισμούς, νεολογισμούς και προσωπικές κατασκευές οι οποίες δύσκολα αναγνωρίζονται από τους γνώστες του ΚΒ ιδιώματος. Εξ αιτίας αυτής της ανάμειξης ξένων τύπων του διαλεκτικού λεξιλογίου και της τάσης του συγγραφέα να δώσει στη γλώσσα μια πιο λόγια μορφή, η φράση του εμφανίζεται πολύ ασαφής...».

Έγραψαν και άλλοι γραμματικές, λεξικά και έργα για την αρωμουλική (**I.C. Massimu, D. Athanasescu, T. Cipariu, I. Caragiani, G. Silasi, T. Piescu, S. Mihaileanu, I. Coteanu, M. Caragiu Marioțeanu, M. Niculescu, G. Weigand, P. Papahagi, Meyer, J. Dalametra, G. Pascu, C. Geagea, T. Papahagi, Th. Capidan, Saramandu, Kramer, Dahmen, Neiescu, Turculet, Vrabie, Bara, Sobolev, Liaku-Anovska, Kokka, Ionescu-Ruxandoiu, Al. Philippide, S. Pușcariu, Al. Rosetti, O. Densusianu, F. Miklosich κ.ά.**), όμως, όλες σχεδόν οι μελέτες της ΚΒ συσχετιζόταν και συνεξετάζονταν με τη δακορουμανική. Ευτυχώς σήμερα επεμβαίνει η ελληνική επιστήμη και εξετάζει την βλαχική με αυστηρά επιστημονικά έργα.

Κείμενα βλάχικα (ποίηση- πεζογραφία, συλλογές τραγουδιών) εμφανίζονται και στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Αυτά ανήκουν σε βλαχόφωνους λόγιους των ρουμανικών σχολείων, με τα οποία η Ρουμανία επεδίωξε - ανεπιτυχώς βέβαια - να δημιουργήσει ρουμανική εθνική συνείδηση στους Βλάχους.

Τις τελευταίες δεκαετίες παρουσιάζεται μια έντονη εκδοτική κίνηση όχι τόσο στην Ελλάδα, όσο στις Βαλκανικές χώρες, όπου ζουν χιλιάδες Αρμάνοι, όπως και σε αυτούς της Διασποράς (Αμερική, Αυστραλία, Δυτική Ευρώπη). Αυτή συνίσταται όχι μόνο στην αναπαραγωγή ιστορικών ντοκουμέντων και στην καταγραφή της γλώσσας (γραμματικές, λεξικά), αλλά και σε πρωτότυπη δημιουργία (ποίηση, πεζογραφία).

Φαίνεται καθαρά από τις κινήσεις στο εξωτερικό ότι γίνεται προσπάθεια δημιουργίας γραπτού αρμάνικου λόγου - όπως στην τρίτη ομάδα που αναφέραμε προηγουμένως - που ξεκινάει από τους ίδιους τους Αρμάνους για προσωπικούς λόγους (συναισθηματικοί λόγοι για τη διατήρηση της γλώσσας ή ακόμα και λόγοι για εθνική αφύπνιση) και όχι όπως στο παρελθόν: για να βοηθηθούν οι βλαχόφωνοι να μάθουν την ελληνική γλώσσα (πρώτη ομάδα) ή να ενσωματώσουν τα βλάχικα στα δακορουμανικά (δεύτερη ομάδα).

Οφείλουμε να μην παραλείψουμε τα εξής έργα Ελλήνων συγγραφέων και επιστημόνων (20^{ου} και 21^{ου} αι.):

‘Ετυμολογικόν Λεξικόν της Κουτσοβλαχικής γλώσσας’, Νικολαΐδης, Κων/νος, 1909.

‘Η Αρωμουλική και αι μετά της ελληνικής σχέσεις αυτής’, διδακτορική διατριβή, Α. Λαζάρου, Αθήνα 1976, β’ έκδοση 1986.

‘Ελληνικές επιδράσεις στα Κουτσοβλάχικα’, διδακτορική διατριβή, Ν. Κατσάνης, 1977.

‘Γραμματική και λεξικό της κουτσοβλαχικής γλώσσας’, Κολτσίδας Αντώνιος, 1978 & 1993.

‘**Το ρήμα της Αρωμουνικής**’, διδακτορική διατριβή, Α. Μπουσμπούκης, Αθήνα 1982.

‘**Το κουτσοβλαχικό ιδίωμα της Σαμαρίνας - Φωνολογική ανάλυση**’, διδακτορική διατριβή, Κώστας Ντίνας, Θεσ/νίκη 1986.

‘**Γραμματική της κοινής Κουτσοβλαχικής**’, Ν. Κατσάνης, Κ. Ντίνας, Θεσ/νίκη 1990.

‘**Λεξικό της Κουτσοβλαχικής του Λιβαδίου Ολύμπου. Λέξεις, ιστορία, παράδοση και λαϊκός πολιτισμός**’, Κ. Προκόβας, Θεσ/νίκη 2006.

‘**Ετυμολογικοί Περίπατοι σε συνάρτηση με το ελληνοβλαχικό ιδίωμα**’, Λεωνίδας Ζ. Τζημοζιώγας, Αθήνα 2007.

‘**4.500 μυκηναϊκές, ομηρικές, βυζαντινές και νεοελληνικές λέξεις στο βλάχικο λόγο**’ Δημήτρης Στεργίου, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 2007.

‘**Λεξικό Αρωμανικής (βλάχικης) γλώσσας**’, Κ. Λέντζιου - Τρίκου, Θεσ/νίκη, 2014.

Ο βαλκανολόγος - ρομανιστής **Α. Λαζάρου** στη διδακτορική του διατριβή, που αναφέραμε προηγουμένως, όπως και ο συγγραφέας - ερευνητής **Γ. Έξαρχος** στο βιβλίο του ‘Οι Ελληνόβλαχοι’ (σελ 146) υποστηρίζουν ότι τα λεξικά που κυκλοφόρησαν από τα τέλη του 18^{ου} αι. περιέχουν μικρό ποσοστό του συνολικού γλωσσικού πλούτου των Αρμάνων/Βλάχων και οι γλωσσικές μελέτες που στηρίζονται σε αυτά μπορούν να οδηγήσουν σε λάθος συμπεράσματα. Συγκεκριμένα ο Α. Λαζάρου στην αρχή του κεφαλαίου ‘Λεξιλόγιον’ (σ. 321) γράφει:

«...Η αποθησαύρισις των λέξεων της Αρωμουνικής, μολονότι από του ιη' αιώνος συνετάχθησαν και εκκυκλοφόρησαν γλωσσάρια και λεξικά, δεν επετεύχθη εις ικανοποιητικόν βαθμόν, διότι η συλλογή του υλικού δεν εγένετο απ'ευθείας από του στόματος των ομιλούντων την Αρωμουνικήν. Η αποδελτίωσις των αρωμουνικών κειμένων, των οποίων τα πλείστα είδον το φως της δημοσιότητος προς εξυπηρέτησιν σκοπών ξένων προς την επιστημονικήν αλήθειαν, δεν αποδίδει την πραγματικήν λεξιλογικήν κατάστασιν...».

Προφανώς ο συγγραφέας αναφέρεται στην εποχή πριν από την διατριβή του (1986). Από ότι είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, αργότερα έχουμε λεξικά των οποίων η σύνταξη του υλικού έγινε κατευθείαν από το στόμα των ομιλούντων (**Προκόβας** 2007, **Λέντζιου** 2014).

5. Καταγραφή - διδασκαλία

Η επιστημονική μελέτη και καταγραφή βλάχικων/αρμάνικων από τους γνήσιους τελευταίους ομιλητές καθίσταται αναγκαία όσο ποτέ στη σύγχρονη εποχή. Αυτό πιστεύει και η ΠΟΠΣΒ (γράφηκε προηγουμένως στο Δελτίο Τύπου που παραθέσαμε). Η πλειονότητα των επιστημόνων και μελετητών είναι υπέρ αυτής της άποψης με κάποιες βέβαια διευκρινίσεις και ασφαλιστικές δικλίδες. Για παράδειγμα:

Ο ερευνητής του Κέντρου Ερεύνης Νεοελληνικών Διαλέκτων και ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών **Σταμάτης Μπέης** στον πρόλογο του βιβλίου της Κ. Λέντζιου - Τρίκου με τίτλο ‘Λεξικό Αρωμανικής γλώσσας’ (σελ 14) γράφει ότι είναι πιο ασφαλές επιστημονικά να μελετήσει κανείς ένα συγκεκριμένο βλάχικο ιδίωμα και όχι μια ενιαία βλάχικη γλώσσα. Πρέπει να καταγραφεί η βλάχικη γλώσσα σε όσο το

δυνατόν περισσότερο βλαχόφωνα χωριά όχι μόνο να φανούν οι διαφορές, αλλά να γίνει τελικά η περιγραφή της γλώσσας με περισσότερο επιστημονικό τρόπο.

Στην ιστοσελίδα του ο συγγραφέας **Α. Κουκούδης** σε άρθρο του με τίτλο 'Προτάσεις Πολιτικής' γράφει προς το τέλος :

«...Όσον αφορά το βαθιά πολιτικό θέμα της γλωσσικής διάσωσης και διατήρησης, ίσως αν υπάρξει μια κάποια διασφάλιση, πως η όποια προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση δε θα χρησιμοποιηθεί ως ένας μοχλός για την ανατροπή της αίσθησης που έχουν για την ταυτότητά τους και της ισορροπίας που διαμόρφωσαν με την κοινωνία μέσα στην οποία ζουν, ίσως μόνον τότε θα επιχειρούσαν οι ίδιοι κάτι...».

Τώρα, σχετικά με το φλέγον ζήτημα της **διδασκαλίας** των βλάχικων:

Κάποιοι υποστηρίζουν ότι πρέπει να υπάρξει η βούληση από τους ίδιους τους Αρμάνους και τα θεσμοθετημένα όργανά τους (ΠΟΠΣΒ) για τη διδασκαλία των βλάχικων στον ελληνικό χώρο. Ο διαλεκτολόγος **Σταμάτης Μπέης** (ερευνητής του Κέντρου Ερεύνης Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών) σε συνέντευξή του στην ιστοσελίδα www.vlach.gr το 2008 (η ιστοσελίδα δεν υπάρχει πλέον) ήταν σαφής: *«..το πρόβλημα είναι η έλλειψη πολιτικής βούλησης για τη διατήρηση της γλώσσας από την πλευρά των ομιλητών της στον ελληνικό χώρο...».* Ο ίδιος, αργότερα, διαπιστώνοντας ότι η Πανελλήνια Ένωση Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων (τόρα ΠΟΠΣΒ) είναι απρόθυμη για διδασκαλία της γλώσσας, προτείνει η κεντρική εξουσία (εννοεί της Ελλάδας) να αναλάβει τέτοιες πρωτοβουλίες.

Ο γνωστός γλωσσολόγος **Αντώνης Μπουσμπούκης** στο ημερολόγιο 2017 του Πολιτιστικού Ομίλου Ξηρολιβάδου (κειμένα δικά του) γράφει:

«...Η βλάχικη γλώσσα μιλήθηκε και μιλιέται μέσα σε αλβανόφωνο, σλαβόφωνο κι ελληνόφωνο περιβάλλον. Άντεξε για αιώνες, διατηρώντας τη μνήμη της ελληνορωμαϊκής απαρχής της. Σήμερα, απομονωμένη από τον κάποτε λεξικό-της πλούτο, συρρικνώθηκε και μιλιέται στα ολιγάνθρωπα ορεινά χωριά μόνιμης εγκατάστασης και στα δυο κεφαλοχώρια, το Μέτσοβο και το Βλαχολίβαδο Ολύμπου. Αλλά και εκεί ατονεί καθημερινά. Στην περίπτωση αυτή τα βλάχικα είναι ζωντανά κι ενεργά μέσα στο φυσικό-τους περιβάλλον. Στις πόλεις τα βλάχικα επιβιώνουν στη γλώσσα ηλικιωμένων ατόμων και λίγων νέων, των οποίων οι γονείς είναι βλαχόφωνοι και τα μιλούν σε καθημερινή βάση.

Η πορεία-τους είναι φθίνουσα και η αντίσταση στην εξαφάνισή-τους είναι αζιέπαινη, αλλά-δυστυχώς-όχι αισιόδοξης προοπτικής.

Η διδασκαλία της μέσω «φροντιστηρίων» είναι μια φιλότιμη προσπάθεια, στερείται όμως από το ζωτικό στοιχείο, που είναι το βιωματικό που ζυμώνεται με τη ζωντανή καθημερινή επικοινωνία. Η γλώσσα δεν είναι μόνο ένας κώδικας συνεννόησης αλλά είναι και φορέας συναισθημάτων/βιωμάτων, που τη συνδέει με την ψυχή και όχι μόνο με την αφυδατωμένη απομνημόνευσή-της. Και θα παραμείνει ζωντανή με ψυχικό φορτίο μέχρι που θα την ομιλεί η τελευταία βλαχόφωνη οικογένεια...».

Από ό,τι μας πληροφορούν οι ειδικοί, η διδασκαλία μιας ενιαίας βλάχικης γλώσσας εκτός οικογένειας, πρακτικά τώρα δεν μπορεί να γίνει, γιατί στην ουσία υφίσταται ένα μόρφωμα ανομοιογενές, ανά γεωγραφική περιοχή, δεν έχει κανόνες, και δεν έχει δασκάλους. Δεν υπάρχει **μια κωδικοποιημένη γλώσσα** και βέβαια σιγά σιγά χάνεται ο παραδοσιακός τρόπος μεταλαμπάδευσης των βλάχικων, γιατί αρχίζουν να εκλείπουν οι γνήσιοι εκφραστές τους, καθώς και η παλιά κοινωνική και παραδοσιακή δομή.

Ένα εμπόδιο που υπάρχει είναι ότι η διδασκαλία των βλάχικων μπορεί να αποτελέσει απόδειξη ιδιαίτερου γλωσσικού προσανατολισμού των Αρμάνων και μη ταύτισής τους με την ελληνική εθνική ιδέα και ότι ακόμα μπορεί να ανοίξει τους ‘ασκούς του Αϊόλου’ (να διδαχτούν και τα αρβανίτικα, το σλαβογενές ιδίωμα κλπ).

Επίσης ένα άλλο εμπόδιο είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει χρηστικότητα των βλάχικων στη σύγχρονη ζωή. Οι νέοι επιθυμούν άλλες ξένες γλώσσες που θα τους εφοδιάσουν στην μελλοντική τους επαγγελματική καριέρα. Άλλωστε, οι γλωσσολόγοι **Κ. Ντίνας** και ο **Νίκος Κατσάνης** έχουν επισημάνει ότι τα βλάχικα δεν έχουν χρηστικότητα, όπως είπαμε προηγουμένως.

Πάντως για την ώρα, αυτό που πρέπει να γίνει πρακτικά, είναι αυτοί που γνωρίζουν τα βλάχικα να τα μαθαίνουν στα παιδιά τους με τον παραδοσιακό τρόπο. Οι δε σύλλογοι να καταγράφουν και τους τελευταίους αυθεντικούς ομιλητές του τόπου τους με τραγούδια, ιστορίες κλπ. Οφείλουμε, βέβαια, να επισημάνουμε ότι η προσπάθεια διδασκαλίας των βλάχικων στο επίπεδο ενός πολιτιστικού συλλόγου δεν απαγορεύτηκε από την Πολιτεία, ούτε από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων.

Υπάρχει, επίσης, και το εξής θέμα όσον αφορά στη δημιουργία ενιαίας βλάχικης: Κάποιοι υποστηρίζουν ότι οφείλουμε να προστατεύουμε την ποικιλία, την διαφορετικότητα, την ετερότητα κλπ. Τί έχουν να πουν, όμως, όταν δημιουργηθεί μια κωδικοποιημένη γλώσσα; Κάποια ιδιώματα θα εξαφανιστούν. Για ποιόν λόγο θα πρέπει να γίνει κάτι τέτοιο εις βάρος του γλωσσικού πλούτου, της διαφορετικότητας και ποικιλομορφίας, που με τόσο θόρυβο αυτοί επικαλούνται; Έτσι, η διδασκαλία θα σήμαινε και την εξαφάνιση των παραλλαγών και των ιδιωμάτων. Αυτό δεν θα συμβεί μόνο στα βλάχικα αλλά και στα ‘ντόπικα’ (σλαβογενές ιδίωμα), στα αρβανίτικα, στη γλώσσα των ρομά, στην λαντίνο (τα ισπανοεβραϊκά) κλπ.

Υφίσταται, επίσης, η σκέψη πως για μερικούς το ενδιαφέρον τους για τα βλάχικα και τη διδασκαλία τους είναι προσχηματικό και στην ουσία αποβλέπει στη συγκάλυψη των πραγματικών σκοπών τους. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει της προσοχής ότι έξω από την Ελλάδα πρώτα κατασκευάστηκε μια αρμάνικη γλώσσα (βλ. ‘**On the standardization of the Aromanian system of writing**’ by **Tiberius Cunia**, in the Bituli-Macedonia Symposium of August 1997), μετά έγιναν προσπάθειες για γραπτή λογοτεχνία της και κατόπιν έγινε και γίνεται προσπάθεια από Συμβούλιο, το γνωστό ‘**Συμβούλιο των Αρμάνων**’, να αναγνωριστούν μειονότητες Αρμάνων και περιφερειακός λαός αυτών στις χώρες που αυτοί υπάρχουν (βλ. ‘**Αντάμωμα Αρμάνων στη Μοσχόπολη το 2010**’).

Οι φόβοι αυτοί δεν είναι ‘αγκυλώσεις’ στο παρελθόν, ένα επιχείρημα που συχνά χρησιμοποιείται. Η ιστορία επαναλαμβάνεται και είναι γνωστό ότι δεν ζούμε σε έναν ‘αγγελικά πλασμένο’ κόσμο.

Πολλά, βέβαια, μπορούν να ειπωθούν υπέρ των διαφορετικών απόψεων, πρέπει, ωστόσο, να επαναληφθεί και να τονιστεί ότι οι ίδιοι οι Αρμάνοι Έλληνες θα αποφασίσουν μόνοι τους θεσμικά και δημοκρατικά για το τι θα πράξουν στο μέλλον για αυτό το θέμα.

18. Η ΠΙΚΡΗ ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΛΑΧΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (06.04.2019, ‘ΗΜΕΡΗΣΙΑ’ & ‘ΒΕΡΓΙΩΤΗΣ’)

Εσύ που παλιά κυριαρχούσες στους λόγγους, στα τσαΐρια στα βουνά, στις στρούγκες, στα μπατζιά, στις κασερίες, στις αυλές των σπιτιών, στα λιθόστρωτα καλντερίμια των παζαριών, στα πολυπληθή φαλκάρια από τα χειμαδιά στο ξεκαλοκαίριασμα και αντίθετα, στις βλαχόστρατες με τους κираτζίδες με τ’ άλογα και τα μουλάρια από τη Πίνδο μέχρι τα Βαλκάνια, ‘τας Ευρώπας’ και ‘ως πέρα από τη Μαύρη Θάλασσα’ (*νάπαρτι ντι Μάρε Λάϊ*).

Εσύ που αντηχούσες πότε άγρια, πότε γλυκά, πότε συμβουλευτικά και πότε πειραχτικά στους καφενέδες, στις πλατείες και στα μαγαζιά (σαμαράδικα, ραφτάδικα, παντοπωλεία, τσαρουχάδικα, αργυροχρυσοχοϊα, χάνια κλπ), βγαίνοντας με καθαρότητα, δύναμη και διαύγεια από τα λαρύγγια των φτωχών και πλούσιων αστών, εμπόρων, εργατών, υπαλλήλων κ.ά. Αρμάνων/Βλάχων.

Εσύ που είχες τη τιμητική σου στα τραγούδια (*κ’ντιτσι*), στους χορούς (*τζιόκουρι*), στους γάμους (*νούμτα*) και στα πανηγύρια των βλαχοχωριών και μεγάλων ‘βλαχοκόμων’ της Πίνδου, του Ολύμπου, του Βερμίου, του Καϊμακτσαλάν κλπ, όπως το Μέτσοβο, το Συράκο, το Γαρδίκι, η Τζούρτζια, η Κλεισούρα, το Νυμφαίο, η Σαμαρίνα, το Περιβόλι, η Σμίξη, η Αβδέλλα, το Σέλι, το Ξηρολίβαδο, το Λιβάδι, τα Μεγάλα Λιβάδια, το Χιονοχώρι, ο Αϊλιάς κλπ, αλλά και όλων των μεγάλων πόλεων της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας στις χειμωνιάτικες εκδηλώσεις του Δωδεκαημέρου και της Αποκριάς.

Εσένα που περίμεναν με μεγάλη προσμονή να ακούσουν τα μικρά παιδιά (*φιτσιόρλι*) με αγαλλίαση και ευχαρίστηση, εκφρασμένη από το στόμα του παππού (*αφεντημάρι*) και της γιαγιάς (*μαναμάρι*) στην διήγηση των συναρπαστικών παραμυθιών και ιστοριών με μάγισσες και δράκους, τα βράδια στο τζάκι το χειμώνα και τις φωτιές το καλοκαίρι στο βουνό.

Χρησιμοποιώντας εσένα, οι γυναίκες και τα κορίτσια κουτσομπόλευαν, περνούσαν τις ώρες τους ανέμελα και δουλεύανε στο γνέσιμο, στο πλέξιμο, στο τσικρικι, στον αργαλειό (*αρ.ζμποϊ*), στα μπατάνια, στις ντριστελλές, στο ποτάμι κλπ.

Πώς κατάντησες να μιλιέσαι πλέον μόνο σε λίγα βλαχοχώρια μόνιμης εγκατάστασης (Μέτσοβο, Λιβάδι, Κουτσούφλιανη, Καλοχώρι Λάρισας κ.ά.) και μόνο από ηλικιωμένους στις πόλεις;

Αλήθεια, πρέπει να θλίβεσαι, γιατί ακόμα και αυτοί που σε έμαθαν ως μητρική γλώσσα σταμάτησαν να σε ομιλούν στα καφενεία και προτιμούν τα ελληνικά. Κατά αραιά διαστήματα, καθώς παίζουν χαρτιά, θέλοντας να κάνουν το παλικάρα ή να φοβίσουν τον αντίπαλο, σε θυμούνται και εκτοξεύουν μερικές κουβέντες σου, όπως, ‘*Στιί καρ χιμ ιό*’; (=ξέρεις ποιος είμαι εγώ;) ή ‘*στι μ’κου λούπλου*’ (=να σε φάει ο λύκος) κ.ά.

Εσύ που προσπαθείς πλέον να επιβιώσεις στην εκπόνηση διδακτορικών διατριβών, & εργασιών, σε διαλέξεις, σε συνέδρια, σε μαθήματα εκμάθησής σου από συλλόγους, σε ποιητικές βραδιές, σε θεατρικές παραστάσεις, σε ιστοσελίδες, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media), σε εκδηλώσεις παραδοσιακού περιεχομένου, στα ΜΜΕ κλπ.

Πώς κατάντησες να **μη** σε μιλάνε τα βλαστάρια (απόγονοι) αυτών που σε γνωρίζουν καλά και που χύνουν για σένα δάκρυα, άλλοτε αγνά και πραγματικά, άλλοτε υστερόβουλα, άλλοτε ‘κροκοδείλια’;

Πώς αντέχεις που κάποιοι διαφωνούν αν πρέπει να γράφεται με ελληνικά σύμβολα ή λατινικά σύμβολα; Φταις κι εσύ καψερή που έχεις ήχους (κλειστά, ημίφωνα, άηχα, ‘παχιά συριστικά’ κ.ά.) δύσκολους στη προφορά, όπως και τα παραδοσιακά νεοελληνικά ιδιώματα;

Πόσο υπέφερες και έχασες πολλή από τη δύναμή σου, όταν για πολιτικά και εθνικιστικά οφέλη κάποιοι σε θεώρησαν (και σε θεωρούν ακόμα) διάλεκτο της ρουμανικής γλώσσας;

Πώς αισθάνεσαι που μερικοί σε χρησιμοποιούν ως εφελτήριο για να στηρίξουν μελλοντική μειονότητα και αρκετοί ‘παίζουν’ μαζί σου;

Τι έχεις να πεις για την υποκρισία κάποιων της τρίτης ηλικίας που παίζουν μαζί σου όψιμα, αγκομαχώντας να σε στηρίξουν (με ‘διδασκαλία’), ενώ σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους δεν σε μίλησαν, ούτε ακόμα στα παιδιά τους;

Αλήθεια πώς αισθάνεσαι που έλληνες και ξένοι επιστήμονες έχουν προδικάσει τη τύχη σου, θεωρώντας με το ψύχραιμο και επιστημονικό λόγο τους ότι δεν είσαι πλέον χρηστική, έχεις δισεπίλυτα προβλήματα και βαδίζεις αργά και σταθερά με μαθηματική ακρίβεια προς την εξαφάνισή σου;

Ευτυχώς όμως σε χαρακτήρισαν αυτόνομη, αυτοτελή γλώσσα και ισότιμη με τις άλλες ρωμανικές γλώσσες. Με ‘αυτό το πλευρό’, βέβαια, να κοιμάσαι ήσυχη.

Αξίζεις ωστόσο, να αποτελείς ένα παραδοσιακό αγαθό, όπως εξίσου και όλα τα παραδοσιακά ήθη και έθιμα και πολιτιστικά αγαθά, που οφείλουν οι βλάχοι/αρμάνοι Έλληνες να διασώσουν.

Τα λέω όλα αυτά για σένα, γιατί όλα πρέπει να λέγονται για εσένα, γιατί όλα οφείλεις να τα ακούς, να μην έχεις ψευδαισθήσεις και να το βάλεις καλά στο μυαλό σου ότι μάλλον έχεις ημερομηνία λήξης σχετικά με την επιβίωσή σου στο στόμα των πρώην και νυν ομιλητών σου και, γιατί η γλωσσική επιστήμη έχει προδικάσει τη τύχη σου, όπως και τη τύχη και άλλων σαν κι εσένα γλωσσών.

Το ενθαρρυντικό είναι ότι οι επιστήμονες θα ασχοληθούνε μαζί σου για την εξαγωγή συμπερασμάτων των δικών τους επιστημών. Δεν φταίω εγώ που είμαι απαισιόδοξος. Σου ζητώ συγνώμη, όμως, έτσι δείχνουν τα πράγματα.

Εγώ σε τιμώ πάντως, προσπαθώντας να μάθω στα παιδιά και τους ενήλικες του πολιτιστικού συλλόγου μου (στη Βέροια και στο Ξηρολίβαδο) τραγούδια με τη γλυκιά σου λαλιά. Προσπαθώ να σε μάθω καλύτερα, γιατί δεν είχα την τύχη να σε γνωρίσω ως μητρική γλώσσα. Άλλωστε, μου αρέσουν οι γλώσσες ως καθηγητής Αγγλικών και θέλω να σου πω ότι δεν σε θεωρώ ξένη γλώσσα όπως τα αγγλικά, ούτε μειονοτική, γιατί αποτελείς μέρος του Ελληνισμού και της παλιάς ελληνορωμαϊκής γλωσσικής συνύπαρξης.

Έλληνες σε μίλησαν λόγω της ρωμαϊκής κυριαρχίας και της ανάγκης επικοινωνίας τους με τους κατακτητές και Έλληνες σιγά σιγά σε παράτησαν και σε παρατούν. Πάντως, τόσους αιώνες οι Έλληνες δεν σε έγγραφαν, γιατί προτιμούσαν στο γραπτό τους λόγο την πλούσια, διαχρονική και ευέλικτη ελληνική γλώσσα. Τους τελευταίους τρεις αιώνες κάποιοι προσπάθησαν να σε γράψουν για πολλούς και διαφόρους λόγους...

Θα μπορούσα να γράψω πολλές πικρές αλήθειες για σένα. Σταματώ όμως εδώ, γιατί δεν θέλω να κουράσω τους αναγνώστες, εκφράζοντας ξανά την πεποίθησή μου ότι αποτελείς κομμάτι της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και τον καημό ότι λιγοστεύουν σταδιακά οι γνήσιοι ομιλητές σου!